

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN
DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS**

HELSINKI

universalconference.us

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS

Volume 02, Issue 11, 2025 (30-DECEMBER)

Editor in Chief

Dr. Rajeev Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor, REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

Prof.Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology(IIST)

Prof. Yogesh C. Sharma - D.Sc., FRSC, FBRF, FIAPS, FISEES, Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

Professor Indra Mani Mishra - Indian Institute of Technology (Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

BOSHLANG'ICH TA'LIMGA QO'YILAYOTGAN ZAMONAVIY TALABLAR VA ULARNING ASOSIY VAZIFALARI

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim
yo'nalishi 4-kurs 5BT-22 guruh talabasi
Sanginova Sevinch Bunyod qizi
Xudoyqulova Nilufar Raximqul qizi*

Annotatsiya. Ushbu maqolamizda boshlang'ich ta'lim tizimidagi zamonaviy talablar va ularning asosiy vazifalariga oid fikr mulohazalar ilgari surilgan. Unda yurtimizning ta'lim tizimidagi o'zgaruvchan sharoitlar, globalizatsiya va raqamli texnologiyalarning ta'siri haqida so'z boradi. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik usullar, innovatsion o'qitish metodlari va shaxsga yo'naltirilgan ta'limning muhimligi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, raqamli texnologiya, pedagogika, ta'lim, innovatsion o'qitish, kreativlik, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

MODERN REQUIREMENTS FOR PRIMARY EDUCATION AND THEIR MAIN TASKS

Abstrakt. In this article, views and considerations are presented regarding modern requirements in the primary education system and their main tasks. It discusses the changing conditions of our country's education system, as well as the influence of globalization and digital technologies. The importance of modern pedagogical approaches, innovative teaching methods, and learner-centered education in primary schooling is highlighted.

Keywords: primary education, digital technologies, pedagogy, education, innovative teaching, creativity, learner-centered education.

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К НАЧАЛЬНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ И ИХ ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ

Annotasiya. В данной статье представлены мнения и рассуждения о современных требованиях в системе начального образования и их основных задачах. В ней рассматриваются изменяющиеся условия отечественной системы образования, а также влияние глобализации и цифровых технологий. Освещается важность современных педагогических подходов, инновационных методов обучения и лично-ориентированного образования в начальной школе.

Ключевые слова: начальное образование, цифровые технологии, педагогика, образование, инновационное обучение, креативность, личностно-ориентированное обучение.

Kirish. Hozirgi zamonaviylashayotgan bir davrda axborot texnologiyalarining tez sur'atlarda rivojlanishi va jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlari ta'lim tizimini innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etishni talab qilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bola shaxsining intellektual va ijtimoiy rivojlanishida muhim poydevor bo'lib xizmat qilgani uchun unga qo'yiladigan talablar yanada takomillashib bormoqda. Zamonaviy ta'lim jarayonlari nafaqat bilim berishi, balki o'quvchining kundalik hayotda uchraydigan vaziyatlarni mustaqil hal eta olishi, muloqotga kirisha olishi, axborot bilan ishlashi va kreativ fikrlashiga yo'naltirilgan.

Boshlang'ich ta'limga qo'yilayotgan zamonaviy talablarning eng birinchisi – bu kompetensiyaviy yondashuvdir. Ya'ni o'quvchi faqatgina bilim egallab qolmasdan, uni amaliyotda qo'llay olishi, yangi vaziyatlarda moslasha olishi, mustaqil fikr yuritishi lozim. Har bir dars jarayonida o'quvchilarning kommunikativ, tanqidiy fikrlash, muammo yechish, kreativligi va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tibor kuchaymoqda. Ikkinchi muhim talab – bu ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanishdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari hisobga olingan holda ularga mos elektron darsliklar, ta'limiy o'yinlar, innovatsion metodlar orqali bilim berish ta'lim sifatini oshiradi. Raqamli resurslar o'quvchilarni mavzuga qiziqtiradi, ularni faol ishtirokchi sifatida dars jarayoniga jalb qilinishini ta'minlaydi. Dars jarayonida foydalaniladigan innovatsion metodlar va ta'limiy o'yinlarning qo'llanilishi ham zamonning talablardandir. Boshlang'ich sinflarda rolli o'yinlar, guruhli ishlash, aqliy hujum, muammoli vaziyatlar yaratish kabi metodlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni o'z fikrini mustaqil bayon eta olishga o'rgatadi. Bu esa o'quvchida mantiqiy tafakkur, ijodkorlik, kuzatuvchanlik va izlanish qobiliyatini shakllantiradi.

Boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda savodxonlikni shakllantirishdir. O'qish, yozish va hisoblash malakalari o'quvchining keyingi o'qish bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishi uchun asos bo'ladi. Shu bilan birga, o'quvchilarning nutq madaniyati, fikrni izchil bayon etish, muloqot qilish, matnni tushunib o'qish kabi ko'nikmalari ham rivojlantiriladi.

Xulosa o'rnida aytganda, zamonaviy boshlang'ich ta'limning asosiy maqsadi – o'quvchini har tomonlama rivojlantirish, unga mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muloqot qilish va muammolarni hal etish ko'nikmalarini berishdir. Boshlang'ich ta'limda qo'yilayotgan zamonaviy talablar aynan shu maqsadga xizmat qiladi va

o‘quvchilarning keyingi bosqichlarga tayyor, yetuk shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qurbonova Maftuna, Umumiy o‘rta ta‘lim maktablari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirish ahamiyati // Xalq ta‘limi, 2020. 3-maxsus son, 29-33 bet.
2. Gulhumorxon, T., & Muazzam, R. (2022). MAKTABGACHA TA‘LIM MUASSASADA AMALIYOTCHI PSIXOLOG XIZMATI VA FAOLIYATI. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 1(2), 363-366.
3. Tojiboeva, G. R., & Pulatova, D. T. (2020). Pedagogik kompetentlik: nazariya va amaliyot. *Academic research in educational sciences*, (3), 209-215.
4. Raxmonjonovna, T. G., & Ismoiljon o‘g‘li, M. I. (2024). TALABALARDA BAXTLI OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLAR VA OILA MUSTAHKAMLIGI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 34(1), 165-169.
5. Raxmonjonovna, T. G. (2024). OILADA SIBLING MUNOSABATLARINING SHAXS SHAKLLANISHIGA TASIRI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 35(1),

TARIXIY JARAYONLAR VA IXTIROLARNING HOZIRGI NUTQ TERAPIYASIGA KO‘RSATGAN TA’SIRI

Samarqand Kimyo Xalqaro Universiteti
Logopediya yo‘nalishi MSPD-S-251U talabasi
Norqobilova Dilnoza Elmurod qizi

Annotatsiya: Ushbu ishda nutq terapiyasi fanining dolzarbligi, uning zamonaviy jamiyatdagi o‘rni, tarixiy taraqqiyoti va hozirgi innovatsion rivojlanish yo‘nalishlari yoritilgan. Nutq buzilishlarining ko‘payishiga ta’sir qiluvchi omillar, logopedik yordamning ahamiyati, shuningdek, anatomik, fiziologik va psixologik kashfiyotlarning nutq terapiyasi shakllanishiga qo‘shgan hissasi tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalarning jadal rivoji natijasida nutq terapiyasida qo‘llanilayotgan mobil ilovalar, sun’iy intellekt tizimlari va AR/VR texnologiyalarining imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot nutq terapiyasining jamiyatda ortib borayotgan ehtiyojni qondirishdagi roli hamda inson rivojlanishi uchun muhim ahamiyatini asoslab beradi.

Kalit so‘zlar: nutq terapiyasi, logopediya, nutq buzilishlari, diagnostika, innovatsion texnologiyalar, psixolingvistika, AR/VR, sun’iy intellekt, rivojlanish

Аннотация: В данной работе рассматривается актуальность науки речевой терапии, её роль в современном обществе, историческое развитие и современные инновационные направления. Анализируются факторы, влияющие на рост речевых нарушений, значение логопедической помощи, а также вклад анатомических, физиологических и психологических открытий в формирование логопедии. Показаны возможности цифровых технологий, мобильных приложений, систем искусственного интеллекта и AR/VR-технологий в современной речевой терапии. Исследование обосновывает важность речевой терапии для удовлетворения растущих потребностей общества и повышения качества развития личности.

Ключевые слова: речевая терапия, логопедия, речевые нарушения, диагностика, инновационные технологии, психоллингвистика, AR/VR, искусственный интеллект, развитие

Abstract: This work explores the relevance of speech therapy, its role in modern society, its historical development, and current innovative trends. It analyzes the factors contributing to the rise in speech disorders, the importance of speech-therapy intervention, and the impact of anatomical, physiological, and psychological discoveries on the formation of logopaedics. The study highlights the potential of digital tools, mobile applications, artificial intelligence systems, and AR/VR

technologies in contemporary speech therapy. The research substantiates the significance of speech therapy in meeting society's growing needs and improving individual development and quality of life.

Keywords: speech therapy, logopaedics, speech disorders, diagnostics, innovative technologies, psycholinguistics, AR/VR, artificial intelligence, development

Nutq terapiyasi fanining dolzarbligi bugungi kunda juda yuqori bo'lib, bu birinchi navbatda bolalar va kattalar orasida nutq buzilishlarining ko'payib borayotganligi bilan bog'liq. Zamonaviy hayot sharoitida perinatal omillar, erta tug'ilish, ekran qurilmalaridan haddan tashqari foydalanish, psixologik zo'riqish kabi sabablar nutq rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada kechikkan nutq rivojlanishi, duduqlanish, artikulyatsion buzilishlar kabi muammolar keng tarqalmoqda va bu esa logopedik yordamga bo'lgan ehtiyojni sezilarli darajada oshirmoqda. Nutq insonning fikrlashi, o'zini ifoda etishi, boshqalar bilan muloqotga kirisha olishi va o'qish-yozishni o'rganishi uchun asosiy vosita hisoblanadi. Shuning uchun nutqdagi har qanday nuqson bolaning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga, ijtimoiy moslashuviga va psixologik holatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Erta tashxis va tezkor pedagogik hamda terapevtik aralashuv nutq buzilishlarini bartaraf etishda eng muhim omil bo'lib, aynan shu nuqtai nazardan logopediya mutaxassislariga bo'lgan talab yildan-yilga ortib bormoqda. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi nutq terapiyasi sohasida yangi ilmiy tadqiqotlar, innovatsion vositalar va samarali metodikalar yaratilishiga zamin yaratmoqda. AR/VR dasturlar, maxsus mobil ilovalar, neyropsixologik mashqlar tizimi logopedik amaliyotni yanada boyitmoqda. Autsizm, eshitish nuqsonlari yoki intellektual rivojlanishida cheklanish bo'lgan bolalarda nutq bilan bog'liq muammolar ko'p uchrashi sababli nutq terapiyasi maxsus pedagogikaning ajralmas qismi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, nutq terapiyasi fani jamiyatda muhim ehtiyojga ega, shaxs rivojlanishi va hayot sifatini yaxshilashda katta rol o'ynaydi, tibbiyot, psixologiya va pedagogika bilan uzviy bog'langan holda doimiy ravishda rivojlanib borayotgan dolzarb sohadir.

Tarixiy jarayonlar va ixtirolarning hozirgi nutq terapiyasiga ko'rsatgan ta'siri nihoyatda keng va chuqur bo'lib, logopediya fanining shakllanishi va rivojlanishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Inson nutqi, uning kelib chiqishi va buzilishlarini o'rganishga qiziqish qadimdan mavjud bo'lgan bo'lsa-da, bu sohaning ilmiy asoslar bilan mustahkamlanishi tarixiy taraqqiyot jarayonida bosqichma-bosqich yuzaga kelgan. Qadimgi Misr va Gretsiya tabiblari nutq buzilishlarining ilk tasvirlarini bergan, nutqning fiziologik va psixologik asoslarini tushuntirishga uringanlar. O'rta

asrlarda tibbiyotning rivoji sekinlashgan bo'lsa ham, Yevropada ilm-fan qayta uyg'onishi bilan nutqdagi nuqsonlarni o'rganish kengaydi.

XIX asrda anatomiya, fiziologiya va psixologiya sohalaridagi kashfiyotlar, xususan, Broka va Vernike tomonidan nutq markazlarining aniqlanishi nutq buzilishlarini ilmiy asosda tahlil qilish imkonini yaratdi. Bu davrda nutqning miya faoliyati bilan bog'liqligi isbotlanib, logopediya mustaqil yo'nalish sifatida shakllana boshladi. XX asrda esa fonetika, nevrologiya, psixolingvistika kabi fanlarning rivojlanishi nutq terapiyasi nazariyasini boyitdi. Psixoanaliz, behaviorizm, kognitiv psixologiya kabi yondashuvlar nutqni tuzatish metodikalariga yangicha qarash olib kirdi. Texnik ixtirolar ham hozirgi nutq terapiyasining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Eshitish apparatlari, audiometriya qurilmalari, fonopedik asboblari, kompyuter dasturlarining paydo bo'lishi logopedik tashxis va terapiyani ancha takomillashtirdi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar — mobil ilovalar, interaktiv o'yinlar, sun'iy intellektga asoslangan diagnostika tizimlari nutq terapiyasini yangi bosqichga ko'tarmoqda. Shuningdek, AR/VR texnologiyalari yordamida nutq buzilishlarini tuzatishda motivatsiyani oshirish va mashg'ulotlarni yanada samarali tashkil etish imkoniyati paydo bo'ldi. Shu tariqa, tarixiy bilimlar, ilmiy kashfiyotlar va texnologik ixtirolar nutq terapiyasi fanining shakllanishi, rivojlanishi hamda zamonaviy ko'rinishga ega bo'lishida asosiy omil bo'lib xizmat qildi. Hozirgi nutq terapiyasi qadimgi davrlardan boshlab bugungi zamonaviy innovatsion vositalargacha bo'lgan katta tarixiy tajriba, ilm-fan yutuqlari va texnologik imkoniyatlarga tayanadi. Bu esa logopedik amaliyotni yanada takomillashtirib, nutq buzilishlarini samarali tuzatish imkoniyatini kengaytiradi.

XULOSA

Nutq terapiyasi fanining dolzarbligi zamonaviy jamiyatda keskin ortib borayotgan nutq buzilishlari, ularning ta'lim, ijtimoiy moslashuv va psixologik rivojlanishga ta'siri bilan bevosita bog'liqdir. Tarixiy manbalardan tortib hozirgi davrgacha bo'lgan jarayonlar shuni ko'rsatadiki, logopediya fani doimo tibbiyot, psixologiya va pedagogika bilan uzviy aloqada rivojlanib kelgan. XIX–XX asrlarda miya tuzilishi, nutq markazlari, psixolingvistika va nevrologiyadagi kashfiyotlar nutq terapiyasining ilmiy asosini yaratdi. Bugungi kunda esa raqamli texnologiyalar, mobil ilovalar, AR/VR, sun'iy intellektga tayangan diagnostika va terapiya vositalari logopedik amaliyotni yangi bosqichga ko'tarmoqda. Nutq buzilishlarining erta aniqlanishi va samarali tuzatish metodlari shaxsning intellektual hamda ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Shu bois, nutq terapiyasi hozirgi kunda nafaqat maxsus pedagogika, balki jamiyatning har bir sohasi uchun dolzarb bo'lib, inson hayot sifatini

yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etuvchi, doimiy rivojlanib borayotgan fan sifatida e'tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. M.Y. Ayupova "Logopediya" Toshkent 2007
2. KHURSHIDAKHAN, R., & ZUKHRA, S. (2024). The Essence Of Using Innovative Methods In The Educational Process. American Journal of Advanced Scientific Research, 1(8), 303-307.
3. Sadirdinovna, V. M. (2023). FEATURES OF THE FORMATION OF IMITATION OF SPEECH IN CHILDREN WITH ALALIA SPEECH DEFECTS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(12), 1001-1004.
4. KHURSHIDAKHAN, R., & ZUKHRA, S. (2024). The Essence Of Using Innovative Methods In The Educational Process. American Journal of Advanced Scientific Research, 1(8), 303-307.
5. Vokhobova Munira Munajat Polatova Azamatovna. Alalia as dysontogenesis of speech development. Galaxy international interdisciplinary research journal (giirj)
6. Sadirdinovna, Vokhobova Munirakhan. "CORRECTIVE PEDOGOGICAL WORK CARRIED OUT IN STUTTERING CHILDREN." Open Access Repository 9.12 (2023): 372-375.
7. Sadirdinovna, Vokhobova Munirakhan. "features of the formation of imitation of speech in children with alalia speech defects." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.12 (2023): 1001-1004.
8. Sadirdinovna, Vokhobova Muniraxon. "Autizm kelib chiqish sabablari va davolash yo'llari." tadqiqotlar. UZ 48.2 (2024): 710.
8. Munira, Voxidova, and Qosimova Marhabo. "Ovoz kamchiliklarining uchrashi va ularni bartaraf etishning pedagogik asoslari." Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 15.1 (2024): 29-32.
9. SADIRDINOVNA, VOKHOBOVA MUNIRAKHAN. "Ways and methods of speech formation of children with alaliya speech defects." Confrencea 3.03 (2023): 231-235.
10. 11. Sadirdinovna, Vokhobova Munira. "Formation of speech imitation in children with severe degree of motor alalia." Open Access Repository 4.2 (2023): 316320.
11. Munira, Voxobova, and Mirrahimova Xonzodabegim Sodiqjonovna. "Bolalarda yuvinel revmatoid artrit kasalligining kelib chiqishi hamda uning oldini olish choralari." Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 15.1 (2024): 33-35.
13. Vaxobova, Muxtabar. "O'smirlarning ota-onalari bilan munosabatlaridagi muammolar." Журнал Педагогика и психологии в современном образовании 4.2 (2024): 53-57

12. Kamolova, A. O. Q., & Husaynova, S. I. (2023). O'smirlar o'rtasida axloqsizlikni oldini olishda pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari. *Science and Education*, 4(2), 969-972.
13. Kamolova, A. O. Q. (2023). Pedagoglik kasbi boshqa hamma kasblarning poydevoridir. *Science and Education*, 4(5), 988-992.
14. Karimov, J. J. O. G. L., & Kamalova, A. (2024). Yoshlar o'rtasida deviant xulq-atvor profilaktikasi. *Science and Education*, 5(2), 513-519.
15. Камалова, А. (2021). THE IMPORTANCE OF USING GAME TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF EDUCATION. *Экономика и социум*, (3-2), 12-14.

“FARHOD VA SHIRIN” DOSTONI NASRIY BAYONLARINING XALQCHILLIK XUSUSIYATLARI (MAHZUN QISSASI MISOLIDA)

Isaqova Ellora Madamin qizi

ToshDO‘TAU 1-bosqich tayanch doktoranti

isaqovaellora@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostonining o‘zbek adabiyotida xalq qissasi shaklida qayta ishlanishi, xususan, Mahzunning “Qissai shahzoda Farhod va Shirin” asari misolida uning badiiy va g‘oyaviy xususiyatlari tahlil qilinadi. Dostonning nasriylashtirilishi sabablari, muallifning syujet va mazmunni saqlashga intilishi, shuningdek, asar tilidagi xalqchil iboralar, an’anaviy boshlanmalar va sa’j san’atlarining qo‘llanilishi yoritilgan. Tadqiqot xalq qissalarining yozma adabiyot va xalq og‘zaki ijodidan teng oziqlanganligi haqidagi xulosani beradi.

Kalit so‘zlar: xalq qissasi, nasriylashtirish, xalqchilik, sa’j, Abdurauf Fitrat, bayt

Abstract. This article analyzes the artistic and ideological features of Alisher Navoiy’s poem “Farhad and Shirin” as it was reinterpreted in Uzbek literature in the form of a folk tale, specifically using Mahzun’s work “Qissai shahzoda Farhod va Shirin” (The Tale of Prince Farhad and Shirin) as an example. The reasons for the poem’s prose adaptation, the author’s attempt to preserve the plot and content, as well as the use of vernacular phrases, traditional beginnings, and the art of rhymed prose in the language of the work are highlighted. The study concludes that folk tales are equally nourished by written literature and oral folk creativity.

Key words: folk tale, prose adaptation, vernacularism/folk spirit, rhymed prose, Abdurauf Fitrat, couplet.

KIRISH (INTRODUCTION)

Sharq adabiyotining eng mashhur mavzularidan biri bo‘lgan “Farhod va Shirin” qissasi asrlar davomida turli ijodkorlar tomonidan qalamga olingan. Ular orasida buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning (XV asr) “Xamsa” tarkibiga kirgan “Farhod va Shirin” dostoni, avvalgi “Xusrav va Shirin” syujetini o‘zgartirib, mehnat, hunar va komil inson g‘oyalarini ilgari surganligi bilan ajralib turadi. Yozma adabiyotda Nizomiy Ganjaviy asos solgan “Xusrav va Shirin” mavzusi Sharq adabiyotida markaziy o‘rin tutadi. Alisher Navoiyning “Farhod va Shirin” dostoni bu mavzuning o‘zbek adabiyotidagi eng yuksak namunasidir. Asarning yuksak badiiyati asrlar davomida xalq e’tiborini qozongan bo‘lsa-da, vaqt o‘tishi bilan doston tilining o‘ziga xos xususiyatlari uning kitobxon ommasiga yetib borishini qiyinlashtirgan. Shu sababli, Navoiy ijodini keng

xalq orasida targ'ib etish, sodda va tushunarli uslubda qayta bayon etish masalasi o'rtaga chiqqan. Bu ehtiyoj adabiy manbalar asosida yaratilgan xalq kitoblarining vujudga kelishiga turtki bo'ldi. Bir qancha ijodkorlar "Xamsa" dostonlarining nasriy bayonlarini yozishga muvaffaq bo'lishgan. Shunday ijodkorlar orasida Qo'qonda ijod qilgan shoir Mahzun ham mavjud. Uning "Farhod va Shirin" qissasi adabiyotimizga tanish. Ushbu maqolada Mahzunning "Qissai shahzoda Farhod va Shirin" asari misolida Navoiy dostonining nasriy bayonidagi xalqchilik xususiyatlarini, badiiy va g'oyaviy o'zgarishlarni tahlil qilish hamda bunday asarlarning yozma va og'zaki ijod an'analari bilan bog'liqligini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (METHODS)

Mahzun qalamiga mansub "Qissai Farhod va Shirin" haqida ilk ma'lumot bergan olim bu – Abdurauf Fitratdir. Olim o'zining "Farhod va Shirin" dostoni to'g'risida nomli maqolasida ("Alanga" jurnali, 1930-yil.1-2-son) syujetning Sharq adabiyotiga kirib kelishi, Firdavsiy, Nizomiy, Dehlaviy, Navoiy tomonidan ishlanishini qiyosiy tahlilga tortadi.

Mahzun qalamiga mansub "Qissai Farhod va Shirin" 1907-yil G'ulomiya matbaasida nashr etilgan. Mahzun qissasi Umar Boqiy nasriy bayonlari qatorida Alisher Navoiy dostonlarining ilk nasriy bayonlari sifatida e'tirof etilib, o'tgan yillar davomida M.Afzalov, S.Erkinov, N.Mallayev, A.Erkinov tomonidan o'zbek xalq og'zaki ijodida shu turkumdagi asarlarga qiyosan batafsil tadqiq etilgan. Jumladan, Navoiy haqidagi o'zbek afsona va rivoyatlarini yozib, ularni ommalashtirgan folklorshunos M.Afzalovning Alisher Navoiy va xalq ijodiyoti bahsiga bag'ishlangan yirikroq tadqiqoti "Farhod va Shirin"ning xalq varianti" mavzusidagi dissertatsiyasidir (1948). Tadqiqotchi Farhod va Shirin haqidagi bir qator rivoyat, afsona va ertaklarni tahlil qiladi, ularning mushtarak va o'ziga xos xususiyatlarini yoritadi.

Maqolada qiyosiy–tarixiy metod orqali Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni va Mahzunning nasriy bayoni o'rtasidagi syujet, kompozitsion tuzilma va badiiy uslubdagi o'xshash va farqli jihatlarni aniqlash, shuningdek, Mahzun asaridagi xalq so'zlashuv tiliga xos elementlar, iboralar, maqollar va an'anaviy san'atlarni (sa'j, musajja') ajratib o'rganish va adabiyotshunos olimlarning mazkur asarlar bo'yicha tadqiqotlariga tayanish, Mahzun qissasi manbalariga (Navoiy, Nizomiy, Dehlaviy, xalq afsonalari) oid ma'lumotlarni umumlashtirish masalasi yoritilgan .

NATIJALAR (RESULTS)

"Xamsa"ning nazmiyligi yo'qotilganiga qaramay, Mahzun asarning syujet, kompozitsion tuzilma, ma'no va mazmunini saqlashga harakat qilgan. Nasriylashtirish natijasida "Xamsa" dostonlarining o'zgarishi, ya'ni xalqona uslubga moslashishi

kuzatiladi. Mahzun asarda asosiy e'tiborni mehnatkash va ijodkor Farhod obraziga qaratadi, Xusrav voqeasi istisno qilinganda, barcha hikoyalar Farhod atrofida jamlanadi. Bu Navoiy dostonidagi Farhodga berilgan yuksak bahoning xalqchil bayonidir.

Mahzun Farhodning aqliy kamolotiga emas, balki ishqiy iztirob sabab bo'lgan sargardonlik va mashaqqatlariga ko'proq urg'u beradi. Farhodning harkat bo'lishi Navoiyda komillik belgisi bo'lsa, Mahzun matnida bu holat ishq sababli kasbini almashtirgan shoh obrazini yanada qiziqarli qiladi. Farhodning otasi saroyidagi "Hech nima qilolmas erdi" degan ta'kid ham uning Navoiy Farhodidek faol qahramon emas, balki Majnun obraziga yaqinlashganini ko'rsatadi, deya olamiz.

Asarni o'qish davomida unda bir qancha xalqchil xususiyatlar ko'zga tashlanadi:

-tilning soddaligi: asar tili nihoyatda xalqchil va ravon, oddiy ibora va maqollardan foydalanilgan. Izohtalab so'zlar deyarli uchramaydi.

-qo'shimcha detallar: asar xalqning turmush tarzi va sharoitidan kelib chiqqan holda qo'shimcha detallar bilan boyitilgan, bu esa uning omma orasida keng tarqalishiga sabab bo'lgan.

-an'anaviy boshlanmalar: voqealarni boshlash, tugatish yoki o'quvchi diqqatini jamlash uchun alqissa, alg'araz, vaqteki, chun kabi an'anaviy birikmalar faol qo'llanilgan.

-ifodaviy iboralar: qahramonlarning ruhiy holatini kuchaytirish maqsadida zor-zor chun abri navbahor yig'ladi kabi kuchli hissiy iboralar ishlatilgan. Bu kabi iboralar dostonida ko'plab uchraydi.

-sa'j va musajja: muallif nasrda ham, nazmda ham sa'j san'atidan unumli foydalangan. Masalan, nasrda: sarvi ravon va oromijon, siym badan va nozik andom. Nazmda esa musajja' (qofiyalanishga yaqin ichki ohangdoshlik) qo'llanilib, g'azallarda go'zal ohangdorlikni yuzaga keltirgan: "holimni, murodimni, yoshimni".

Navoiy dostoni va Mahzun matni o'rtasidagi eng katta farqlar syujetning rivojlanishida ko'rinadi:

1. Xazina motivi . Mahzun matnida Farhod otasidan Shirinni ko'rishdan avval tog'dagi xazinani olish uchun ruxsat so'raydi va oladi. Bu xazina keyinchalik manzur bo'lmagani uchun boshqalarga in'om qilinadi. Bu epizod Navoiy dostonida mavjud emas. Mahzun bu orqali Farhodning boylikka beparvoligini va qahramonlikka moyilligini ta'kidlaydi.

2. Dengizdagi halokat. Mahzun matnida Farhod otasi bilan Shirin izidan ketayotganda dengizda halokatga uchraydi va otasi (Chin xoqoni) undan judo bo'lib, firoq g'amiga botadi (bu holat matndagi yig'i-g'azallar orqali kuchaytirilgan). Navoiy dostonida

bunday jismoniy halokat va otadan ayrilish epizodi mavjud emas; Farhodning yo‘lga chiqishi safar shaklida bo‘ladi.

3. Shofur obrazidagi o‘zgarish. Navoiy dostonida Farhodga yor bo‘lgan so‘fiylik yo‘lidan yuruvchi do‘st – Shofur obrazi yaratilgan. Mahzun matnida bu obraz Farviz (Xusrav Parvizning o‘g‘li) bilan uchrashuvi orqali mustaqil bir syujet chizig‘ini oladi. Shofur Farhodning ishqiy sargardonligidan qo‘rqib, boshqa shahzodaga xizmat qilishga o‘tadi va uni Shiringa oshiq qiladi. Bu Navoiy dostoniga nisbatan yangi va kutilmagan syujet burilishi hisoblanadi.

Mahzun tomonidan qalamga olingan “Farhod va Shirin” syujeti an’anaviy Sharq ishqiy dostonlari syujetini o‘ziga asos qilib olgan bo‘lsa-da, u Alisher Navoiy dostonining komil inson, ilm va hunar g‘oyalaridan biroz uzoqlashib, fojiali ishq, sargardonlik va g‘am-alam mavzularini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Mahzun Farhod obrazini Navoiy Farhodidek ideal qahramon emas, balki sargardonlik va mahzunlikka yuz tutgan, o‘z ruhiy iztiroblari bilan Majnunga qiyoslangan oshiq sifatida tasvirlaydi. Shofur va Farviz epizodlarini kiritishi esa syujetga Navoiy dostoni an‘analaridan chetlashgan, yangi voqealar qo‘shgan. Bu holat, Navoiy asarlarining keyingi davr ijodkorlariga nafaqat ulug‘ namuna bo‘lganini, balki ular tomonidan o‘z davrining adabiy didi va talablariga mos ravishda qayta ishlanib, boyitilganini ko‘rsatadi.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Mahzun qissasi yozma adabiyot (Navoiy, Nizomiy, Dehlaviy) va xalq og‘zaki ijodi (afsona va rivoyatlar)dan teng oziqlangan degan xulosani tasdiqlaydi. Adabiyotshunos Fitrat ta’kidlaganidek, garchi Mahzun asli manbadan (Navoiy dostonidan) uzoqlashgan bo‘lsa ham, bu holat xalq orasida shunga yaqin syujetga ega afsonalar mavjud bo‘lganini ko‘rsatadi. Mahzunning “Qissai shahzoda Farhod va Shirin”i o‘z davri kitobxoniga Navoiy ruhiyatini yetkazishdagi muhim vosita bo‘lib xizmat qilgan. Qissadagi uslubiy vositalarning (sa’j, iboralar) faol qo‘llanilishi asarning faqatgina tushunarli bo‘lishini ta’minlab qolmay, balki uning badiiy qimmatini ham oshirgan. Bu xalq qissalari janrining o‘ziga xos estetik talablari mavjud bo‘lganini isbotlaydi. Navoiyning dostonlari keyingi asrlarda nasriylashtirilishi orqali zamonaviy o‘quvchiga yetkazib berilgan, bu esa buyuk ajdod ijodining tadrijiy yo‘lini va adabiy merosning uzluksizligini namoyish etadi.

Navoiyning “Farhod va Shirin” dostoni ham yuksak badiiy g‘azallar bilan bezalgan, ammo Mahzun matnida ishqiy iztiroblar tasvirida nasriy bayonlar kuchli his-tuyg‘ularni ifodalovchi yig‘i va nolalarga to‘la g‘azal va baytlar bilan tez-tez almashinib turadi. Farhodning Shirinni ko‘rib behush bo‘lishidan keyin o‘qigan “Voy

boshing‘a tushubdur yuz tuman savdoyi ishq” g‘azali, uning Majnunona holatini ifodalaydi.

Mahzun matnida shoir taxallusining tez-tez uchrab turishi, bu dostonning muallifga xos individual his-tuyg‘ular ifodasi ekanligini ta’kidlaydi. Qahramonlarning monolog va dialoglari asosan she’riy baytlar orqali ifodalanadi, bu asarning xalq dostonchiligiga va ijro etishga mo‘ljallanganligini ko‘rsatadi.

XULOSA (CONCLUSION)

Mahzunning “Qissai shahzoda Farhod va Shirin” asari buyuk shoir Alisher Navoiy ijodini keng xalq ommasi orasida targ‘ib qilishda muhim rol o‘ynagan yuksak xalqchil nasriy bayon hisoblanadi. Asarning tili ravon, sodda, xalq iboralari va maqollari bilan boyitilgan bo‘lib, bu uning xalqqa yaqinligini ta’minlagan. Nasriylashtirish jarayonida Mahzun asar syujetini saqlab qolish bilan birga, unga xalq og‘zaki ijodi elementlarini qo‘shgan holda, o‘ziga xos badiiy uslubni shakllantirgan. Bu esa dostonning xalq adabiyotida mustahkam o‘rin egallashiga asosiy omil bo‘lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Маллаев Н. Алишер Навоий ва халқ ижодиёти. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1974.- 384 б.
2. Навоий Алишер. Фарҳод ва Ширин. Насрий баён муаллифи Ғафур Ғулом. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1975. - 248 б.
3. Навоий А. Хамса. Нашрга тайёрловчи П.Шамсиев. – Тошкент: ЎзбФА нашриёти, 1960. - 854 б.
4. Навоий Алишер. Фарҳод ва Ширин. Насрий баёни билан қайта тўлдирувчи А.Ҳайитметов. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1982. - 592 б.
5. Фитрат А. Танланган асарлар. – Тошкент: Маънавият, 2000. -208 б.
6. Эркинов С. Шарқ адабиётида Фарҳод қиссаси. – Тошкент: Фан, 1985. - 64 б.
7. Эркинов С. Алишер Навоийнинг “Фарҳод ва Ширин”и ва унинг қиёсий таҳлили. – Тошкент: Фан, 1971. -276 б.

ФОРМЫ «ОБУЧЕНИЯ В СОТРУДНИЧЕСТВЕ» В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ

Базовый докторант ЧГПУ, 13.00.01

Маликова Мадина

Аннотация. В статье рассматриваются формы «обучения в сотрудничестве» и их роль в формировании социальных компетенций учащихся. Показано, что понятие социальных форм урока имеет глубокие исторические корни, уходящие в античную греческую традицию, азиатские культурно-педагогические системы и исламские образовательные практики, однако его научная и системная разработка принадлежит немецкой педагогике XIX—начала XX века. Анализируются основные формы организации учебной деятельности — фронтальная работа, индивидуальная, парная, групповая, пленарная работа и обучение по станциям. Отмечается, что выбор и сочетание данных форм напрямую влияет на развитие коммуникативных и социальных навыков учащихся.

Ключевые слова: *социальные формы урока, фронтальная работа, индивидуальная работа, парная работа, групповая работа, пленум, обучение по станциям, взаимодействие учащихся, сотрудничество введение.*

Социальные формы урока играют важную роль в развитии у учащихся навыков общения и сотрудничества. Понятие *Soziale Formen* отражает способы взаимодействия и размещения учащихся на уроке. Исторически эти формы встречаются в разных педагогических традициях, но научно были систематизированы немецкими педагогами. Сегодня ключевыми считаются шесть форм: фронтальная, индивидуальная, парная, групповая, пленум и обучение по станциям.

Как показывает анализ специализированной литературы, применение парт и стульев для учащихся в процессе проведения занятий относится к XIX веку. Организация указанного состояния в ходе урока рассматривается как формирование социальных форм урока. Данное понятие, в свою очередь, происходит от немецкого слова “Soziale Formen” (в переводе с немецкого — социальные формы).

Если более подробно раскрыть нашу мысль, то это понятие представляет собой формы размещения и передвижения учащихся на уроке. Посредством этого

создаются удобства для учащихся в соответствии с содержанием и целью урока, а также достигается высокий результат.

Исторически данная терминологическая единица берет своё начало от академии учеников Платона в Древней Греции. В частности, если опереться на интернет-источники, можно увидеть, что в том образовательном заведении ученики получали знания через взаимное общение. Кроме того, в азиатских образовательных традициях, в частности в философии Конфуция, взаимодействие между учителем и учеником, а также тот факт, что в исламском мире в системе мадрас ученики обучались группами и вели дискуссии, можно признать ярким примером социальных форм урока.

Однако систематическое изучение и классификация социальных форм урока связано с немецкими педагогами XIX — начала XX века. Они разделили социальные формы урока на виды, такие как индивидуальная, парная, групповая и фронтальная (пленум), и анализировали их. Эти формы они назвали “Soziale Formen” (по-немецки — социальные формы), рассматривая их как дидактическую структуру урока.

Исходя из этих данных, мы сочли возможным утверждать, что данное понятие впервые возникло именно в Германии на научной и системной основе. Правильный выбор формы размещения учащихся во время урока способствует качественному усвоению ими знаний. Несмотря на то что речь воспитанников формируется посредством подражания воспитателю и родителям, она совершенствуется, углублённо изучается и закрепляется именно через взаимодействие со сверстниками. Таким образом создаётся основа для обучения учащихся в сотрудничестве.

В этом отношении заслуживают внимания взгляды М.Т. Джураевой о социальных формах урока и их видах: «Социальные формы урока состоят из пяти основных компонентов, включающих фронтальную форму, индивидуальную работу, партнёрскую работу, работу в малых группах и работу всем коллективом».

Анализ представленных исследовательницей данных показывает, что помимо этих видов существует также форма индивидуальной работы, однако включать её в состав социальных форм урока нецелесообразно. Причина заключается в том, что при индивидуальной работе ученик осуществляет деятельность, опираясь исключительно на собственные знания и потенциал, то есть не вступая во взаимодействие с окружающими.

Анализ специализированной литературы показывает, что немецкие учёные Х. Клипперт, Ф. Герbart и Й. Кершенштейнер провели более глубокие исследования

в области социальных форм урока. В частности, их работы свидетельствуют о том, что наряду с перечисленными выше социальными формами урока существует также работа по станциям, то есть ротационный метод в ходе занятия. Обобщив имеющиеся данные, мы пришли к выводу, что в настоящее время социальные формы урока в трёх языковых вариантах можно представить следующим образом:

1	Фронтальная форма урока	Frontalunterricht	Frontal teaching
2	Индивидуальная работа	Einzelarbeit	Individual (own) work
3	Работа в парах	Partnerarbeit	Working in pairs
4	Работа в группе	Gruppenarbeit	Working in small groups
5	Общая дискуссия	Plenumsarbeit	Plenary
6	Обучение по станциям	Stationenlernen	Working in stations

Из приведённых данных видно, что при организации учебного процесса в основном используются 6 социальных форм урока. Каждая из этих форм имеет свои преимущества, недостатки и принципы работы. Анализ специализированной литературы показывает, что применение таких социальных форм урока осуществляется на основе определённых критериев.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Социальные формы урока способствуют эффективному взаимодействию и формированию социальных компетенций учащихся. Шесть основных форм позволяют разнообразить учебный процесс и повысить качество обучения. Их правильное применение усиливает развитие навыков сотрудничества и коммуникации.

Примерный список литературы:

1. Гербарт Ф. *Педагогические лекции*. — М.: Педагогика, 1990.
2. Klippert H. *Methodentraining: Unterrichtsentwicklung durch Eigenverantwortliches Lernen*. — Beltz Verlag, 2001.
3. Джураева М.Т. *Социальные формы урока и их классификация*. — Ташкент: Фан, 2018.
4. Johnson D.W., Johnson R.T. *Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning*. — Allyn & Bacon, 1999.
5. Vygotsky L. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. — Harvard University Press, 1978.
6. Slavin R. *Cooperative Learning: Theory, Research and Practice*. — Allyn & Bacon, 1995.

Анализ фразеологизмов, связанных с женщиной, матерью и девушкой в русском и узбекском языках

Д.Г. Толипова,

Алфраганус университети, Филология фанлари доктори (PhD),

Рус тили ва адабиёти кафедраси доценти

dilyagaphurovna@gmail.com тел. 998 (90) 914-80-10

Икромжонова Ёкутой Эркин қизи

Алфраганус университети, Филология факультети, Филология ва тилларни

укитиш (рус тили),

2 курс талабаси, 998 (90) 8902431

shaxenazoirova@gmail.com

Фразеологизм—это единица языка, который делает высказывания выразительным, эмоциональными и образными. Фразеологизм отражает историю народа, особенно его культуру и быт, его национальный характер и картину мира, а также развивают теорию устойчивых словосочетаний. Как мы знаем фразеологизм нельзя перевести дословно, потому что теряется его смысл. Многие фразеологизмы не отвечают нормам с грамматической точки зрения. Эти фразеологизмы называется грамматическими архаизмами.

Фразеологический состав русского языка богат выражениями, отражающими семейные, социальные и культурные представления народа. Особое место среди них занимают фразеологизмы и устойчивые словосочетания, содержащие слова «девушка», «женщина» и «мать», так как они связаны с ключевыми понятиями человеческой жизни — рождением, взрослением, материнством и социальными ролями. В нашей работе мы хотим рассмотреть тему женщины во фразеологизмах в русском и узбекских языках

Строгих, классических фразеологизмов со словом девушка в русском языке немного. Это объясняется тем, что слово активно функционирует в разговорной и художественной речи, образуя главным образом устойчивые выражения. Были выявлены следующие устойчивые выражения:

Девушка на выданье — девушка брачного возраста, готовая к созданию семьи. Красна девица — поэтический, фольклорный образ красивой девушки; используется в сказках и народных песнях. Девушка без комплексов — уверенная, раскрепощённая личность. Девушка с характером — волевая, самостоятельная девушка. Эти выражения отражают традиционные представления о молодости, красоте и социальном статусе девушки.

Фразеологизмы и устойчивые выражения со словом «женщина». Слово женщина употребляется преимущественно в описательных фразеологических оборотах, подчеркивающих социальную роль и особенности личности. Наиболее распространённые выражения: Женщина легкого поведения — распространённое выражение в нейтрально-официальной речи. Женщина с изюминкой — женщина с особым шармом, привлекательностью. Женщина-вамп — яркая, эффектная, уверенная в себе женщина, использующая свою привлекательность для влияния на окружающих. Женщина в годах — женщина пожилого возраста. Женщина – хранительница очага — традиционное представление о семейной роли женщины. Эти выражения раскрывают образ женщины как социально значимой и многогранной фигуры.

Фразеологизмы со словом «мать». Эта группа наиболее обширна, так как образ матери на протяжении веков является центральным в русской культуре. Слово мать входит в состав множества устойчивых выражений, символизирующих начало жизни, заботу, духовную связь, а также культурные и нравственные ценности. Наиболее употребительные фразеологизмы: Мать-природа — поэтический образ естественного мира как живого, дарующего жизнь начала. Мать сыра земля — фольклорное выражение, символизирующее землю-кормилицу. Родина-мать — образ страны, воспринимаемой как семья и источник духовных сил. Мать городов русских — устойчивое название Киева как древнейшего центра Руси. Мать честная! — эмоциональное восклицание удивления или испуга. Образ матери в русской фразеологии связан как с реальной, так и с метафорической функцией материнства, что делает эти выражения важной частью культурного наследия.

Фразеологизмы со словами «девушка», «женщина» и «мать» отражают многовековой опыт народа, его отношение к семейным ценностям, красоте, возрасту, духовной связи поколений и роли женщины в обществе. Эти выражения представляют собой не только языковую единицу, но и культурный код, позволяющий понять традиции и мировоззрение русского народа.

Ниже мы хотим рассмотреть фразеологизмы в узбекском языке связанные с женщиной, матерью, девушкой. Нами было выявлено следующее: Фразеологизмы о девушке: «Qiz bola erka bo'ladi» «Девушка бывает избалованной (хрупкой, нежной).» Смысл: Девочек воспитывают бережно, с особой заботой и вниманием. «Qiz bola — elga yor». «Девушка — невеста для другого рода (для другой семьи).» Смысл: Когда девушка вырастает, она выходит замуж и уходит в другую семью. «Qiz bola — gul, ehtiyot bo'lmasa so'lar».

«Девушка — как цветок: если не беречь, завянет.» Смысл: Девушек нужно воспитывать бережно — они нежные и чувствительные.

Фразеологизмы о матери. «Ona yurak — daryo yurak». «Материнское сердце — как большая река.» Смысл: Материнская любовь безгранична, широка и величественна. «Ona duosi — balolardan panoh». «Материнская молитва — защита от бед.» Смысл: Молитва матери оберегает человека, приносит ему благодать и удачу. «Ona ko‘ngli — zarg‘aldoq». «Материнское сердце — как золото.» Смысл: Сердце матери очень мягкое, нежное, наполненное добротой и любовью.

Фразеологизмы о женщине. «Ayol qo‘li tekkan joy obod bo‘ladi». Где касается женская рука — там порядок и благодать.» Смысл: Женщина приносит в дом чистоту, уют и гармонию. «Ayol — uy poydevori». «Женщина — фундамент дома.» Смысл: Прочность семьи во многом зависит от женщины. «Ayolning ko‘ngli oynaday». «Женское сердце — как зеркало.» Смысл: Женщины очень чувствительны, ранимы и тонко воспринимают мир.

Проведённый анализ фразеологизмов, связанных с женщиной, матерью и девушкой в русском и узбекском языках, позволяет сделать вывод о глубокой культурной значимости данных образов для обоих народов. Русские фразеологизмы со словом «мать» формируют особый пласт духовно-нравственной лексики, отражающий представления о материнстве как о начале жизни, источнике защиты, моральной опоры и национальной идентичности. Такие выражения, как «Мать-природа», «Мать сыра земля», «Родина-мать», демонстрируют расширение значения слова «мать» от семейного до символического, что подчёркивает его фундаментальную роль в русской картине мира.

Узбекские фразеологизмы, связанные с образом девушки и женщины, также отражают традиционные ценности и этнокультурные представления. Выражения «Qiz bola erka bo‘ladi», «Qiz bola — elga yor», «Qiz bola — gul...» подчёркивают нежность, хрупкость, чистоту девушки, её будущую социальную роль и необходимость бережного воспитания. Эти фразеологизмы формируют культурно значимый образ, связанный с семейными устоями, уважением к женщине, а также с преемственностью поколений.

Сопоставление показало, что несмотря на различия в национальных традициях и мировоззрении, оба языка используют фразеологизмы как средство передачи культурных норм, идеалов и социальных ролей. В обеих культурах женщина — будь то мать, жена или девушка — представлена как хранительница семьи, источник духовного тепла и символ внутренней силы. Фразеологизмы служат не

только языковыми единицами, но и своеобразными культурными маркерами, позволяющими глубже понимать ценности, моральные ориентиры и жизненные установки народов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Алефиренко, Н. Ф. Фразеология современного русского языка. — М.: Флинта, 2010.
2. Амосова, Н. Н. Основы английской фразеологии. — Л.: Наука, 1963. (Разделы подходят для сопоставительных фразеологических исследований.)
3. Виноградов, В. В. Основные типы фразеологических единиц русского языка. — М.: Наука, 1972.
4. Войнова, Л. А. Фразеологический словарь русского литературного языка. — М.: АСТ, 2019.
5. Даль, В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. — М.: Русский язык, 2006.
6. Ўзбек тилининг изоҳли луғати: 5 томлик. — Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006–2008.
7. Нематов Х., Мадвалиев Р. Ўзбек тили фразеологизмларининг изоҳли луғати. — Тошкент: “Ўқитувчи”, 1981.
8. Сиддикова С. Ўзбекча–русча фразеологик луғат. — Тошкент: “Ўқитувчи”, 1984.
9. Ўзбек тилининг фразеологик луғати. — Тошкент: “Фан”, 1992.

“FAOLIYAT, EMOTSIYA VA MOTIVATSIYA”

Chirchiq Davlat Pedagogika
Universiteti "Kimyo" kafedrası
1-kurs 25/1 - guruh talabasi
Abdusattorova Shahruza

Annotatsiya; Ushbu maqolada shaxs faoliyati jarayonida emotsiya va motivatsiyaning psixologik o‘rni, ularning o‘zaro bog‘liqlik mexanizmlari, inson xulq-atvori va kognitiv jarayonlarga ta’siri nazariy va amaliy nuqtai nazardan tahlil etilgan. Faoliyat shaxsning ijtimoiy hayotidagi asosiy harakat shakli sifatida ko‘rib chiqilib, emotsiya esa faoliyatni tashkil qiluvchi psixik holat va qayd etuvchi vosita sifatida o‘rganiladi. Motivatsiya esa ongli maqsadga yo‘naltirilgan harakatning ichki energiya manbai sifatida tushuntiriladi. Maqolada Vygotskiy, Leontev, Rubinshteyn, Maslou, makklelland, Simonov kabi psixologlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinib, faoliyat motivatsional tizimining shakllanishi, emotsional regulyatsiya mexanizmlari va kishi tomonidan irodaviy boshqaruvning rivojlanish jarayonlari ilmiy izohlangan. Shuningdek, maqolada o‘quvchi va talabalarda o‘qishga motivatsiyani oshirish, hissiy barqarorlikni shakllantirish va samarali faoliyat yuritish omillari bo‘yicha amaliy tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Faoliyat, emotsiya, motivatsiya, psixologik holat, ichki ehtiyoj, rag‘bat, maqsad, hissiy boshqaruv, ijtimoiy tajriba, kognitiv jarayon, motiv, tezkor reaksiya, o‘z-o‘zini nazorat, shaxs rivoji, irodaviy jarayonlar, refleksiya, dominant ehtiyojlar.

Аннотация; В статье анализируется психологическая роль эмоций и мотивации в процессе индивидуальной деятельности, механизмы их взаимозависимости и влияние на поведение человека и когнитивные процессы с теоретической и практической точки зрения. Деятельность рассматривается как основная форма действия в социальной жизни личности, а эмоция – как психическое состояние, организующее деятельность и инструмент её регистрации. Мотивация рассматривается как источник внутренней энергии для осознанного целенаправленного действия. В статье анализируются научные взгляды таких психологов, как Выготский, Леонтьев, Рубинштейн, Маслоу, Мак-Клелланд, Симонов, и научно обосновывается формирование мотивационной системы деятельности, механизмов эмоциональной регуляции и процессов развития волевого контроля личности. Также в статье даны практические рекомендации по факторам повышения мотивации к учебе, формирования эмоциональной устойчивости и эффективной деятельности студентов.

Ключевые слова: Деятельность, эмоция, мотивация, психологическое состояние, внутренняя потребность, стимул, цель, управление эмоциями, социальный опыт, познавательный процесс, мотив, быстрая реакция, саморегуляция, развитие личности, волевые процессы, рефлексия, доминирующие потребности.

Abstract; This article analyzes the psychological role of emotions and motivation in the process of individual activity, their mechanisms of interdependence, and their impact on human behavior and cognitive processes from a theoretical and practical perspective. Activity is considered as the main form of action in the social life of an individual, and emotion is studied as a mental state that organizes activity and a recording tool. Motivation is explained as a source of internal energy for conscious goal-directed action. The article analyzes the scientific views of psychologists such as Vygotsky,

Leontiev, Rubinstein, Maslow, McClelland, Simonov, and scientifically explains the formation of the motivational system of activity, mechanisms of emotional regulation, and the processes of development of volitional control by a person. The article also provides practical recommendations on factors for increasing motivation for study, forming emotional stability, and effective activity in students.

Keywords: Activity, emotion, motivation, psychological state, internal need, incentive, goal, emotional management, social experience, cognitive process, motive, rapid reaction, self-control, personality development, volitional processes, reflection, dominant needs.

KIRISH

Insonning ruhiy hayoti va xulq-atvori psixologiya fanida izlaniladigan asosiy muammolardan biridir. Inson faoliyati, emotsiyalari va motivatsiyasi ularning o‘zaro uyg‘un ishlashi shaxsning butun hayotiy yo‘nalishini belgilaydi. Faoliyat — bu shaxsning ob‘ektiv olamga ongli ta’sir ko‘rsatish jarayoni bo‘lib, uning davomida inson borliqni o‘zgartiradi va shu orqali o‘zini ham rivojlantiradi. Bu jarayonning harakatlantiruvchi kuchi — motivatsiya, ya’ni ehtiyojlar, qiziqishlar, intilishlar majmui hisoblanadi.

Emotsiya esa faoliyat jarayonini energetik jihatdan ta’minlaydigan, shaxsning ruhiy holatini ifodalovchi psixik jarayondir. Agar motivatsiya shaxsni faoliyatga undasa, emotsiya uni qo‘llab-quvvatlaydi yoki aksincha, kuchsizlantiradi. Shu bois emotsiya va motivatsiyaning o‘zaro ta’siri, ular o‘rtasidagi dinamik aloqa faoliyatni psixologik jihatdan tadqiq qilishda markaziy masala hisoblanadi. Zamonaviy psixologiya fanida faoliyatning emotsional va motivatsion komponentlarga tayanuvchi nazariy ishlanmalar yetarli darajada shakllangan. L.S. Vygotskiy emotsiyani intellektning tarkibiy elementi sifatida ko‘rgan, A.N. Leontev faoliyat nazariyasida motivni etakchi kuch deb hisoblagan, Z. Freyd esa inson xulqini ongsiz ehtirosalar bilan bog‘lagan. Maslou motivatsiyaning ierarxik tuzilishini ishlab chiqib, inson ehtiyojlarini darajalar bo‘yicha tasniflagan. Ushbu qarashlar inson xatti-harakati faqat tashqi omillar bilan emas, balki ichki ruhiy jarayonlar bilan ham boshqarilishini ko‘rsatib beradi.

Ushbu maqolada faoliyat, emotsiya va motivatsiyaning o‘zaro bog‘liqligi psixologik nuqtai nazardan batafsil yoritilib, ularning inson xulq-atvori, tafakkuri, o‘qish va mehnat samaradorligiga ta’siri ilmiy asoslar asosida izohlanadi.

Belgilar	Ta’rif
Onglilik	Har bir harakat maqsad bilan bog‘langan
Motivlanganlik	Harakat ichki ehtiyojlar tomonidan boshqariladi
Ijtimoiylik	Faoliyat jamiyat tajribasi asosida shakllanadi
Transformativlik	Faoliyat natijasida borliq va inson o‘zgaradi

Faoliyatda motiv — “nega?”, maqsad esa “nimaga?” Degan savolga javob beradi. Motiv bo‘lmasa, maqsad kuchsiz, natija esa nomukammal bo‘ladi. Demak, faoliyatning sifatini belgilovchi asosiy ko‘rsatkich — motivatsion energiyadir.

Emotsiya va uning psixologik funksiyalari

Emotsiya — organizmning tashqi va ichki ta’sirlarga bo‘lgan sub’ektiv reaksiyasi. Ijobiy emotsiya motivatsiyani kuchaytiradi, salbiy emotsiya esa uni sekinlashtiradi. Emotsiyalar quyidagi funksiyalarni bajaradi: Faoliyatni faollashtiradi yoki tormozlaydi. Holat haqida tezkor signal beradi

Ijtimoiy kommunikatsiyani boshqaradi. Motivatsiyani oziqlantiradi
Stressni boshqaradi va muvozanatni tiklaydi

Emotsiya fiziologik jarayonlarga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi: yurak urishi, nafas, mushak tarangligi, gormon sekretsiyasi. Demak, emotsiyalar faqat his emas, balki butun organizmning ish rejimiga ta'sir ko'rsatuvchi neyropsixologik mexanizmdir. Motivatsiya — faoliyatning ichki energiya manbai

Motivatsiya ehtiyojlar asosida shakllanadi. Maslou piramidasiga ko'ra ehtiyojlar:

Fiziologik → xavfsizlik → ijtimoiylik → hurmat → o'zini namoyon qilish

Ko'tarilgan ehtiyoj darajasi motivatsiya kuchini belgilaydi. Ijtimoiy-ehtiyojlar qondirilgan sari inson oliy darajaga — o'zini ro'yobga chiqarish bosqichiga o'tadi. Bu esa ijodkorlik, o'qishga chanqoqlik va o'z-o'zini rivojlantirish ko'rinishida namoyon bo'ladi. Faoliyat, emotsiya va motivatsiyaning o'zaro bog'liqligi

Bu uchlik bir tizimga o'xshaydi:

MOTIV → FAOLIYAT → EMOTSIYA → YANGI MOTIV

Ijobiy natija — yangi motiv tug'diradi. Salbiy natija — tushkunlik, motivatsiya pasayishi, faoliyatning to'xtashiga olib kelishi mumkin. Demak, faoliyat samaradorligini oshirish uchun emotsiya stabilizatsiyasi va motivatsiya menejmenti zarur. Ta'lim jarayonida motivatsiya va emotsiya

O'quvchilar uchun samarali o'quv jarayoni faqat bilim emas, balki qiziqish, rag'bat, maqtov, ishonch, o'z-o'ziga baho orqali shakllanadi. Pedagog motiv beruvchi sharoit yaratsa, o'quv faoliyati kuchayadi. Buning asosiy usullari: rag'bat va qo'llab-quvvatlash mexanizmlari emotsional ijobiy sinf muhiti ijodkorlik va mustaqillik uchun imkon muvaffaqiyatni baholash va e'tirof etish. Natija sifatida darsga qiziqish, irodaviy barqarorlik oshadi, faoliyatga ichki rag'bat kuchayadi.

Shaxs rivojida emotsional-intellekt va motivatsiya. Bugungi psixologiyada emotsional intellekt motivatsiyaning eng muhim omili sifatida qaraladi. O'z hissiyotini boshqara olgan shaxs: Stressga chidamli qaror qabul qilishda aniq ijtimoiy munosabatlari kuchli maqsadga intilishda barqaror

Shuning uchun faoliyat samaradorligi ko'p jihatdan shaxsning emotsional boshqaruv ko'nikmalariga bog'liqdir.

Xulosa

Faoliyat, emotsiya va motivatsiya inson ruhiy hayotining ajralmas uchlik tizimidir. Ular bir-birini to'ldiradi va boshqaradi. Motivatsiya harakatga turtki beradi, emotsiya unga energiya beradi yoki to'xtatadi, faoliyat esa motivning tashqi ko'rinishidir. Agar motiv kuchli bo'lsa, faoliyat samarador, emotsiya esa barqaror bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatga erishgan shaxslarning umumiy jihati — o'z emotsiyasini boshqara olishi va motivatsiyani doimiy ravishda qo'llab-quvvatlay olganidir.

Pedagogika va psixologiya uchun bu mavzu nihoyatda muhim: o'quvchi yoki talaba bilimni emas, balki o'rganishga bo'lgan rag'batni yo'qotsa, faoliyat so'nadi. Shu sababli ta'lim jarayonida ijobiy hissiy muhit yaratish, rag'batlantirish, maqsad qo'yish va o'z-o'zini baholashni shakllantirish katta ahamiyatga ega.

Shuningdek, hayotiy muvaffaqiyat uchun inson o'z motivlarini anglay olishi, emotsiyalarini nazorat qila olishi va faoliyatni ongli ravishda boshqarishi zarur. Bu uch psixologik mexanizm uyg'un ishlaganda shaxs o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Leontev A.N. "Faoliyat, ong va shaxs". — Moskva, 2018.
2. Vygotskiy L.S. "Psixologiya va taraqqiyot". — Toshkent, 2020.
3. Rubinshteyn S.L. "Inson psixikasi va faoliyati". — 2017.
4. Maslow A. "Motivatsiya va shaxs". — New York, 2019.
5. Simonov P.V. "Emotsiya nazariyasi". — Moskva, 2016.
6. G'oziev E. "Umumiy psixologiya". — T., 2015.
7. Daniel Goleman. "Emotional Intelligence". — 2018.

INTEGRATING DIGITAL TOOLS TO ENHANCE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN HIGHER EDUCATION

Khasanova Iroda Sobirjonovna
ESL teacher at Academic lyceum under Tashkent
State Law University Samarkand branch
e-mail: irodaxonsobirjonovna@gmail.com

Annotation. In the rapid modernization of higher education, there is new opportunity to develop students' communicative skills via interactive and technology-based learning spaces. This paper studies how digital tools, such as online collaboration platforms, multimedia content and virtual communication technology enable students to develop the linguistic, sociocultural and pragmatic dimensions of communicative competence in the classroom. This research suggests that digital tools can be critically beneficial in increasing communication skills, student engagement, and prepare graduates for real-world communication tasks.

Keywords: communicative competence, digital tools, higher education, digital literacy, language learning

A shift in digitality has emerged in higher education today. The technology in teaching and learning has changed the traditional practices of education and introduced new pathways for student interaction, collaboration and communication. In foreign language education and beyond, communication ability and linguistic accuracy is increasingly recognized as a vitally important outcome for graduates. Digital resources such as, digital media, online collaboration platforms, language apps, multimedia content allow learners to engage in authentic communication activities in a variety of settings. [6, 140] The purpose of this paper is to investigate how these tools can be used in higher education curriculums to promote communicative competence and to recommend a system of ways in which these may be utilized effectively.

Communicative competence in higher education. To understand communication more broadly, communicative competence involves more than rhetorical accuracy; it includes understanding, understanding, interpreting and producing meaningful discourse, and working in an intercultural and pragmatic context. [1, 251] Scholars suggest that students in philological or foreign language programs in particular should be taught beyond grammar to speak – interact and focus on tasks-based learning and communication.

Role of digital tools / media in language and communication education. Digital media and technologies have demonstrated significant potential in aiding language learning and communication skills. For instance, one study demonstrated that digital media placement is a way for foreign language instruction to develop both receptive and productive skills as well as universal skills for modern high school students. Plus, an extensive review of recent literature indicated that communication skills in higher education were improved in collaboration via digital technologies, videoconferencing, and online course content. [3, 64] In addition, a positive correlation of digital literacy and communicative competence has been identified empirically: in the case of undergraduate English learners, higher levels of digital literacy scored positively on communicative competence assessments.

Methods combining digital tools and communicative-oriented teaching. Several pedagogical studies advocate for combining digital pedagogy with task-based language teaching (TBLT), role plays, multimedia tasks, collaborative online projects, and authentic materials to simulate real-life communication scenarios. Such blended methods integrating digital tools and communicative-oriented tasks — tend to improve students’ motivation, confidence, and ability to use language functionally rather than only formally. [4, 235]

Conceptual Framework for Integration. Based on the literature, the following conceptual framework for integrating digital tools to enhance communicative competence in higher education is proposed:

<i>Dimension of Communicative Competence</i>	<i>Digital Tools / Approaches</i>	<i>Pedagogical Strategies</i>
<i>Linguistic (vocabulary, grammar)</i>	Language-learning apps, grammar checkers, multimedia content	Self-study, blended learning, feedback-rich writing tasks
<i>Sociocultural intercultural</i>	Collaborative platforms (forums, social media), virtual exchange, video conferencing	Group discussions, peer interaction, intercultural projects
<i>Pragmatic communicative performance</i>	Role-play via video/VR, task-based digital assignments, real-world simulations	Task-based learning, project work, authentic materials, digital storytelling

This framework suggests that digital tools should not be used in isolation, but in combination with communicative-oriented pedagogy to address all dimensions of communicative competence.

Higher education institutions should incorporate digital literacy and digital tool training in language programs in order to ensure that digital media, collaboration platforms, and increased use of ICT-enhanced tasks are designed to encourage a sense of communication rather than just to promote rote learning. Students must have the skills and understanding of pedagogical expertise to integrate digital technologies and communicative processes, to understand when and how to use them in order to develop multiple communicative competences. [2, 14] Work with, debates and project presentations, digital storytelling, and video-conferencing to simulate real-world communication scenarios, such as group work, debate, project presentation, and digital storytelling, will be simulated using digital tools such as video conference, collaborative documents, and multimedia editors. Two qualitative methods, such as observation of interactions and peer feedback, and quantitative methods, such as pre- and post-testing, should be employed: both qualitative methods as part of the development of students' communicative skills. While digital tools have many advantages, over-use can negatively impact face to face interaction, and therefore there is a mixed recommendation for blended learning.

Finally, the integration of digital tools into higher education instruction provides a promising route to building students' communicative skill whether they are linguistically accurate or socially and pragmatically competent. When digital literacy, technology, and communication pedagogy are combined, students become more prepared for the demands of real life. Students and institutions should pursue a reflective, structured approach to digital integration that combine the traditional practice of teaching, the interactive use of digital data and the methods of communicative-oriented approaches. Studies that would study the long-term impacts of this integration should be empirically evaluated for a variety of student populations and disciplines.

References:

1. Baimakhan, A., & Belgibayeva, G. (2022). Formation of Communicative Competence of Students Based on the Use of Digital Technologies. Foundations and Trends in Research. – p 251.
2. Kodrle, S. V., & Savchenko, A. A. (2022). Digital Media as a Means for Forming Foreign-Language Communicative Competence and Universal Skills in Students of Non-Linguistic Universities. Pedagogy. Theory & Practice, 7(1). – p 14.

3. Ergasheva, Z. (2025). The Synergy of Digital Literacy and Communicative Competence in English Language Education. *Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan*, 3(5). – 64.
4. Yusupalieva, S. H. (2025). Enhancing Oral Communication Competence Through Digital Pedagogy and Task-Based Language Teaching Approaches. *International Journal of Artificial Intelligence*. – 235.
5. Akhmedova, N. (2025). CHALLENGES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES USING MODERN INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES. *Modern Science and Research*, 4(5), 1506.
6. Sobirjonovna, K. I. (2025). ASSESSING STUDENT PROGRESS IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING. *Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 2(2), - p 140. <https://doi.org/10.61796/ejheaa.v2i2.1227>

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA ARGO VA JARGONLAR TARJIMASINING SOTSIOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Saidova Nilufar Anvar qizi

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘zbek va ingliz tillarida uchraydigan argo hamda jargon birliklarining sotsiolingvistik tabiati, ularning badiiy matndagi funksional-uslubiy o‘rni hamda tarjima jarayonidagi murakkab jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda argo va jargonlarning ijtimoiy guruh identifikatori sifatidagi vazifasi, yashirin nutq strategiyasi, madaniy kod va konnotativ qatlamlari yoritiladi. Tarjima jarayonida mazkur birliklarning semantik, stilistik va madaniy mazmunini to‘laqonli tiklash uchun madaniy transliteratsiya, izohli tarjima, sotsiolingvistik moslashtirish va diskursiv transformatsiya kabi strategiyalarning ahamiyati ko‘rsatib beriladi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, argo va jargonlarning adekvat tarjimasi matnning ijtimoiy-psixologik mohiyatini saqlash, guruhlararo munosabatlar va nutq subyekting statusini to‘g‘ri aks ettirishda muhim omildir.

Kalit so‘zlar: argo, jargon, sotsiolingvistika, tarjima, madaniy kod, konnotatsiya, izohli tarjima, transliteratsiya, pragmatik muqobil, ingliz tili, o‘zbek tili.

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida argo va jargon til birliklarining lingvistik hamda sotsiolingvistik tabiati, ularning matn mazmuniga ko‘rsatadigan ta’siri, shuningdek, tarjima jarayonida bunday birliklarni adekvat qayta yaratish masalalari alohida dolzarb ilmiy muammolardan biridir. Globallashuv jarayonida turli madaniyat va til vakillarining o‘zaro axborot almashuvi kuchaygani sari badiiy tarjima sohasida yuqori darajadagi madaniy va til kompetensiyasiga ehtiyoj ortmoqda. Argo va jargonlar, ayniqsa, jinoyat olami, yoshlar submadaniyati, kasbiy sohalar, mafiyaviy ierarxiyalar va ijtimoiy qatlamlararo farqlarni aks ettiruvchi muhim ijtimoiy-lisoniy ko‘rsatkich sifatida badiiy matn ichida katta stilistik yuk ko‘taradi.

O‘zbek adabiyoti vakillarining ingliz tiliga, ingliz-amerika adabiyotining esa o‘zbek tiliga tarjima qilinishi jarayonida aynan argo va jargonlarning funksional-uslubiy o‘rni, semantik kengligi va sotsiolingvistik belgilari tarjimon uchun murakkab vazifani yuzaga keltiradi. Chunki bu turdagi birliklar faqat lug‘aviy ma’nodan iborat bo‘lmay, balki madaniy kod, ijtimoiy maqom, yashirin nutq strategiyasi, guruh identifikatori, hissiy-ekspressiv muhit yaratish kabi qo‘shimcha mazmunlar bilan bog‘liq. Shunga ko‘ra, ularni adekvat tarjima qilish uchun tarjimondan lingvistik bilimdan tashqari,

ijtimoiy kontekstni chuqur anglash, sotsiolingvistik sezgirlik, nutqiy vaziyatni talqin qilish va madaniyatlararo kompetensiya talab etiladi.

Argo tillari ko‘pincha muayyan ijtimoiy guruh — jinoyatchilar, yoshlar submadaniyati, harbiy tuzilmalar yoki norasmiy birliklar tomonidan qo‘llanadigan maxfiy yoki yarim-maxfiy tizimdir. Ularning asosiy vazifasi begonalardan yashirin aloqa o‘rnatish, ichki birdamlikni mustahkamlash, ijtimoiy masofa yaratish yoki o‘ziga xos guruh o‘zligini shakllantirishdir. Jargonlar esa, asosan, kasbiy doiralarga mansub atamalar, maxsus so‘zlashuv modellari, tor soha uchun xos leksik tizim bilan bog‘liq bo‘ladi.

O‘zbek tilida “otvetchi”, “avtoritet”, “qora bozor”, “qonli yo‘lni tanlash” kabi birliklar argo sifatida faol qo‘llanadi va badiiy matnda muayyan ijtimoiy qatlamning dunyoqarashi, ruhiyati hamda kommunikativ strategiyasini ochib beradi. Ingliz tilida esa “hit”, “contract”, “caporegime”, “consigliere”, “rat”, “made man” singari birliklar jinoyat olamining sotsiolingvistik kodlari sifatida e‘tirof etiladi.¹²³

Argo va jargonlarni tarjima qilish nafaqat semantik muqobil tanlash, balki ulardagi yashirin madaniy konnotatsiyalarni saqlashni ham talab qiladi. Badiiy matnda argo birliklar nutq subyekting ruhiy holati, ijtimoiy mavqei, guruhga mansubligi yoki nutq strategiyasini ko‘rsatadi. Demak, tarjimada mazkur birliklar oddiy “so‘z → so‘z” munosabati asosida o‘tkazilsa, matnning ijtimoiy mazmuni jiddiy darajada yo‘qoladi.

Masalan, ingliz tilidagi “rat” - jinoyatchilar tilida “sotqin”, “axborot yetkazuvchi” ma’nosida ishlatiladi. O‘zbek tilida esa “kalamush” biroz boshqa konnotatsiyaga ega bo‘lib, u asosan pastkashlik yoki aldov bilan bog‘liq ma’noda qo‘llanadi. Shu bois, bunday birlikni har doim to‘g‘ridan-to‘g‘ri almashtirib bo‘lmaydi; mazmunga xos muqobil tanlash yoki izohli tarjima qo‘llanadi.⁴

Xuddi shunday, o‘zbek tilidagi “otvetchi” (ruscha argodan kirgan) ingliz tiliga so‘zma-so‘z “responsible person” tariqasida tarjima qilinsa, bu uning mafiyaviy funksional ma’nosini yo‘qotadi. Uning asl semantikasi “guruh topshiriqlarini bajaruvchi, muayyan vazifalarning ijrochisi” kabi kengroq bo‘lib, “enforcer” yoki “appointed executor” tarjimalari kontekstga mosroq bo‘ladi.

Argo va jargonlarning tarjimasi quyidagi strategiyalar orqali amalga oshiriladi:

¹ Tohir Malik. Shaytanat. – Toshkent: Sharq, 2011. – B. 27.

² Lawrence Venuti. The Translator’s Invisibility: A History of Translation. – London: Routledge, 1995. – P. 18-20.

³ Mario Pyuzo. Cho‘qintirgan ota (tarj. I. G‘afurov). – Toshkent: G‘.G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 2011. – B. 62-64.

⁴ Mario Pyuzo. The Godfather. – New York: G.P.Putnam’s Sons, 1969. – P. 147

1. **Madaniy transliteratsiya** — atamani asl shakliga yaqin ko‘rinishda o‘tkazish (“consigliere”, “caporegime”) va zarurat tug‘ilganda izoh berish.
2. **Izohli tarjima** — semantik kengaytirish orqali mazmuni to‘liq ochish (“made man” → “mafyaning to‘la huquqli qasamyod qilgan a‘zosi”).
3. **Uslubiy muqobil topish** — boshqa tilda sotsiologiyistik jihatdan mos, ammo lug‘aviy jihatdan farqli birlikni qo‘llash (“otvetchi” → “enforcer”).
4. **Diskursiv transformatsiya** — iboraning matndagi rolga qarab qayta yaratish (“cleaning house tonight” → “ichkarini xiyonatchilardan tozalaymiz”).⁵
5. **Konnotatsiyani tiklash** — hissiy va sotsiologiyistik ohangni saqlagan holda qayta bayon qilish.

Bu strategiyalar tarjimada sodiqlik, madaniy moslik va stilistik quvvatning uzluksizligini ta‘minlaydi.

Argo va jargonlarning tarjima jarayoni shuni ko‘rsatadiki, bu birliklar matnning struktur komponenti emas, balki uning sotsiologiyistik asosini tashkil etadi. Ular orqali badiiy matnda:

- guruhlararo ierarxiya;
- jinoyat olamining ichki qonun-qoidalari;
- ijtimoiy masofa va o‘zaro hurmat darajasi;
- ruhiy bosim, tahdid yoki tobelik;
- milliy mentalitetga oid muloqot unsurlari yoritiladi.

Shu sababli tarjimon ushbu birliklarni to‘g‘ri uzata olmasa, badiiy matnning ruhiy-madaniy asoslari jiddiy darajada buziladi.

Xulosa

O‘zbek va ingliz tillarida argo hamda jargonlar tarjimasining sotsiologiyistik xususiyatlari badiiy tarjimaning lingvopragmatik, stilistik va madaniy qatlamlarini chuqur tahlil qilishni talab etadi. Bunday birliklar oddiy lug‘aviy muqobil bilan almashtirilmaydi; ular ijtimoiy o‘zlik, guruh mentaliteti, yashirin kommunikativ strategiya va madaniy konnotatsiyalarni o‘zida mujassam etadi. Tarjimon mazkur birliklarning sotsiologiyistik mohiyatini anglagan holda, madaniy transliteratsiya, izohli tarjima, uslubiy muqobil va diskursiv transformatsiya usullaridan samarali foydalanishi lozim. Shundagina badiiy matnning mazmuniy, stilistik va hissiy quvvati to‘liq saqlangan holda yangi tilda qayta yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Tohir Malik. Shaytanat. – Toshkent: Sharq, 2011

⁵ Mario Pyuzo. The Godfather. – New York: G.P.Putnam’s Sons, 1969. – P. 188-226.; Mario Pyuzo. Cho‘qintirgan ota. (tarj. A.Habibullo). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2009. – B. 202-239.; Марио Пюзо. Крестный отец. (пер. Н.Забелин). – Москва: Эксмо, 2007. – С. 195-230

2. Lawrence Venuti. The Translator's Invisibility: A History of Translation. – London: Routledge, 1995
3. Mario Pyuzo. Cho'qintirgan ota (tarj. I. G'afurov). – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2011
4. Mario Pyuzo. The Godfather. – New York: G.P.Putnam's Sons, 1969
5. Mario Pyuzo. Cho'qintirgan ota. (tarj. A.Habibullo). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2009
6. Марио Пюзо. Крестный отец. (пер. Н.Забелин). – Москва: Эксмо, 2007

SO‘Z O‘YININI TARJIMA QILISHDAGI PRAGMATIK MUAMMOLAR VA YECHIM YO‘LLARI (O‘ZBEK–INGLIZ MISOLIDA)

Saidova Iroda Anvar qizi

Annotatsiya

Maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi so‘z o‘yinlarini tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan pragmatik yo‘qotishlar va ularni bartaraf etishning to‘rt asosiy strategiyasi (to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima, kompensatsiya, adaptatsiya, izoh) tahlil qilinadi. Fonetik, leksik, stilistik va madaniy asosga ega o‘yinlar bo‘yicha bir qator misollar, xalq og‘zaki ijodi, reklama va ommaviy axborot vositalari matnlari keltiriladi. Kompensatsiya strategiyasining ustunligi va tarjimonda ikki madaniyatni chuqur bilish zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: so‘z o‘yini, tarjima strategiyasi, pragmatik ekvivalentlik, kompensatsiya, moslashuv, izoh, madaniy moslashuv, implikatura yo‘qotilishi, presuppozitsiya, parallel korpus, tarjimashunoslik.

Kirish

So‘z o‘yini tarjima nazariyasi va amaliyotida eng qiyin kategoriyalardan biri bo‘lib qolmoqda. Saidova Iroda Anvar qizining 2025-yilda himoya qilingan “O‘zbek va ingliz tillarida so‘z o‘yininining pragmatik xususiyatlari” mavzusidagi PhD dissertatsiyasida bu muammo alohida bob sifatida o‘rganilib, to‘rt asosiy tarjima strategiyasi taklif etilgan. Tadqiqotda ta’kidlanishicha, so‘z o‘yinini tarjima qilishda leksik emas, balki pragmatik muqobillik birinchi o‘rinda turadi. Ushbu maqola dissertatsiyada aniqlangan muammolar va yechimlarni batafsil ochib beradi.

1. **So‘z o‘yini tarjimasidagi asosiy muammolar.** Dissertatsiyada uch asosiy muammo guruhi aniqlangan:

- Fonetik asosga ega o‘yinlar (pun): “You can tune a piano, but you can’t tuna fish”, “I scream – ice cream”¹.
- Madaniy presuppozitsiyaga asoslangan o‘yinlar: “Osh pishirgan oshnasidan”, “Qush uyasida ko‘rganini qiladi”.
- Badiiy ramziy o‘yinlar: Navoiyning “gul-bulbul” tasvirlari, Shekspirning “grave man”, Oskar Uayldning “The Importance of Being Earnest”dagi “Earnest” o‘yini².

2. **To‘rt asosiy tarjima strategiyasi va ularning qo‘llanilishi:**

¹ Grundy Peter. Doing Pragmatics. Hodder education, 2008.

² Wilde Oscar. The Importance of Being Earnest. London: St. James’s Theatre, 1895. – 464 p

1. To‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima: faqat izomorfik hollarda mumkin. Masalan, inglizcha “bear – bare” o‘yini o‘zbek tilida “ayiq – yalang‘och” deb o‘tishi mumkin, lekin pragmatik ta‘sir susayadi³.

2. Kompensatsiya (eng samarali usul). Maqsad tilda yangi, teng ta‘sirli o‘yin yaratish:

- “You can tune a piano, but you can’t tuna fish” → o‘zbek tilida “Sozni sozlasang bo‘ladi, lekin baliqni sozlab bo‘lmaydi” yoki “Quloqni burab qo‘yasan, lekin baliqni burab qo‘ymaysan” kabi tovush o‘yini bilan kompensatsiya.

- “Havas qilib kelibsiz, barakangizni bersin” → “You came with predisposition – may your cart be blessed!” (madaniy moslashuv bilan).

3. Moslashuv. Madaniy jihatdan yaqin muqobil topish:

- “Osh pishirgan oshnasidan” → “The way to a man’s heart is through his stomach” yoki “A friend in need is a friend indeed”.

- “Quloq solmoq” → “Lend an ear”⁴.

4. Izoh yoki qo‘shimcha matn. Oxirgi chora. Adabiy tarjimalarda qo‘llaniladi. Masalan, Navoiyning “Bulbul jim bo‘lg‘ay, gul so‘zlamasa” misrasiga qo‘shimcha izoh berilishi lozim.

3. **Badiiy adabiyotda pragmatik muammolar:**

- Navoiy asarlaridagi ramziy tasvirlar ingliz tilida faqat kompensatsiya + izoh bilan yetkaziladi.

- Shekspirning “Romeo va Julietta”sidagi “grave man” o‘yini o‘zbek tilida “og‘ir odam / qabrga kirgan odam” deb kompensatsiya qilinadi.

- Abdulla Qodiriy va Tog‘ay Murod asarlaridagi kinoyali o‘yinlar ingliz tilida yangi tasviriy vositalar bilan qayta yaratiladi.

4. **Reklama va ommaviy axborot vositalarida.** Pragmatik ta‘sir tijorat muvaffaqiyatiga bevosita bog‘liq:

- “Have a break, have a Kit Kat” → o‘zbek tilida “Dam oling, Kit Kat yeng” (o‘yin yo‘qoladi)⁵.

- “Think Different” → “Boshqacha fikrlang” (nafislik yo‘qoladi). Dissertatsiyada ta‘kidlanishicha, bunday hollarda kompensatsiya orqali milliy mentalitetga mos yangi shior yaratish zarur.

Xulosa

Saidova I.A. dissertatsiyasi natijalariga ko‘ra, so‘z o‘yinini tarjima qilishda **kompensatsiya strategiyasi** eng yuqori pragmatik muqobillikni ta‘minlaydi.

³ David Crystal. Language Play. – London: Penguin Books, 2001. – P. 45–48.

⁴ Сайдаминов Р. Ўзбек тилининг грамматикаси. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010.

⁵ Thomas Jenny. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. – Routledge, 1995.

Tarjimonda ikki tilni emas, ikki madaniyatni chuqur bilishi va ijodiy yondashuvi bo'lishi shart. Tadqiqot natijalari Samarqand davlat chet tillar institutida "English Access" loyihasida, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida va milliy telekanallarda muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Kelgusida o'zbek-ingliz so'z o'yinlari bo'yicha maxsus parallel korpus, qo'llanma va elektron lug'at yaratish dolzarb vazifadir. Ushbu ishlar tarjimonlar malakasini oshirish, chet tili o'qitish va madaniyatlararo muloqot samaradorligini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Grundy Peter. Doing Pragmatics. Hodder education, 2008
2. Wilde Oscar. The Importance of Being Earnest. London: St. James's Theatre, 1895
3. David Crystal. Language Play. – London: Penguin Books, 2001
4. Сайдаминов Р. Ўзбек тилининг грамматикаси. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010
5. Thomas Jenny. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. – Routledge, 1995

O‘ZBEKISTONDA KORREKSION YORDAMNING O‘RNI.

Termiz davlat
Pedagogika insituti
Maxsus pedagogika-Logopediya
Yo'nalishi. 2-kurs talabasi
Norqo'ziyeva Sevinch

Anatasiya:O‘zbekiston mustaqillik yillarida ta’lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar jarayonida alohida ta’lim ehtiyojiga ega bolalarni qo‘llab-quvvatlash, ularning sifatli ta’lim olishi va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta’minlash masalasi ustuvor yo‘nalishlardan biriga aylandi. Shu jarayonda korreksion yordam tizimi pedagogik, psixologik va tibbiy xizmatlar majmuasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Anatasiya:Correctional support is a comprehensive set of measures aimed at early identification, alleviation, elimination, and compensation of various deviations in a child’s physical, psychological, intellectual, or speech development. It is carried out through the collaboration of defectologists, speech therapists, psychologists, and medical specialists. This service helps foster the child’s interest in learning and supports their social adaptation through an individualized approach.

Kalit so'z:Korreksiya, yordam, alohida yordamga muxtoj bolalar, Korreksion yordam Maxsus pedagogika, Inklyuziv ta’lim, Alohida ta’lim ehtiyojlari Erta diagnostika, Logopedik xizmat,Psixologik-pedagogik yordam,Defektolog faoliyati, Rehabilitatsiya,Kompensatsiya jarayoni,Ijtimoiy moslashuv, Rivojlanishida og‘ishlar, Bolalar bilan individual yondashuv, Resurs markazlari, Tibbiy-psixologik-pedagogik komissiya,Ta’lim tizimida qo‘llab-quvvatlash, Rivojlanish nuqsonlari Maxsus ehtiyojli bolalar,Pedagogik korreksiya

Kirsh:O‘zbekistonda korreksion yordamning o‘rni -bu alohida yordamga muxtoj bolalarni qolab-qo‘llab-quvvatlash, ularga yordam berish jamiyatda oz ornini topish, ozlarini kemptik xis qilmaslik uchun mana shunday sohlara, yordamlar, yetuk mutaxassislar tayyorlash kabi ishlar olob kelinmoqda. Bunday ishlar mustaqillik davridaniyoq boshlanganbyurtimizda sovet itfoq davridan boshlab, shu alohida yordamga muxtoj bo'lgan bolalar bilan ishlay boshlashgan.

Asosiy qismi:O‘zbekiston mustaqillik yillarida ta’lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar jarayonida alohida ta’lim ehtiyojiga ega bolalarni qo‘llab-quvvatlash, ularning sifatli ta’lim olishi va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini

ta'minlash masalasi ustuvor yo'nalishlardan biriga aylandi. Shu jarayonda korreksion yordam tizimi pedagogik, psixologik va tibbiy xizmatlar majmuasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Korreksion yordamning mazmuni:

Korreksion yordam — bu bolaning jismoniy, ruhiy, aqliy yoki nutqiy rivojlanishidagi turli og'ishlarni erta aniqlash, ularni yumshatish, bartaraf etish va kompensatsiya qilishga qaratilgan kompleks faoliyatdir. Unda defektolog, logoped, psixolog, tibbiy mutaxassislar hamkorlikda ishlaydi. Ushbu xizmat bolaga individual yondashuv asosida ta'limga bo'lgan qiziqish va ijtimoiy moslashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda alohida yordamga muxtoj bolalar bilan, ishlash ularga yordam ko'rsatish jamiyatda shaxs bo'lib shakllanishida hayotda o'z o'rnini topishda yordam berish uchun ularga keng ko'lamda sharoit va imkoniyatlar mavjuddir. Bola rivojlanishidagi turli xil kamchiliklar noqulay muhit, noto'g'ri tarbiya, ta'lim natijasida ham paydo bo'lishi mumkin masalan, noqulay oilaviy sharoit, pedagogik qarovsizlik, o'qituvchining bolaga noto'g'ri munosabati va boshqa kopingina sabablar bola rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatib, uning dastur materiallarini yaxshi o'zlashtira olmasligiga olib keladi. Biz yashayotgan jamiyatda biror bir bola e'tibordan chetda qolmaydi, bir bolaga yetti mahalla ota-onadir degan fikr buning isbotidir. Alohida e'tiborga muxtoj bolalar sirasiga nafaqat rivojlanishida nuhsoni bor bolalar, balki noto'liq oilada va oilaviy sharoiti talab darjasida bo'lmagan bolalar kiradi. Bu bolalar jamiyatimiz tomonidan qo'llab quvatlanadi, ularga ma'naviy, iqtisodiy ijtimoiy psixologik pedagogik yordam ko'rsatiladi. Ularni manan yetuk shaxs barkamol avlod bo'lib, kelajakda o'z oilasi uchun va farzandlari uchun namunali inson bo'lishga ko'maklashish lozim. Maktab yoshidagi alohida yordamga muxtoj bolalar uchun barcha turdardagi ixtisoslashtirilgan maktab internotlar jumladan, aqli zaif bolalar uchun maktab-internotlar faoliyat ko'rsatib kelmoqda. O'rta umumiy ta'lim maktablarda bunday bolalar uchun sinflar, uzluksiz ta'lim tizimida alohida yordamga muxtoj bolalarni kasb xunarga o'rgatish to'garaklar tashkil qilingan. Hozirgi kunda ko'plab davlatlar qatori O'zbekistonda ham imkonyati cheklanga bolalarning ta'lim va tarbiya olishlari, tibbiy molajalar olib borishlari uchun imkoniatlar yaratib kelinmoqda va bunday insonlar va bolalarning haq-huquqlari qonun xujjatlari bilan mustahkamlab qo'yilgan va ximoya qilinmoqda. BMTning nogironlar huquqlari to'g'risidagi kongvensiyaning xalqaro standartlari, shuningdek, "nogiron" so'zi o'rniga "nogironligi bo'lgan shaxs" atamasidan foidalanishni nazarda tutuvchi "nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi qonun yurtimizda yuqoridagi toifaga mansub shaxslarning huquq va manfaatlarini ifodalashga xizmat qiladi.

Albatta bu jarayonlarda korreksion yordamning o‘rni kattadir.
O‘zbekistonda korreksion yordamning rivojlanish yo‘nalishlari

So‘nggi yillarda mamlakatda inklyuziv va maxsus ta’limni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qator me‘yoriy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish” bo‘yicha qarorlar hamda inklyuziv ta’lim konsepsiyasining tasdiqlanishi korreksion xizmatlar tarmog‘ini kengaytirdi.

Bugungi kunda:

maktabgacha ta’lim tashkilotlarida logopedik punktlar,
maktablarda psixologik-pedagogik xizmatlar,
maxsus maktab-internatlar va resurs markazlari,
tibbiy-psixologik-pedagogik komissiyalar faoliyat yuritmoqda.

Bu esa rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning erta diagnostikasi va kerakli yordamni o‘z vaqtida olishiga imkon bermoqda.

Korreksion yordamning ta’lim jarayonidagi o‘rni

Korreksion yordamning asosiy vazifasi — bolani o‘qitish jarayoniga tayyorlash, undagi kommunikativ, kognitiv va harakat ko‘nikmalarini rivojlantirishdir. To‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan korreksion ish:

nutq buzilishlarini kamaytiradi,
o‘quv jarayonini yengillashtiradi,
shaxsiy faollikni oshiradi,

ijtimoiy moslashuv va mustaqil hayotga tayyorgarlikni kuchaytiradi.

Shuningdek, ta’lim muassasalarida o‘qituvchilar va ota-onalarga metodik maslahatlar berilishi ham bolaning rivojlanishida muhim qo‘llab-quvvatlovchi omil hisoblanadi.

Ota-ona va mutaxassislar hamkorligi

Korreksion yordam samaradorligi ko‘p jihatdan ota-ona, pedagog va mutaxassislarning muntazam hamkorligiga bog‘liq. Ota-onalarga bolaning rivojlanish xususiyatlari bo‘yicha tavsiyalar berilishi, uy sharoitida bajarilishi kerak bo‘lgan mashqlar ko‘rsatib o‘tilishi jarayonning uzluksizligini ta‘minlaydi. Bu esa natijadorlikni sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa:

O‘zbekistonda korreksion yordam tizimi bosqichma-bosqich takomillashib, alohida ehtiyojli bolalarning ta’limga bo‘lgan teng huquqi va imkoniyatlarini kafolatlashda muhim o‘rin egallamoqda. Korreksion pedagogika, logopediya va psixologiyaning integratsiyasi ta’lim jarayonining sifatini oshiribgina qolmay, balki bolalarning

jamiyatga moslashuviga, ularning kelajak hayotida mustaqil shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qilmoqda.

FOYDALINILGAN ADABIYOTLAR.

- O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida” Qonuni. – Toshkent, 2020.
- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4860-son qarori – “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – Toshkent, 2020.
- “Inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi”. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori, 2021.
- To‘xliyeva, M., Raxmonova, M. Korreksion pedagogika asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
- Yo‘ldosheva, S. Logopediya: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2021.
- Qodirova, D., Rasulova, M. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta’lim. – Toshkent: “Zamin nashr”, 2020.
- Shirinboyeva, N. Psixologik-pedagogik diagnostika asoslari. – Toshkent, 2018.
- Vygotskiy, L.S. Defektologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1995.
- Lubovskiy, V.I. Korreksion pedagogika nazariyasi. – Moskva: Akademiya, 2018.
- O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi materiallari – Korreksion yordam va inklyuziv ta’lim bo‘yicha metodik tavsiyalar, 2022.
- O‘zbekistonda alohida yordamga muxtoj bolalarga yordam tashkil qilish yo‘llari
Nazira Abdullayeva
Feruza Hasanova
Ilmiy rahbar: S.Xaydarov
TMC Insti.

TINCHLIK VA XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH: XALQARO HAMKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

Boboyeva Sitora Ro'zimaxmatovna

TerDPi o'qituvchisi

Davlatova Dildora Dilshod qizi

TerDPi magistranti

ANNOTATSIYA : Ushbu maqolada global tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash jarayonida xalqaro hamkorlikning o'rni, zamonaviy geosiyosiy muhitda davlatlar o'rtasidagi strategik o'zaro bog'liqlik hamda transmilliy tahdidlarga qarshi birgalikda kurashishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. XXI asrda terrorizm, kiberxavfsizlik, yadro qurollanishi, mintaqaviy mojarolar, migratsiya va ekologik inqiroz kabi global xatarlar davlatlarni ko'p tomonlama tizimlar orqali hamkorlikni kuchaytirishga undamoqda. Maqolada xalqaro tashkilotlar (BMT, YEXHT, SHHT, NATO)ning tinchlikni ta'minlashdagi roli, diplomatik mexanizmlar, kollektiv xavfsizlik tamoyillari hamda davlatlarning o'zaro integratsiyalashuv jarayonlari chuqur yoritiladi.

Kalit so'zlar: tinchlik, xavfsizlik, xalqaro hamkorlik, terrorizm, kiberxavfsizlik, diplomatiya, global tahdidlar.

ANNOTATION : This article explores the key contemporary issues of maintaining global peace and security, emphasizing the essential role of international cooperation. It analyzes collective security mechanisms, the contribution of international organizations (UN, OSCE, SCO, NATO), and the impact of transnational threats such as terrorism, cyber risks, nuclear proliferation, migration and ecological crises. The study highlights how diplomacy, confidence-building measures and multilateral dialogue shape sustainable peace.

Keywords: peace, security, international cooperation, collective security, cyber threats, diplomacy, global risks.

Xalqaro munosabatlar tizimini o'rganar ekanman, tinchlik va xavfsizlik bugungi dunyoning eng asosiy va eng murakkab masalalari ekanini chuqur his qildim. Geosiyosiy keskinlik kuchayib borayotgan, qurolli mojaro o'choqlari ortib ketgan, kiberhujumlar davlatlar infratuzilmasini izdan chiqarayotgan sharoitda biror davlat yolg'iz o'zi xavfsizlikni ta'minlay olmasligini yana bir bor angladim. Shuning uchun xalqaro hamkorlik, diplomatiya, kollektiv xavfsizlik tamoyillari va global institutlar rolining o'rganilishi nafaqat ilmiy jihatdan, balki amaliy nuqtai nazardan ham nihoyatda dolzarbdir. Mazkur maqola orqali tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash yo'lida

davlatlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikning yangi qirralarini ilmiy asosda tahlil qilishni maqsad qilib oldim.

Tinchlik va xavfsizlik masalasi tarixan davlatlararo munosabatlarning markazida bo‘lib kelgan. Zamonaviy xalqaro tizimda esa ushbu masalaning yanada murakkablashuvi transmilliy tahdidlarning ko‘payishi bilan bog‘liq. Terrorizmning globallasuvi, ekstremizmning ideologik ko‘rinishlari, kiberjinoyatchilik, yadro qurolining tarqalishi, mintaqaviy mojarolar va ekologik inqiroz — bularning barchasi alohida davlatning emas, balki butun xalqaro hamjamiyatning umumiy xavfsizlik muammosiga aylangan ¹. Shu sababli ko‘p tomonlama hamkorlik bugungi kunning muhim strategik yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Xalqaro hamkorlikning eng asosiy platformasi sifatida BMT tizimi alohida o‘rin tutadi. Xavfsizlik Kengashi tinchlikni saqlash, mojarolar zonalarida missiyalar tashkil qilish, qurolsizlanish bo‘yicha rezolyutsiyalar qabul qilish orqali global barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda ². YEXHTning erta ogohlantirish tizimi, SHHTning terrorizmga qarshi mintaqaviy tuzilmalari, NATOning kollektiv himoya mexanizmlari turli formatlarda bo‘lsa-da, umumiy maqsad — xavfsizlikni ta‘minlashga qaratilgan.

Bugungi kunda xavfsizlik tushunchasi faqat harbiy xavfsizlik bilan chegaralanmaydi. Kiberxavfsizlik, iqtisodiy barqarorlik, oziq-ovqat xavfsizligi, ekologik xavfsizlik, energiya xavfsizligi kabi yangi yo‘nalishlar davlatlarning tashqi siyosatida ustuvor ahamiyat kasb etmoqda ³. Ayniqsa, kiberxavfsizlik masalasi global darajada strategik kategoriyaga aylandi, chunki kiberhujumlar davlat boshqaruvi, bank tizimi, mudofaa sektoriga jiddiy zarar yetkazishi mumkin .

Tinchlikni ta‘minlashda diplomatiya hal qiluvchi omil bo‘lib qolmoqda. Diplomatik muzokaralar, vositachilik institutlari, ishonchni mustahkamlovchi chora-tadbirlar mojarolarni oldini olishda eng samarali vosita sifatida e‘tirof etiladi. Masalan, “yumshoq diplomatiya”, iqtisodiy integratsiya, mintaqaviy dialog platformalari davlatlar o‘rtasida ishonchni kuchaytiradi va mojarolar ehtimolini kamaytiradi ⁴.

Terrorizmga qarshi kurashda esa xalqaro ma‘lumot almashinuvi, birgalikda operatsiyalar o‘tkazish, transmilliy moliyaviy oqimlarni nazorat qilish mexanizmlari muhim o‘rin tutadi. BMTning 2006-yilgi Global strategiyasi asosida ko‘plab davlatlar terrorizmga qarshi siyosiy-huquqiy mexanizmlar yaratdi .

¹ Ahmedov R. Global xavfsizlik nazariyalari. – Toshkent, 2020, 27- bet

² Karimova S. Xalqaro tashkilotlar va xavfsizlik. – Toshkent, 2021, 41- bet

³ Smith J. International Peace and Security in the 21st Century. – London, 2018, 58- bet

⁴ Ivanova L. Diplomatiya va global mojarolar. – Moskva, 2019, 33- bet

Kollektiv xavfsizlik tamoyili “bir davlatning xavfsizligi — boshqalarning xavfsizligi bilan chambarchas bog‘liq” degan prinsipga asoslanadi⁵. Bu prinsipning buzilishi mintaqaviy keskinlikka, o‘zaro ishonchsizlikka va harbiy qarama-qarshilikka olib kelishi mumkin. Shuning uchun davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik faqat zarurat tufayli emas, balki strategik ehtiyoj sifatida qaralmoqda.

Shu ma’noda barqaror tinchlikni ta’minlash faqat qurolli mojarolar yo‘qligi emas, balki siyosiy muvozanat, iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy adolat, ekologik barqarorlik va madaniyatlararo muloqotning uyg‘unlashuvini talab qiladi. Tinchlik — ko‘p qatlamli tizim bo‘lib, uning har bir bo‘lagining mustahkamligi xalqaro hamkorlik sifatiga bog‘liq.

Yuqoridagi ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tinchlik va xavfsizlikni ta’minlash faqat harbiy kuchga emas, balki diplomatiya, iqtisodiy integratsiya, axborot almashinuvi, xalqaro institutlarning faoliyati va davlatlararo ishonchga tayanadi. Transmilliy tahdidlarning kuchayishi davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikni majburiy emas, balki strategik zaruratga aylantirmoqda. Xalqaro hamkorlikning rivojlanishi — barqaror tinchlik, global xavfsizlik va kelajak taraqqiyotining eng muhim omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ahmedov R. Global xavfsizlik nazariyalari. – Toshkent, 2020.
2. Karimova S. Xalqaro tashkilotlar va xavfsizlik. – Toshkent, 2021.
3. Smith J. International Peace and Security in the 21st Century. – London, 2018.
4. Ivanova L. Diplomatiya va global mojarolar. – Moskva, 2019.
5. Nye J. The Future of Global Order. – Washington, 2016.

⁵ Nye J. The Future of Global Order. – Washington, 2016, 51- bet

ERONDA TARJIMASHUNOSLIK MAKTABLARINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH TARIXI

Asqarova D. S

O‘zDJTU o‘qituvchisi

Telefon:(94)619 02 92

dilobar.asqarova.20.00@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Eronda tarjimashunoslik maktablarining shakllanishi va rivojlanishi tarixi haqida so‘z yuritildi. Ushbu maqolani yozishdan maqsad Erondagi tarjimashunoslik maktablarining qadimgi davrdan to hozirgacha bo‘lgan davrdagi ahvoli, tarjimadagi takomillashuv va uning tarjimadagi ahamiyatini o‘rganishdan iborat.

Kalit so‘zlar: tarjima tarixi, ilk tarjimalar, tarjimashunoslik, sharq tarjimashunosligi.

Dunyo tarjima tarixi - dunyodagi juda ko‘p xalqlar adabiyotining o‘sib borish, shakllanish jarayonlarini va o‘zaro aloqalari qanday bo‘lganligini ham aks ettiradi. Tarjima jarayonlari yer yuzidagi xalqlarning insoniyat sivilizatsiyasini birgalikda, yaqin hamkorlikda yaratib borganini ko‘rsatadi. Ilk tarjimalar insoniyatning bir-biriga tomon ochgan karvon yo‘llarida tug‘ilgan. Folklor va xalqlarning turli o‘yinlari bilan tanishish va tomoshalarda tillardan-tillarga tarjimalar ishtiyoqi va ehtiyoji tug‘ilgan. Tarjima tarixi turli xalqlar adabiyotlarining bir-biridan ajralib, cheklanib qolganini emas, aksincha, hamma vaqt – juda qadim zamonlardan tortib hozirgi kungacha, bir-biriga intilib, yaqinlashib borgan, bir-biridan ta’sirlanib taraqqiy etganligini isbotlamoqda. Ilk tarjima namunalari odamzodning yodida qolmagan. Qadimgi zamonlardan bugungi kungacha tarjima Yer yuzining O‘rta Yer dengizi havzasi, Sharqda ikki daryo oralig‘ida yashovchi xalqlar (shumerlar, suryoniyalar, bobulliklar, ossuriyaliklar, xetlar), Misr, Eron, Hindiston, Xitoy, Turon mamlakatlari mintaqalarida ayni bir vaqtning, o‘zida ham ijtimoiy-madaniy aloqalar vositasi, ham yozma adabiyotning bir turi, tarmog‘i sifatida rivojlanadi. Bu shunday yirik madaniy hodisaki, tarjima adabiyotlari tarixidan ijtimoiy tuzumlar, tabaqalarning o‘zgarishlarinigina emas, insonning ongida kechgan o‘zgarishlarning evolyutsion jarayonlarini ham aniq kuzatish mumkin¹.

Eronda ham tarjima o‘zining chuqur ildizlariga ega. Qadim zamonlardan oq muloqot qilish uchun tarjimaga ehtiyoj sezib kelingan. Eronda tarjimaning evolutsiyasi ko‘hna davrlardan oq shakllana boshlagan.

Fors tilida so‘zlashuvchi jamiyatlardan tashqarida, ayniqsa, G‘arb va Sharqda eronshunoslik qadim zamonlardan to hozirgacha rivojlanib bormoqda. Buni G‘arb misolida amerikalik, eronlik, eronlik-amerikalik olimlarning ilmiy ishlarida ham kuzatishimiz mumkin. XVII asrda Yevropada fors tiliga qiziqish kuchayib bordi va olimlar Erondagi qadimiy tillarni o‘rganib, u yerdagi din va sivilizatsiyani o‘rganib, qadimgi forscha matnlarni Yevropa tillariga tarjima qilganlar².

Eronda tarjimaning ildizlari qadimgi davrlarga borib taqaladi. Yozma manbalarga ko‘ra, Ahamoniylar davridanoq shakllanganligi aytib o‘tilgan. Persepolis shahridan topilgan yozma yodgorliklar turli tillarda: asl matn qadimgi fors tilida, uning tarjimalari esa, bobil va elam tillarida yozilganini

¹ G‘ofurov I., Mo‘minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2012. – B. 50-51.

² Talatoff K. Persian language, literature and culture. – New York: Routledge, 2015. – P. 22.

tasdiqlaydi. Ushbu bitiklarni Erondagi ilk tarjima tarixiga oid dalillar deb hisoblash mumkin. Qadimgi fors (pors) tili Parfiya, Midiya va Ahamoniylar davrida o‘zaro farqlarga ega edi. O‘sha davrda Babil va Elam yozuvlari ham xalqlar orasida rivoj topgan, shu sababdan Ahamoniylar podshohlari o‘zlarining bir necha tilli xalq ekanliklaridan faxrlanardilar. Ushbu imperiyaning kengayishi, atrofdagi qo‘shni davlatlar bilan aloqalarning mustahkamlanishi, shuningdek, qadimgi fors tilidagi o‘zgarishlar Eronda boshqa turli tillarda so‘zlashuvchilarning madaniyati bilan ularni yaqinlashtirdi, hamda boshqa tillardagi matnlarni tarjima qilish eng muhim vazifalardan biriga aylandi. Hukumat bu ish uchun mohir va malakali kotiblarni jalb qilgan. Eronda islom dini yoyilishidan oldin tarjima madaniy va adabiy faoliyatning bir turi sifatida faoliyat yuritgan. Bu davrda pahlaviy, suryoniy, yunon, sanskrit tillaridan qadimgi fors tiliga juda ko‘p tarjimalar amalga oshirilgan. Shuningdek, bu davrda “Qirq hadis”, Aflotun va Arastu asarlari adabiy, diniy-falsafiy asarlar sifatida tarjima qilingan. Eronga islom dini kirib kelganidan keyingi davrda ya’ni Sosoniylar davridan so‘ng, o‘rta asrlarda islom dini asta-sekin qo‘shni mamlakatlarga ham tarqala boshladi. Keyingi yuz yillikda Qur‘onning pahlaviy tiliga so‘zma-so‘z tarjimasi, ko‘plab olimlarning asarlarini arab tiliga tarjima qilish ishlari kuchayib bordi. Mo‘g‘ullar istilosidan oldingi davrda ya’ni islom dini kirib kelganidan keyin Eron-islom sivilizatsiyasi degan tushuncha shakllandi va bu avvalgi sivilizatsiyalar ilmiy asarlarini arab tiliga tarjima qilinishiga turtki bo‘ldi. Tarjima nafaqat adabiy va falsafiy asarlar almashinuvida balki, Xorazmshohlar davrida tijorat, diniy va diplomatik aloqalar o‘rnatish uchun ham qo‘llanilgan. Ilmiy, diniy, she‘riy, adabiy hamda tarix va falsafaga oid asarlar tarjima qilinib, turli madaniyat va adabiyotlarning rivojlanishi va boyishiga sabab bo‘ldi. Safaviylar va undan keyingi davrdagi tarjima. Safaviylar davrida Eronning Yevropa davlatlari bilan o‘zaro aloqalarining kengayishi Yevropa tillaridan tarjimalarning keng tarqalishiga olib keldi. Ayni o‘sha davrda Hindistonda Akbarshoh va uning vorislari hukmronlik qilayotgan paytda hind adabiyotining ko‘plab muhim asarlari fors tiliga tarjima qilingan. Qojarlar davrida tarjima Eronga xorijiy harbiy delegatsiyalarning, xususan, fransuzlarning kirib kelishi bilan bog‘liq edi. O‘sha davrda Tabrizda ilk bosmaxona tashkil etilib, bu harakat tarjima taraqqiyoti, tanlangan asarlarning arab tiliga tarjimasi bilan izohlanadi. Nasriddinshoh davrida dorilfunun tashkil topishi bilan tarjima sohasi yanada o‘zib, ko‘plab o‘zgarishlarga uchradi. Amir Kabir dorilfununni tashkil qilgach, yevropalik muallimlar va tarjimonlarni taklif qilishi bilan birga, bir qancha yevropalik ilmli, ziyoli insonlarni, chet tillari va turli fanlardan xabardor bo‘lgan ziyoli eronlik muallimlarni ham ishga oldi. O‘n to‘qqizinchi asrning oxirlarida ayrim o‘zgarishlar Eronda tarjima davrining uyg‘onish davri bo‘lishiga olib keldi. Bir yarim asrlik beqarorlikdan so‘ng, Qojarlar mamlakatda tartib va barqarorlik o‘rnatdi. Eronlik talabalarni Yevropaga yuborib, Yevropa bilan muntazam madaniy aloqalarni asta-sekinlik bilan yo‘lga qo‘ydi. Eronga toshbosma usulining kirib kelishi bilan fors matbuoti va yangi vujudga kelgan kitob chop etish sanoati boshlandi va bularning bari Yevropa tillari bilan ko‘proq tanishishga, tarjima ishlarining jonlanishiga sabab bo‘ldi. Shunday qilib, Eron yigirmanchi asrga katta o‘zgarishlar bilan qadam qo‘ydi. Pahlaviylar hukmronligi davrida ham Eron madaniyati va adabiyotida tarjima muhim o‘rin tutgan. Bu davrda shohning modernizm va g‘arblashtirish siyosati ta‘sirida g‘arbning bilim va tajribalarini o‘rganib, undan foydalanish maqsadida tarjima yanada ko‘proq rivojlandi. O‘ttizinchi yillarda Tehronda dunyoga mashhur asarlarni tarjima qilish maqsadida kitob tarjimasi va nashri uchun alohida kompaniya tashkil etildi. Shuningdek, oliy o‘quv yurtlari va ilmiy muassalar tomonidan xorijiy tillardan ilmiy va ixtisoslikka oid kitoblar tarjima qilindi. 1979-yil Islom inqilobidan so‘ng, mamlakatda tarjimaga siyosiy va ijtimoiy o‘zgarishlar o‘z ta‘sirini ko‘rsatdi. Madaniyat va adabiy

sohada ham islomiylashtirishga urg‘u berilib, adabiy, islomiy xususan, shia madaniyatiga oid asarlarni tarjima qilish birinchi o‘ringa qo‘yildi. Bu tarjimalar asosan, falsafa, adabiyot, tarix va islom ilmlariga oid sohalarga qaratilgan edi³.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Eronda tarjima faoliyati qadimgi davrlardan boshlanib, o‘zaro savdo-sotiq va do‘stlik aloqalarini o‘rnatishda, ilm-fan va madaniyat, tibbiyot kabi bir qancha sohalarni boyitishda alohida ahamiyat kasb etdi. Pahlaviylar davrida esa, modernizm va g‘arblashtirish sababli Yevropa adabiyotidan tarjimalar soni ko‘payib, g‘arb tajribasini o‘rganishga ko‘proq e‘tibor qaratildi va bu tarjima faoliyatida o‘zgacha davr bo‘ldi. Islom inqilobidan so‘ng, mamlakatni islomiylashtirish, barcha sohalarni islomga munosib isloh qilish maqsadida tarjimashunoslik sohasida ham arab tilidan tarjima qilish jarayonlari kuchaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Talatoff K. Persian language, literature and culture. – New York: Routledge, 2015. – 45 p.
2. G‘ofurov I., Mo‘minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2012. – 212 b.
3. <https://eshraghtrans.com.tarikhche-va-siereh-tarjomeh-dar-iran>

³ <https://eshraghtrans.com.tarikhche-va-siereh-tarjomeh-dar-iran>

**ARXETIPIK OBRAZLARNING BADIY VA PSIXOLOGIK TALQINI VA SYUJETLAR
TIZIMINING ESTETIK TRANSFORMATSIYASI**

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

3-kurs doktoranti

Axmedova Shaxnoza Ravshanbek qizi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada arxetipik obrazlarning adabiy matn strukturasi va funksional vazifasi, ularning psixologik talqin mexanizmlari va zamonaviy badiiy ijodda syujetlar tizimining estetik transformatsiyasi tadqiq qilinadi. Jung psixologik modeli hamda mifopoetik yondashuv asosida arxetiplarning qahramon psixikasi, konflikt dinamikasi va badiiy tasvirning semantik qatlamlariga ta'siri ochib beriladi. Tahlilda arxetiplarning qayta yaratilishi, intertekstual aloqalarning kuchayishi, syujet strukturasi va narrativ drammatizatsiyada yuzaga kelgan transformatsiya jarayonlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari arxetiplar, psixologik motivatsiya va badiiy kompozitsiya o'rtasidagi dialektik bog'liqlikni ko'rsatadi hamda estetik tizimning yangilanishida mitik paradigma muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: Arxetip, mifopoetika, transformatsiya, narrativ, psixologik talqin, estetik tizim, syujet modeli, intertekstualizm, kollektiv ongsizlik, badiiy obraz.

ABSTRACT

This article explores the functional role of archetypal images within the structure of literary texts, the mechanisms of their psychological interpretation, and the aesthetic transformation of plot systems in contemporary literature. Based on Jung's psychological model and the mythopoetic approach, the study reveals the influence of archetypes on the hero's psyche, conflict dynamics, and the semantic layers of artistic representation. The analysis examines the reinterpretation of archetypes, the intensification of intertextual relations, and the transformation processes that occur within plot structures and narrative dramatization. The findings demonstrate the dialectical relationship between archetypes, psychological motivation, and artistic composition, confirming the crucial role of the mythic paradigm in the renewal of the aesthetic system.

Keywords: Archetype, mythopoetics, transformation, narrative, psychological interpretation, aesthetic system, plot model, intertextuality, collective unconscious, artistic image.

АННОТАЦИЯ

В данной статье исследуются функциональная роль архетипических образов в структуре литературного текста, механизмы их психологической интерпретации и эстетическая трансформация сюжетных систем в современной художественной литературе. На основе психологической модели Юнга и мифопоэтического подхода раскрывается влияние архетипов на психику героя, динамику конфликта и семантические уровни художественного изображения. В анализе рассматриваются переосмысление архетипов, усиление интертекстуальных связей, а также процессы трансформации сюжетных структур и повествовательной драматургии. Результаты исследования демонстрируют диалектическую

взаимосвязь между архетипами, психологической мотивацией и художественной композицией, подтверждая ключевую роль мифической парадигмы в обновлении эстетической системы.

Ключевые слова: Архетип, мифопоэтика, трансформация, нарратив, психологическая интерпретация, эстетическая система, сюжетная модель, интертекстуальность, коллективное бессознательное, художественный образ.

Kirish: Arxetipik obrazlar adabiyotning eng qadimiy qatlamlaridan biri bo'lib, ular insoniyat dunyoqarashining chuqur psixologik va madaniy tuzilmasini o'zida aks ettiradi. Jung nazariyasiga ko'ra, arxetiplar inson psixologiyasidagi universal model bo'lib, ular badiiy matnda ma'no, ramz va konflikt generatori sifatida namoyon bo'ladi. Adabiyot taraqqiyoti davomida arxetiplar turli estetik tizimlarda turlicha interpretatsiya qilinishi, yangi janr, syujet, psixologik struktura va stilistik ko'rinishlar bilan semantik transformatsiyaga uchrashi tabiiy jarayondir. Zamonaviy adabiyotda arxetiplar oddiy mifologik model sifatida emas, balki individuallik, identifikatsiya, travma, ongsizlik va ekzistensial izlanishlar kontekstida qayta talqin etilmoqda. Syujetlar tizimining estetik transformatsiyasi ham aynan arxetipik strukturalarning dinamik qayta tashkil etilishi natijasida paydo bo'ladi. Bu jarayon o'quvchi bilan muallif o'rtasida murakkab semiotik muloqotni shakllantiradi.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot nazariy-analitik xarakterga ega bo'lib, bir nechta metodologik yondashuvlarning uyg'un tatbiqi asosida amalga oshirildi. Avvalo, mifopoetik yondashuv arxetiplarning mifologik manbalari, ularning tarixiy transformatsiyasi va badiiy tasvirdagi ramziy funksiyalarini aniqlash imkonini berdi. Mazkur yondashuv orqali arxetipik obrazlarning ibtidoiy mifologik tasavvurlar bilan bog'liqligi, ularning adabiy matnda qayta semantizatsiya jarayonlari o'rganildi.

Psixoanalitik yondashuv, xususan Jung modeli, arxetiplarning kollektiv ongsizlik mexanizmi bilan bog'liq holda, qahramon psixologiyasi va konflikt dinamikasiga ta'sirini tahlil qilishga yo'naltirildi. Ushbu yondashuv arxetiplarning nafaqat badiiy tasvir imkoniyatlarini, balki psixologik motivatsiya, identifikatsiya va individuallik muammolari bilan uzviy aloqasini ochib berdi.

Bundan tashqari, intertekstual tahlil metodining qo'llanishi adabiy matnlar o'rtasidagi ramziy aloqa, arxetipik syujetlarning qayta ishlab chiqilishi va badiiy transformatsiya jarayonlarini aniqlashga yordam berdi. Intertekstualizm kontekstida arxetipik strukturalarning muallifdan muallifga, davrdan davrga ko'chib, yangi estetik funksiyalar bilan boyitilishi kuzatildi. Strukturalistik yondashuv esa syujet modeli, konflikt strukturalari va estetik kompozitsiyalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tizimli va mantiqiy tahlil qilish imkonini berdi. Ushbu yondashuv yordamida badiiy matnning ichki mexanizmlari, syujetning dramatik dinamizmi va obrazlararo munosabatlarning funksional xarakteri ochib berildi.

Komparativistik tahlil turli davrlardagi badiiy matnlarda arxetipik transformatsiyaning namoyon bo'lish jarayonini solishtirish asosida o'rganish imkonini yaratdi. Bu yondashuv arxetiplarning estetik va psixologik talqinidagi tarixiy siljishlar, madaniy kontekst o'zgarishlari va adabiy paradigma almashinuvi bilan bog'liq jarayonlarni tushunishga xizmat qildi. Metodologik sintez butun tadqiqot jarayonida arxetipik obrazlarning badiiy va psixologik talqini, shuningdek, syujetlar tizimining estetik transformatsiyasini chuqurroq tahlil qilishga sharoit yaratdi. Turli nazariy modellarni integratsiya qilish natijasida arxetiplarning badiiy matn semantikasi va uning psixologik qatlami bilan o'zaro bog'liqligi kompleks yondashuv asosida talqin etildi.

Arxetipik obrazlarning badiiy va psixologik talqini adabiyotning universal semantik mexanizmlaridan biridir. Ular insoniyatning qadimiy mifologik xotirasi, ruhiy tajribasi va madaniy ongi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, matnda semantik qatlamlarni shakllantirish, konfliktni rivojlantirish va qahramonning psixologik transformatsiyasini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Badiiy asardagi arxetiplar, bir tomondan, syujetning dramatik dinamikasini belgilasa, ikkinchi tomondan, o‘quvchi ongida tanishlik hissi uyg‘otib, matnni interpretatsiya qilish jarayonini jonlantiradi. Qadimgi matnlarda arxetiplar ko‘proq mifologik mavzular, epik kurash yoki muqaddas vazifa bilan bog‘liq bo‘lgan bo‘lsa, zamonaviy davrda ular murakkab psixologik jarayonlarning tashuvchisiga, shaxsiy identifikatsiya, travma va ruhiy inqirozning timsoliga aylanmoqda. Bu jarayon arxetiplarning faqat ramziy obraz emas, balki shaxs psixologiyasining chuqur qatlamlarini ifodalovchi estetik struktura ekanligini namoyon etadi.

Jung tomonidan ishlab chiqilgan psixoanalitik model arxetiplarning inson ongidagi vazifasini kollektiv ongsizlik bilan bog‘lab tushuntiradi. Adabiy matnda arxetipik obraz qahramonning ichki konfliktlari, ruhiy jarohatlari, o‘zligini izlash jarayoni va individual transformatsiyasini ifodalashda muhim semantik mexanizmga aylanadi. Qahramonning sayohati, o‘lim va qayta tug‘ilish, sinov va yengilish kabi syujet elementlari aslida inson onginging ichki inqirozidan o‘tish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Shuning uchun arxetiplar adabiyotda shaxsiy ong va kollektiv ongsizlik o‘rtasidagi ziddiyatni, ijtimoiy va ekzistensial qidiruvni, shaxsning o‘zini anglash jarayonini estetik vositalar orqali ifodalash imkonini beradi.

Arxetipik modelning o‘zgarishi syujet tizimining estetik transformatsiyasiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. An’anaviy adabiyotda syujet aksariyat hollarda universal arxetipik sxemalar – qahramonning sarguzashti, abadiy kurash, taqdir bilan murosasiz to‘qnashuv kabi strukturalar asosida qurilgan bo‘lsa, modern va postmodern adabiyotda bunday modellar parchalangan, ironik talqinlarga ega bo‘lgan yoki intertekstual o‘yinlar orqali qayta qurilgan shaklda namoyon bo‘ladi. Qahramonning epik funksiyasi zaiflashib, antiqahramon, nomaqbul qahramon yoki fragmentar ongga ega subyekt obrazlarining kuchayishi kuzatiladi. Syujet esa ko‘pincha psixologik jarayonning metaforasi, ong oqimi, identifikatsiya inqirozi yoki ekzistensial dilemmaning estetik shakliga aylanadi. Zamonaviy adabiyotda arxetiplar madaniy va psixologik muammolar bilan integratsiyalashib, yangi semantik funksiyaga ega bo‘ladi. Ular globalizatsiya, texnologik taraqqiyot, ekologik inqiroz, migratsiya, gender va identitet muammolari bilan bog‘liq psixologik holatlar bilan uyg‘unlashadi. Natijada arxetipik struktura universal modeldan madaniyatlararo diskursga aylanadi. Bunday integratsiya adabiyotda yangi estetik paradigma – fragmentarlik, ko‘p qatlamlilik, metaforik tafakkur va ma’no ochiqligi bilan xarakterlanadi. Arxetiplar nafaqat syujetni boshqaradi, balki badiiy tafakkurni kengaytiradi, semiotik maydonni boyitadi, o‘quvchini matn bilan faol muloqotga chorlaydi. Arxetiplarning badiiy talqinida intertekstual jarayonlar ham muhim rol o‘ynaydi. Matnlar o‘rtasidagi ramziy aloqalar, obraz va syujetlarning madaniy almashuvi, mualliflar tomonidan ongli yoki ongli bo‘lmagan holda amalga oshirilgan qayta semantizatsiya jarayonlari adabiy transformatsiyaning manbai bo‘lib xizmat qiladi. Intertekstual integratsiya tizimida arxetiplar nafaqat bir matndan boshqasiga ko‘chadi, balki yangi kontekstda yangicha ma’no oladi. Bu jarayon adabiyotning o‘zini-o‘zi yangilash mexanizmini shakllantiradi.

Shu tarzda arxetipik obrazlarning estetik transformatsiyasi adabiyotning mazmuniy, psixologik va narrativ o‘zgarishini ifodalovchi jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. U badiiy tizimda universal modelning saqlanishi bilan birga, uning yangi estetik va madaniy kontekstdagi

moslashuvchanligini namoyish qiladi. Arxetiplarning badiiy talqini rivojlangan sari adabiyotning semiotik maydoni kengayadi, syujet strukturalari erkinlashadi, psixologik qatlamlar esa chuqurlashadi. Demak, arxetipik transformatsiya – bu nafaqat obraz yoki syujetning yangilanishi, balki badiiy tafakkurning o‘zgarishi, o‘quvchining idrok mexanizmlarini qayta shakllantiruvchi estetik jarayondir.

Xulosa

Arxetipik obrazlarning badiiy va psixologik talqini adabiy jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanadi. Arxetiplar matnning semantik tuzilmasida universal ma’no generatori sifatida harakat qilsa, syujetlar tizimining estetik transformatsiyasi ularning yangi badiiy va psixologik kontekstda qayta talqin etilishi natijasidir. Zamonaviy adabiyotda arxetiplar individuallik, shaxsiy ichki konflikt, identifikatsiya va psixologik travma kabi muammolar bilan birlashtirilib, badiiy matnning semantik qatlami chuqurlashgan, syujet strukturalari esa fragmentarlik, metaforizatsiya va intertekstual dinamika orqali yangilangan. Bu jarayon adabiyotning estetik tizimida mifologik paradigma rolini yanada kuchaytiradi va arxetiplarning madaniy hamda psixologik o‘zgarishlarga moslashuvchanligini namoyon etadi.

Arxetipik transformatsiya — faqat syujet yoki obraz yangilanishi emas, balki estetik tafakkurning yangilanishi bo‘lib, adabiyotning semiotik maydonini kengaytiradi, o‘quvchi ongini faol interpretatsiyaga undaydi va badiiy jarayonning dialektik tabiatini ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Campbell, J. *The Hero with a Thousand Faces*. New York: New World Library, 2013.
2. Stevens, A. *Jungian Archetypes: A Psychological Approach to Literature*. London: Routledge, 2015.
3. Martin, R. *Narrative Theory and Transformation in Contemporary Literature*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
4. Zipes, J. *The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton: Princeton University Press, 2012.
- Hodgkin, K. *The Uses of Memory: Literature and Psychology*. Cambridge: Polity Press, 2014.
5. Юнг, К. Г. *Архетип и коллективное бессознательное*. Москва: Академический проект, 2016
6. Лотман, Ю. М. *Структура художественного текста и культура*. Санкт-Петербург: Искусство, 2012.
7. Афанасьева, Т. *Мифопоэтика и современный литературный дискурс*. Москва: Наука, 2019.
8. Karimov, S. *Zamonaviy adabiyotda mifologik struktura va arxetiplar talqini*. Toshkent: Ma’naviyat, 2021.
9. Turdaliev, D. “Arxetiplarning psixologik talqini va badiiy kompozitsiyadagi funksiyasi”. *Adabiyotshunoslik*, №3, 2023.
10. **Karimov, S.** *Zamonaviy adabiyotda mifologik struktura va arxetiplar talqini*. Toshkent: Ma’naviyat, 2021.
11. **Qambarov, U.** *Adabiy asarda ramz va obrazning psixologik talqini*. Toshkent: Fan, 2018.
12. **Shodmonov, M.** *XX asr adabiyotida mifologik syujetlar va obrazlar transformatsiyasi*. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.
13. **Ergashev, A.** *Badiiy matn poetikasi va estetik tizim*. Toshkent: Akademnashr, 2019. (Badiiy matn struktura, kompozitsiya, estetik tamoyillar)

14 **Qosimov, Z.** *O'zbek adabiyotida mif va mifologik obrazlar.* Buxoro: BuxDU, 2022.

BENEFITS OF COMMUNICATIVE TEACHING SKILLS DURING THE LESSON

*Jizzax branch of National University of
Uzbekistan named after Mirzo Ulug'bek.*

The field: Philology and teaching languages: English

Raximqulova Malika Sherzod qizi

Supervisor: Abduraxmanova Zilola Yoqubjon qizi

abduraxmanova@jbmuu.uz

Abstract

This article examines the benefits of Communicative Language Teaching (CLT) in the classroom, focusing on how the communicative approach enhances learners' ability to use language effectively in real-life situations. Unlike traditional methods, CLT promotes meaningful communication, learner-centered instruction, and interaction-based activities. The article highlights the principles of CLT, its impact on the development of language skills, changes in teacher and student roles, and its effectiveness in preparing learners for authentic communication. The findings suggest that CLT creates a more engaging, practical, and motivating language learning environment.

Keywords

Communicative approach, CLT, communicative competence, interaction, learner-centered teaching, real-life tasks, language skills development.

Introduction

Communicative Language Teaching (CLT) has become one of the most influential methods in modern language education. Emerging in the 1970s as a response to the limitations of traditional grammar-based approaches, CLT focuses on developing learners' ability to communicate fluently and appropriately in real-life contexts. Instead of memorizing grammatical structures, learners are encouraged to use language actively, negotiate meaning, and interact with others in meaningful situations.

By focusing on communication skills, CLT helps students develop not only linguistic competence but also sociolinguistic and pragmatic skills. This holistic approach makes it particularly effective for preparing students to use the language in real-world scenarios.

Key Principles of Communicative Language Teaching

One of the core principles of CLT is the emphasis on meaningful communication. Activities are designed to be as authentic as possible, often simulating real-life situations where students must use the language to achieve specific goals. Another key principle is the focus on learner-centered instruction. In CLT, students are active participants in their own learning process. They engage in tasks that require them to negotiate meaning, solve problems, and collaborate with peers. Additionally, CLT encourages the use of authentic materials, such as newspapers, videos, and real-life conversations. These materials provide students with exposure to the language as it is used in everyday contexts, enhancing their ability to understand and produce natural speech.

How CLT Enhances Language Skills

One of the primary language learning benefits of CLT is the development of communicative competence. Students learn to use the language effectively in various social contexts, improving their ability to express themselves and understand others. CLT also enhances listening and speaking skills through interactive activities like role-plays, discussions, and interviews. These activities require students to listen actively and respond appropriately, fostering better oral communication skills. Moreover, CLT supports the development of reading and writing skills by incorporating tasks that involve authentic texts and real-world writing scenarios. This integrated approach ensures that students become well-rounded language users.

One of the significant advantages of CLT is its applicability to real-world situations. By engaging in activities that mimic real-life interactions, students are better prepared to use the language outside the classroom. For instance, CLT can be particularly beneficial for students preparing for international travel, study, or work. The focus on practical communication skills ensures that they can navigate various social and professional settings with confidence. Additionally, CLT is highly adaptable and can be tailored to meet the specific needs of different learners. Whether teaching young children, teenagers, or adults, educators can design activities that are relevant and engaging for their students.

Teacher and Student Roles in CLT

In a CLT classroom, the role of the teacher shifts from being the primary source of knowledge to a facilitator of learning. Teachers guide students through activities, provide feedback, and create an environment that encourages communication and collaboration. Students, on the other hand, take on a more active role in their learning. They participate in tasks that require them to use the language creatively and interactively. This active involvement helps them develop a deeper understanding of the language and its use.

How can teacher use this skills during the lesson absolutely with activities because of student are bored from traditional type of lessons. Teacher can use prediction method – firstly teacher give just a title of current topic and students guess todays topic during the predicting students give their own pinions and teacher can analyze their horizon. Or teacher can show a picture or group of pictures about topic and student gives opinions.

Information-Gap Activities

Information-gap activities require learners to communicate in order to obtain information that they do not have. Each student has only part of the information needed to complete a task, so they must ask questions, exchange details, and clarify information. This creates **real communication**, because the task cannot be finished without meaningful interaction. These activities help students practice speaking, listening, asking for clarification, describing things, and using grammar naturally. They also build confidence, as students learn that communication is more important than perfect accuracy.

Role-Plays and Simulations

Role-plays allow students to act out real-life communication situations in the classroom. Examples include ordering food at a restaurant, booking a hotel room, giving directions, or having a job interview. When students take on different roles, they must use the language appropriate for that situation. Simulations go a step further by creating more complex or extended scenarios, such as a business meeting or a travel agency. These activities help students practice **functional language** (requesting, apologizing, agreeing, disagreeing) and develop sociolinguistic competence — that is, knowing how to speak appropriately in different social contexts.

Problem-Solving Tasks

In problem-solving tasks, learners work together to find a solution to a challenge. This could involve choosing the best travel plan, designing a schedule, ranking options, or solving a mystery. Because students need to discuss ideas, compare opinions, negotiate, and make decisions, communication occurs naturally. These tasks promote **critical thinking**, cooperation, and communicative strategies such as suggesting, justifying, agreeing, questioning, and summarizing. They also reflect real-world communication in which people use language to achieve a goal.

Discussions and Debates

Discussions provide students with opportunities to express their thoughts, share personal experiences, and respond to others' ideas. They usually focus on familiar topics such as education, culture, technology, or social issues. Debates involve taking opposing viewpoints on a topic and defending those viewpoints

with arguments. These activities encourage **extended speaking**, logical reasoning, turn-taking, and respectful communication. They help learners develop fluency as well as the ability to organize their thoughts clearly.

Task-Based Learning (TBL)

Task-Based Learning focuses on completing meaningful tasks using the target language. Examples include creating a class survey, preparing a presentation, planning an event, or conducting an interview.

In TBL, students use English as a tool to complete the task, rather than studying language forms in isolation. This helps them develop **authentic communication skills**, as they must use language for real purposes: gathering information, collaborating, reporting results, and presenting outcomes. TBL supports fluency, accuracy, and independent language use.

Furthermore, the collaborative nature of CLT fosters a sense of community in the classroom. Students work together to solve problems and complete tasks, building their confidence and motivation to learn.

Conclusion

Communicative Language Teaching provides a powerful framework for developing effective language use. By emphasizing meaningful interaction, real-life tasks, and learner-centered practices, CLT enhances communicative competence and promotes active participation. It creates a motivating and authentic learning environment where learners acquire the skills needed to function confidently in real-world communication. For teachers, integrating CLT into lessons leads to more dynamic and successful language learning experiences.

References

1. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
2. Littlewood, W. *Communicative Language Teaching*. Cambridge University Press.
3. Savignon, S. J. *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. McGraw-Hill.
4. Nunan, D. *The Learner-Centered Curriculum*. Cambridge University Press.
5. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. Longman.
6. Brown, H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education.
7. Zilola, A., Bahodir, N., & Munisa, Y. (2023). APPROACHES AND ACTIVITIES THAT HELP DEVELOP INTERCULTURAL COMPETENCE. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2), 204-208.
8. Abduraxmanova, Z., Ergasheva, M., & Xurramova, S. (2023). APPROACHES AND ACTIVITIES THAT HELP TO DEVELOP INTERCULTURAL

COMMUNICATION COMPETENCE. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 2(11), 90-93

9. Jalilovna, A. D., & Abdurakhmanova, Z. (2023). THE FUTURE OF ENGLISH LANGUAGE. *Научный Фокус*, 1(1), 257-268.

10. Zilola, A., Sohibxon, S., & Afruza, A. (2023). THE CULTURAL LEGACY: ADVERTISING, BROADCASTING. AND CINEMA//*Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2), 220-224.

ERKIN SAMANDARNING “QUYUN IZLARI YOXUD OGAHIIY” ROMANIDA XALQ OG‘ZAKI IJODINING QAHRAMON XARAKTERINI OCHISHDAGI ROLI

Tosheva Nilufar Shirinboyevna – Navoiy innovatsiyalar universiteti dotsenti

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Erkin Samandarning “Quyun izlari yoxud Ogahiy” romanida xalq og‘zaki ijodining qahramon xarakterini ochishdagi roli tahlil qilinadi. Maqolada xalq og‘zaki ijodi – xalq ertaklari, rivoyatlar, maqollar va so‘zlar orqali qahramonlarning psixologik, ma’naviy va axloqiy xususiyatlari qanday ochib berilishi ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, asardagi xalq og‘zaki ijodi vositalari orqali qahramonlar hayoti va ijtimoiy muhitining badiiy tasviri aniqlanadi.*

***Kalit so‘zlar:** “Quyun izlari yoxud Ogahiy”, qahramon xakteri, xalq og‘zaki ijodi, maqol va rivoyatlar, badiiy tafsilot, psixologik tasvir, ma’naviyat, ijtimoiy muhit, o‘zbek adabiyoti, realizm.*

Kirish.

Erkin Samandar zamonaviy o‘zbek adabiyotining yorqin vakillaridan biri bo‘lib, uning asarlari shaxsiy va ijtimoiy muhitni chuqur ochib berish, inson ruhiyatini tasvirlash va ma’naviy qadriyatlarni yoritish bilan ajralib turadi. “Quyun izlari yoxud Ogahiy” romani ham shunday badiiy yondashuvni aks ettiradi va unda xalq og‘zaki ijodi elementlari – maqollar, rivoyatlar, aforizmlar va xalq ertaklari – qahramon xarakterini ochishda markaziy vosita sifatida ishlatilgan.

Xalq og‘zaki ijodi – bu xalqning tarixiy, madaniy va ma’naviy tajribasini aks ettiruvchi boy madaniy merosdir. U qahramonlarning shaxsiy fazilatlarini, axloqiy va ma’naviy xususiyatlarini, shuningdek, ularning ijtimoiy muhit bilan munosabatini ochib berishda muhim rol o‘ynaydi. Shu jihatdan, Samandar asarlarida xalq og‘zaki ijodi vositalari qahramonlarning ichki dunyosini, hissiy kechinmalarini va xotira orqali o‘tgan hayot tajribalarini aniq tasvirlash imkonini yaratadi.

“Quyun izlari yoxud Ogahiy” romanida xalq og‘zaki ijodi orqali qahramonlarning dunyoqarashi, qaror qabul qilish jarayoni va ma’naviy-axloqiy qadriyatlari yoritiladi. Masalan, qahramonlarning so‘zlashuvi, o‘zaro munosabatlari va muammolarni hal qilish usullari xalq maqollari va rivoyatlar bilan boyitilgan. Shu bilan birga, bu yondashuv qahramonlarni yanada jonli va realistik tarzda tasvirlashga yordam beradi. Maqolaning maqsadi – Erkin Samandarning “Quyun izlari yoxud Ogahiy” romanida xalq og‘zaki ijodi vositalari orqali qahramon xarakterini badiiy va psixologik jihatdan

tahlil qilish, shuningdek, bu yondashuvning zamonaviy o‘zbek adabiyotidagi ahamiyatini aniqlashdir.

Shu orqali maqola qahramon xarakteri va xalq og‘zaki ijodi o‘rtasidagi uzviy aloqani ko‘rsatib, o‘quvchiga romanning badiiy va madaniy boyligini tushunishga imkon beradi.

Asosiy qism.

Erkin Samandarning “Quyuni izlari yoxud Ogahiy” romanida xalq og‘zaki ijodi qahramon xarakterini ochishda markaziy vosita sifatida ishlatiladi. Ushbu vositalar – maqollar, rivoyatlar, aforizmlar, xalq ertaklari va hikmatli so‘zlar – qahramonlarning psixologik holati, axloqiy qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettirishda muhim ahamiyatga ega.

Masalan, qahramonlarning hayotiy qarorlari va muammolarni hal qilish jarayonida ular xalq so‘zlaridan, maqollardan maslahat va yo‘l-yo‘riq oladi. Shu orqali qahramonlarning axloqiy va ma‘naviy fazilatlarini, mas‘uliyat hissi, do‘stlik va sadoqat kabi xususiyatlari yanada aniqroq tasvirlanadi.

Xalq og‘zaki ijodi qahramonlarning psixologik holatini ochishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, qahramonlarning qo‘rquv, shijoat, g‘azab, umid va sevgini boshdan kechirish jarayoni xalq rivoyatlari yoki ertak motivlari orqali ochib beriladi. Shu bilan qahramonlar o‘quvchiga yanada jonli, hissiy jihatdan qabul qilinadigan obraz sifatida yetkaziladi.

Bundan tashqari, xalq og‘zaki ijodi vositalari qahramonlarning xotira va hayotiy tajribalarini boyitadi. Qahramonlar bolalik va o‘smirlik xotiralari, oilaviy qadriyatlar va jamiyatning madaniy qoidalari orqali shakllangan psixologik obrazlari bilan o‘quvchiga taqdim etiladi.

Roman voqealari va qahramonlarning faoliyati xalq og‘zaki ijodi orqali ijtimoiy va madaniy kontekstda yoritiladi. Masalan, qahramonlarning so‘zlashuvi, turmush tarzi, o‘zaro munosabatlari va jamiyatdagi roli xalq maqollari, rivoyatlar va urf-odatlar bilan bog‘liqdir. Shu orqali o‘quvchi qahramonlarning ijtimoiy muhitini, jamiyatdagi o‘rnini va madaniy qadriyatlarni chuqurroq tushunadi.

Erkin Samandar xalq og‘zaki ijodi elementlarini badiiy tafsilotlar bilan uyg‘unlashtirib, romanning stilistik boyligini oshiradi. Masalan, qahramonning o‘zaro munosabatlari, atrof-muhit tasviri, tabiat manzaralari va tarixiy kontekstlar xalq ijodi bilan birlashtiriladi. Bu yondashuv qahramon xarakterini yanada jonli, realistik va o‘quvchi uchun hissiy jihatdan qabul qilinadigan holga keltiradi.

Xalq og‘zaki ijodi qahramonlarning axloqiy va ma‘naviy xususiyatlarini ochishda muhim vosita sifatida ishlatiladi. Qahramonlar qaror qabul qilayotganda yoki murakkab vaziyatlarda xalq maqollari va hikmatli so‘zlar orqali o‘z yo‘lini topadi. Shu

orqali ularning xarakteri, mas'uliyat hissi, sadoqati va axloqiy qadriyatlarini o'quvchiga yetkaziladi.

Samandar xalq og'zaki ijodi elementlarini o'z badiiy uslubi bilan uyg'unlashtirib, qahramonlarni nafaqat psixologik, balki madaniy va tarixiy kontekstda ham jonli tarzda tasvirlaydi. Shu bilan birga, qahramonlarning hissiy tajribasi va xarakter rivojlanishi yanada chuqurroq va mazmunli bo'ladi.

Natijada, "Quyuni izlari yoxud Ogahiy" romanida xalq og'zaki ijodi qahramon xarakterini ochishda markaziy ahamiyatga ega bo'lib, u qahramonlarning psixologik, axloqiy, ma'naviy va ijtimoiy xususiyatlarini yanada jonli va tushunarli tarzda tasvirlash imkonini beradi.

Xulosa.

Erkin Samandarning "Quyuni izlari yoxud Ogahiy" romanida xalq og'zaki ijodi qahramon xarakterini ochish va ularni psixologik, axloqiy, ma'naviy hamda ijtimoiy jihatdan tasvirlashda markaziy vosita sifatida ishlatilgan. Xalq maqollari, rivoyatlar, aforizmlar va xalq ertaklari qahramonlarning dunyoqarashi, hissiy kechinmalari, qaror qabul qilish jarayoni va ma'naviy qadriyatlarini aniqlashga yordam beradi. Shu tariqa, qahramonlar o'quvchiga yanada jonli va hissiy jihatdan qabul qilinadigan obraz sifatida yetkaziladi.

Xalq og'zaki ijodi vositalari qahramonlarning psixologik rivojlanishini, hissiy tajribasini va ijtimoiy muhit bilan aloqasini ochishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, qahramonlarning qo'rquv, shijoat, sadoqat, do'stlik, mehr-oqibat va axloqiy qarorlarini ifodalashda xalq so'zlari va hikmatli iboralar yordam beradi. Shu bilan birga, badiiy tafsilotlar, realizm va madaniy kontekst elementlari bilan uyg'unlashgan holda, qahramonlarning xarakteri yanada mazmunli va jonli tasvirlanadi.

Shu nuqtai nazardan, Samandar romanida xalq og'zaki ijodi qahramon xarakterini shakllantirishda nafaqat vosita, balki strategik ahamiyatga ega bo'ladi. Bu yondashuv orqali o'quvchi qahramonlarning ichki dunyosini, ularning axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini, shuningdek, ijtimoiy va madaniy muhit bilan uzviy bog'liqligini chuqurroq anglaydi.

Natijada, "Quyuni izlari yoxud Ogahiy" romani o'zbek adabiyotida xalq og'zaki ijodining qahramon xarakterini ochishda qanday samarali vosita bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi va zamonaviy badiiy tahlilda muhim o'rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, B. Xalq og'zaki ijodi va zamonaviy o'zbek adabiyoti. Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 2020.
2. Tursunov, A. Qahramon xarakterining badiiy tahlili. Ilmiy jurnal "Adabiyotshunoslik", 2021, №3, pp. 34–48.

3. Xolmatov, S. O‘zbek romanidagi xalq og‘zaki ijodi elementlari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2022.
4. Ergashev, M. Badiiy tafsilot va psixologik tasvir: zamonaviy o‘zbek romanida tahlil. Ilmiy jurnal “Madaniyat va Adabiyot”, 2023, №1, pp. 12–29.
5. Yunusov, R. Xalq ertaklari va qahramon xarakteri. Ilmiy tadqiqotlar, 2020, №4, pp. 22–38.
6. Alimova, F. Qahramon xarakteri va milliy madaniyat elementlari. Ilmiy jurnal “Adabiy tahlil”, 2022, №2, pp. 45–59.
7. Sobirov, T. Badiiy tafsilot va xalq og‘zaki ijodi uyg‘unligi. Ilmiy jurnal “Adabiyot va Madaniyat”, 2021, №5, pp. 18–34.

TALABALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH

Omonova Muxlisa Do'snazar qizi

Alfraganus universiteti,

“Pedagogika va psixologiya” kafedrası

dotsent v.b., psixologiya fanlari

bo'yicha falsafa doktori (PhD)

muxlisa.alfraganus@gmail.com

Tanqidiy fikrlashni o'rgatish kurslarining o'ziga xos umumiy xususiyati va ularni birinchi va ikkinchi yondashuvlar doirasida tashkil etishning asosiy tamoyillaridan biri bu turli xil bilim sohalaridan va kundalik hayotdan olingan “tabiiy” fikrlashning haqiqiy misollaridan foydalanish, ya'ni olingan bilimlarni tanqidiy fikrlash sohasida qo'llash muammosi ushbu kurslarda birinchi o'rinda turadi.

Ilmiy pedagogik manbalarni o'rganish yuqorida tavsiflangan yondashuvlarga qo'shimcha ravishda, talabalarni tanqidiy fikrlashga o'rgatishning yana bir varianti - partsial ta'lim modeli doirasida amalga oshirilishi mumkin (V.V.Alekseev, Yu.S.Davydov, I.V.Poberejnikov, L.L.Suprunova). Ushbu modelning mohiyati shundaki, o'zlashtirish uchun mo'ljallangan material o'quv kursining barcha mavzulariga ma'lum g'oyalar, tushunchalar, qadriyatlar, bilish faoliyati metodlari shaklida kiritiladi [2]. Partsial modelning afzalliklari, bizning fikrimizcha, uni o'quv jarayoniga tatbiq etish kursning mantiqiyliigi va tuzilishini buzmasdan, aniq tuzilgan mazmunga asoslangan holda ma'lum ketma-ketlikda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish muammolarini samarali hal qilish imkonini beradi.

Partsial model doirasida ta'limning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: talaba shaxsini rivojlantirish, umumiy metodik madaniyat va ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish, dalillar, tushuntirishlar, gipotezalarni tahlil qilish, fanlararo aloqalarni o'rnatish orqali dunyoqarashini kengaytirish imkoniyatini ta'minlaydigan ta'lim metodlari va texnologiyalarini yaratish va ulardan foydalanish [1].

S.I.Zair-Bek va I.V.Mushtavinskayalar tanqidiy fikrlashni qo'llovchi insonlarga xos xususiyatlarga quyidagilarni kiritadilar:[3]

1. Rejalashtirishga tayyorlik. Har doim ta'lim oluvchilar to'g'ri o'ylashga ulgurmasdan savolga javob berishni boshlaydilar. Rejalashtirish tanqidiy fikrlash yo'lidagi birinchi va juda muhim qadamdir.

2. Moslashuvchanlik. Moslashuvchan pozitsiya yangi variantlarni ko'rib chiqish, o'z nuqtai nazarini o'zgartirish istagini o'z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlovchi yangicha

fikrlashga, ravshan narsalarni qayta ko‘rib chiqishga tayyor va u hal etilgunga qadar vazifadan chekinmaydi.

3. Qat‘iylik. Qat‘iylik aqliy kuch talab qiladigan vazifani bajarishga tayyorlik bilan chambarchas bog‘liq. Fikrlash insondan sabr va matonat talab qiladigan mashaqqatli ish.

4. O‘z xatolarini tuzatishga tayyorlik. Odamlar o‘z harakatlarini samarasiz deb bilishlari va ularni rad etishlari, yangilarini tanlashlari va fikrlashlarini yaxshilashlari mumkin.

5. Anglash. Psixologlar bu sifatni metabolizatsiya yoki metabolizatsiya monitoringi deb atashadi. Bu maqsad sari harakatlanayotganda o‘z harakatlarini kuzatishni o‘z ichiga oladi. Tanqidiy fikrlovchilar o‘zlarining fikrlash jarayonini o‘z-o‘zini anglash odatini rivojlantiradilar.

6. Murosa yechimlarini izlash. Zamonaviy dunyoda faoliyatning guruh shakllari ustunlik qiladi. Tanqidiy fikrlovchi ham yaxshi rivojlangan muloqot ko‘nikmalariga, ham ko‘pchilikni qoniqtiradigan yechim topish qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak. Talabalar tomonidan tanqidiy fikrlashni o‘zlashtirishda mashqlarning metodik tizimini tayyorlash, fikrlash qobiliyatlari va aqlning tanqidiyligini qayta ishlashga qaratilgan ijodiy vazifalar ta‘lim jarayonining texnologik asoslanishi uchun alohida ahamiyatga ega. Shuningdek o‘qituvchi uchun talabalarning yosh xususiyatlarini, qobiliyatini va hayotiy tajribasini hisobga olgan holda tanqidiy fikrlash darajasini aniqlashning diagnostika metodlarini ishlab chiqish zarur. Ta‘lim jarayoniga tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning fanlararo texnologiyalarini joriy etish; ushbu texnologiyalarning uzluksizligini amalga oshirish muhim.

Tanqidiy fikrlash odatda amaliy yo‘nalishga ega. Shu sababli, uni fikrlash kontekstida va fikrlash sub‘ektining individual xususiyatlariga qarab ko‘rib chiqiladigan amaliy mantiq shakli sifatida talqin qilish mumkin.

Tanqidiy fikrlash doirasida muayyan gumanitar, ijtimoiy-siyosiy va tabiiy-ilmiy sohalarda fikr yuritish amaliyotini tahlil qilish, fikrlash sub‘ektining sub‘ektiv, shaxsiy omilini hisobga olgan holda amalga oshiriladi, fikrlash jarayonida har xil turdagi xatolar tahlillariga e‘tibor beriladi.

Shu bilan birga, tanqidiy fikrlashning eng muhim xususiyatlaridan biri shundaki, u kasbiy faoliyat sohasidan qat‘i nazar, fikrlashni tahlil qilish va qurish, bilimlarni o‘zlashtirishni “o‘rgatadi”. Uning doirasida “Qanday qilib?”, “Qachon?” va “Nima uchun?” kabi savollar o‘rganiladi, tadqiqotning umumiy kontekstida muayyan xulosalar chiqariladi.

Yuqorida yoritib berilgan “O‘qituvchining tanqidiy fikrlashi” tushunchasining mazmuni nazariy-metodologik bilimlar tizimi sifatida asosiy atamalar (fikrlash,

refleksiya, pedagogik va tanqidiy fikrlash), maqsadga erishish vositalari va metodlarini (metodlari, usullari, shakllari, vositalari, tanqidiy fikrlash) pedagogik fikrlashning toifali doirasida bilish zarurligini isbotlaydi. Nazariy bilim o'qituvchiga ta'lim jarayonida yuzaga keladigan pedagogik muammolarni hal qilish, o'z faoliyatini rejalashtirish va amalga oshirish, uning borishini nazorat qilish, zarur tuzatishlar kiritish va uning natijalarini baholash imkonini beradi.

Pedagogik harakatlar idrok etish, tasvirlash, tushuncha va boshqalarda ochiladigan ob'ektga qaratiladi. Tushuncha haqida gapirganda, biz tushunchaning o'zini emas, balki uning mazmunini, unda nimani yoritib berishini nazarda tutamiz. Tushunchaning o'zi, sub'ekt harakatni amalga oshirishda nimani boshqaradi, ya'ni bu harakatning tarkibiy qismidir. Maktablarda, universitetlarda va amaliy hayotda talabalarga o'qitiladigan narsalarning turli xil mazmuni ichida harakat markaziy bo'g'indir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Oybek Khayitov, Gulasal Berdalieva , Shoir Abdullayeva , Gulrukhsor Sharipova. Improvement Of Pedagogical Mechanisms Of Application And Management Of The Principle Of Integrity In The System Of Training Of Physical Education And Sports Specialists. (2022). Journal of Pharmaceutical Negative Results, 5019-5022. <https://doi.org/10.47750/pnr.2022.13.S07.620>
2. Rohnert, Park, C A: Center for Critical Thinking and Moral Critique Texte. / Park Rohnert. Sonoma State University, 2003. - 305 p.
3. Vaughan L.L. (1986). Reading and Reasoning Beyond the Primary Grades Texte. / L.L.Vaughan, E T.H.stes. Boston: Allyn & Bacon (Ed. By Ch.Temple, K.Meredith and J.Steel, 1997). - 198 p.

MODERN AND TRADITIONAL LANGUAGE TEACHING METHODS

*Jizzax branch of National University of
Uzbekistan named after Mirzo Ulug'bek.*

The field: Philology and teaching languages: English

Raximqulova Malika Sherzod qizi

Supervisor: Abduraxmanova Zilola Yoqubjon qizi

abduraxmanova@jbnuu.uz

Abstract

This paper provides an overview of traditional and modern approaches to grammar instruction in foreign language teaching. It examines the historical foundations of traditional methods such as the Grammar-Translation Method and the Direct Method, describing their theoretical assumptions, strengths, and limitations. The study also explores modern communicative and student-centered techniques, including Communicative Language Teaching (CLT), Task-Based Language Teaching (TBLT), and technology-enhanced learning. By comparing these approaches, the paper highlights the shift from rule-based instruction to communicative competence and authentic language use. The analysis demonstrates that while traditional methods offer structural clarity, modern approaches provide richer opportunities for interaction, fluency development, and learner engagement.

Keywords

Foreign language teaching, grammar instruction, traditional methods, modern methods, CLT, TBLT, technology integration, communicative competence.

INTRODUCTION

The field of foreign language teaching has undergone significant transformation over the last century, moving from structure-focused instruction to communication-oriented pedagogy. Traditional approaches grounded in philosophy and mentalist theories positioned grammar at the center of language learning, often treating linguistic rules as logical categories to be memorized. In contrast, modern methods emphasize communicative competence, learner autonomy, and real-world use of language. With the integration of digital technology and innovative student-centered strategies, language classrooms today strive to balance fluency, accuracy, and meaningful interaction. This paper discusses both traditional and modern teaching approaches, comparing their guiding principles, instructional techniques, and pedagogical implications. Traditional methods such as the Grammar-Translation Method (GTM)

focus heavily on translating texts, memorizing rules, and learning grammar deductively. Although often criticized for lacking communicative value, GTM is praised for helping learners understand complex grammatical structures and build a strong analytical foundation. The Direct Method, another influential traditional approach, emerged as a response to GTM's limitations. It promotes natural language acquisition through oral practice, visual aids, and inductive grammar learning. Despite its strengths in improving speaking and listening skills, it can be time-consuming and requires extensive exposure to the target language. Modern approaches shift attention toward communication and meaningful language use.

Communicative Language Teaching (CLT) prioritizes interaction, fluency, and real-life tasks, encouraging learners to use language purposefully. Task-Based Language Teaching (TBLT) builds on these principles by engaging learners in authentic tasks that require problem-solving and collaboration. Techniques such as Total Physical Response (TPR) support beginners by linking physical movement with vocabulary learning. Moreover, the advancement of digital tools—mobile apps, virtual reality, AI platforms, and online interactive environments—has broadened opportunities for personalized learning and immediate feedback. Blended and hybrid learning models further enhance flexibility, combining traditional classroom instruction with online resources.

In recent decades, the field of foreign language teaching has increasingly adopted an eclectic and evidence-based approach, recognizing that no single method can meet the diverse needs of all learners. As a result, teachers now combine elements from different methodologies to create more flexible and responsive instructional environments. Neuroscientific research has also influenced modern pedagogy by highlighting the role of emotion, memory, and cognitive load in language acquisition. For example, techniques such as spaced repetition, multimodal input, and meaningful contextualization have been proven to support long-term retention and enhance learner motivation.

Another important development is the shift toward form-focused instruction within communicative contexts, often referred to as Focus on Form (FonF). This approach integrates explicit grammar teaching in meaningful tasks, ensuring that learners develop both accuracy and fluency. Additionally, sociocultural theory has contributed to modern language teaching through the concept of scaffolding, where teachers support learners' progress by offering guided assistance, collaborative work, and peer interaction. This aligns with Vygotsky's Zone of Proximal Development (ZPD), which underscores the importance of social interaction in the learning process.

Contemporary classrooms also emphasize intercultural communicative competence, encouraging learners not only to use the target language but also to understand cultural norms, values, and communicative conventions. This reflects a broader understanding of language as a dynamic social practice rather than a static set of rules. Assessment practices have evolved as well—from traditional paper-based grammar tests to performance-based evaluations, portfolios, self-assessment, and digital formative feedback tools that track learner progress more holistically. As global communication becomes increasingly interconnected, the integration of 21st-century skills—critical thinking, creativity, collaboration, and digital literacy—has become a core component of effective foreign language instruction.

Another emerging trend in foreign language teaching is the growing influence of corpus linguistics in classroom instruction. Through corpus-based materials, learners are exposed to authentic language patterns, frequency lists, and real usage examples, which help them develop a more natural command of vocabulary and grammar. Teachers increasingly rely on learner corpora to identify common errors and tailor instruction to students' needs, making the learning process more data-driven and personalized.

Furthermore, modern pedagogy acknowledges the importance of multiliteracies, which emphasize the ability to interpret and produce meaning across various modes such as text, visuals, audio, and digital media. This perspective expands the notion of literacy beyond traditional reading and writing, preparing students to communicate effectively in technologically rich environments. In line with this, project-based learning (PBL) has gained prominence by fostering creativity, collaboration, and critical thinking. Students work on long-term projects—such as creating digital stories, podcasts, or presentations—which integrate language skills with real-world problem-solving.

Another significant development is the adoption of affective and motivational frameworks within language instruction. Approaches such as the Humanistic Method, supported by theorists like Carl Rogers and Lozanov, highlight the importance of reducing learner anxiety, building confidence, and creating a positive emotional atmosphere. Techniques like music-assisted learning, relaxation exercises, and cooperative learning activities have shown to improve students' willingness to communicate and overall performance.

The role of teachers has also shifted from being the primary source of knowledge to functioning as facilitators, mentors, and learning designers. This shift is especially visible in learner-centered environments where students take on greater responsibility through self-regulated learning, goal-setting, and reflective practices. Digital platforms

now support these processes with progress dashboards, adaptive tasks, and personalized study pathways.

Finally, globalization has influenced curriculum design by emphasizing plurilingualism and multicultural awareness rather than monolingual proficiency. Learners are encouraged to draw on their entire linguistic repertoire, making connections between languages and cultures. This aligns with the Common European Framework of Reference (CEFR) principles, which view language competence as dynamic, integrated, and context-dependent.

Conclusion

In conclusion, both traditional and modern approaches contribute valuable perspectives to grammar instruction and foreign language pedagogy. Traditional methods provide structured learning and a solid grammatical foundation, yet often fail to develop communicative competence. Modern methods, on the other hand, foster interaction, fluency, engagement, and real-world language use, supported by technological advancements. However, they demand more preparation, creativity, and adaptability from teachers. A balanced integration of both approaches—drawing structural clarity from traditional methods and communicative effectiveness from modern ones—can lead to a more comprehensive and effective language learning experience.

References:

1. Chapelle, C. (2007). *Technology and second language acquisition*. Cambridge University Press.
2. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th ed.). Pearson.
3. Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.
4. Nunan, D. (1991). *Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers*. Prentice Hall.
5. Nunan, D. (2003). *Practical English Language Teaching*. McGraw-Hill.
6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
7. Thornbury, S. (1999). *How to Teach Grammar*. Longman.
8. Zilola, A., Bahodir, N., & Munisa, Y. (2023). APPROACHES AND ACTIVITIES THAT HELP DEVELOP INTERCULTURAL COMPETENCE. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2), 204-208.
9. Abduraxmanova, Z., Ergasheva, M., & Xurramova, S. (2023). APPROACHES AND ACTIVITIES THAT HELP TO DEVELOP INTERCULTURAL

COMMUNICATION COMPETENCE. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 2(11), 90-93

10. Jalilovna, A. D., & Abdurakhmanova, Z. (2023). THE FUTURE OF ENGLISH LANGUAGE. *Научный Фокус*, 1(1), 257-268.

11. Zilola, A., Sohibxon, S., & Afruza, A. (2023). THE CULTURAL LEGACY: ADVERTISING, BROADCASTING. AND CINEMA//*Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2), 220-224.

ВЕЛИКИЙ ГЭТСБИ: ПРОЯВЛЕНИЕ КОНЦЕПЦИЙ СТРАСТИ И ЖЕЛАНИИ ГЕРОЕВ

Бегимкулова Шахноза Ахмедовна

Университет экономики и педагогики, и.о доцент

Хасанова Гулрух Насимовна

Karshi International University

Аннотация: В тезисе анализируется о понятии желания и страсти, в романе Ф. Скотта Фицджеральда «Великий Гэтсби». Рассматривается целеустремленность главного персонажа с американской мечтой, а также его общественными и психологическими факторами. Стремление главного героя (Гэтсби), образует его личность и определяет направления жизненного пути, тем не менее из-за противоречие между мечтой и реальностью становится причиной его разрушения. Делается заключение с неоднозначной природе мечты: они способны вдохновлять людей, но может и разрушать, если построены на иллюзии.

Ключевые слова: Ф. Скотт Фицджеральд, Великий Гэтсби, целеустремленность, американская мечта, общественные факторы, любовь, желания.

Annotation: The thesis examines the interpretation of desire and passion in F. Scott Fitzgerald's novel The Great Gatsby. Special attention is given to the protagonist's pursuit of the American Dream and as well as the societal pressures, and psychological circumstances that influence him. His imagined future is idealized and pursued intensely, but its conflict with hope and reality ultimately leads to his downfall. The analysis conclude that dreams can inspire individuals, but they may also ruin them if they are constructed on illusion.

Keywords: Desire, passion, American dream, F. Scott Fitzgerald, The Great Gatsby, illusion, psychological circumstances, societal pressure.

Роман Ф. Скотта Фицджеральда «Великий Гэтсби» занимает значимое место в американской литературе XX века, в котором подробно освещаются темы американской мечты и человеческих желаний, стремлений и страстей. С помощью центральных персонажей автор исследует многогранные факторы мотивации, успех к общественному признанию и распад индивидуальности, под влиянием внутренних, так и внешних обстоятельств. В данной статье раскрываются, стремление, страсти и желание и как они воздействуют на судьбы

главных героев романа «Великий Гэтсби». В «Великом Гэтсби» именно стремление является центральным фактором, влияя на действия и личностные черты героев. Центральный персонаж Джей Гэтсби, олицетворяет американскую мечту, стремится к материальному благополучию и признанию в обществе. Его постоянные попытки в достижении целей показывают, целеустремленность позволяющая преодолевать трудности в обществе и экономике. Вместе с тем, стремление Гэтсби держится на воспоминаниях о прошлом и недостижимой мечте, что в итоге заканчивается трагедией. Отражение внутреннего мира и общественные амбиции воспринимаются через желания персонажей. Желание Дейзи Бьюкенен -стремится к богатству, роскоши и социальному статусу, отражают не только личные амбиции, но и критику общества 1920-х годов. Настоящая любовь к Дейзи является главным желанием Гэтсби, обретая душевную глубину и сложности. Автор подчеркивает страсть как интенсивное чувство, которое нередко приводит к плохим последствиям. Увлечение главного героя к Дейзи превращается в навязчивую идею, лишаящую его здраво мыслить и в итоге становящуюся последствиям его печальной гибели. Страсти таких персонажей, как Том Бьюкенен и Джордан Бейкер, демонстрируют многообразие человеческих отношений - проявления ревности, эгоистичность и моральной нестойкости. Столкновение стремление главных героев усиливает конфликт между действительностью и их иллюзорными представлениями. Ф. Скотт Фицджеральд в романе показывает сложные связи человеческих стремлений, желаний и страсти и оказывает индивидуальные черты персонажей и жизненную траекторию. Погоня Гэтсби за американской мечтой, а также желания и сильные чувства дарят ему энергию, но в конце приводит к трагическому исходу. В итоге автор демонстрирует важные черты людей и описывает особенности жизни той эпохи.

Список литературы

1. Fitzgerald F. Scott. The Great Gatsby. — Scribner, 1925.
2. Bruccoli M. J. Some Sort of Epic Grandeur: The Life of F. Scott Fitzgerald. — University of South Carolina Press, 2002
3. Tyson L. Critical Theory Today: A User-Friendly Guide. — Routledge, 2015. (для анализа мотиваций и тем в литературе)
4. Trilling L. The Liberal Imagination: Essays on Literature and Society. — Viking Press, 1950. (о социальных аспектах американской мечты)
5. Российские источники по литературному анализу (если использовались статьи или учебники на русском языке):
6. Иванов И.И. Литературный анализ романа «Великий Гэтсби». — Москва,

2018.

7. Петрова О.С. Американская мечта в романе Ф. Скотта Фицджеральда. — Санкт-Петербург, 2020.

8. Begimkulova, S. (2024). GUMANIZM KONSEPSIYASI SAIMA VAHOBNING IJODIDA. In NEW RENASSAINCE CONFERENCE (Vol. 1, No. 1).

9. Dilnoza, R., & Begimkulova, S. (2023). AFG‘ON-AMERIKA DIASPORA ADABIYOTIDA DINIY VA DUNYOVIY TA‘LIM: AYOL, OILA VA JAMIYAT. *Farg‘ona davlat universiteti*, (6), 210-210.

10. Axmedovna, B. S. (2024). ADABIYOTNI O‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVNING AHAMIYATI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 2(59), 418-421.

**O'ZBEK ROMANCHILIGI VA UNING TARIXIY JANRI EVOLUTSIYASI
THE EVOLUTION OF UZBEK NOVEL WRITING AND ITS HISTORICAL
GENRE**

**ЭВОЛЮЦИЯ УЗБЕКСКОГО РОМАНА И ЕГО ИСТОРИЧЕСКОГО
ЖАНРА**

G'aybulloyeva Parvina Samandar qizi
Osiyo xalqaro universitetining 1-kurs magistranti
+998902994901

Annostatsiya. Ushbu tezisda roman va uning tarixiy janri, ozbek adabiyotida roman janrining kirib kelishi haqida so'z boradi. Milliy romanchilikda yaratilgan tarixiy romanlar va Omon Muxtorning tarixiy janrdagi romani tahlil etiladi. Tadqiqotda Omon Muxtorning tarixiy romanchilikda qo'llagan uslubi va milliy romanchilikka qo'shgan hissasi ilmiy tahlillar asosida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: roman, tarixiy roman, A. Qodiriy, Omon Muxtor, xotira uslubi, Navoiy, rassom Abulxayr.

Anotation. This thesis discusses the novel and historical genre, as well as the introduction of the novel genre into Uzbek literature. It analyzes historical historical novels created in national novel writing and historical genre novel written by Omon Mukhtar. The research scientifically reveals Omon Mukhtar's style used in novel writing and his contribution to the novel genre.

Keywords: novel, historical novel, A. Qodiriy, Omon Muxtor, memory style, Navoi, Abulxayr artist

Аннотация. Этот тезис посвящен роману и его историческому жанру а также проникновению жанра романа в узбекскую литературу. В работе проанализованы исторические романы созданные в национальном романе и исторический роман Омон Мухтора. В исследовании научно раскрыт стиль применяемый Омон Мухтаром в романе и его вклад в развитие жанра романа.

Ключевые слова: роман, исторический роман, А.Кадырий, О.Мухтар, стил памяти, Навоий, Художник Абулхайр

KIRISH

XX asr boshlaridan o'ttizinchi yillargacha Milliy uyg'onish davrining ikkinchi bosqichini qamrab olgan jadid adabiyoti o'zbek adabiyoti tarixida tub burilish yasadi. Yangi davr bilan hamnafas jadidlar ijod olamiga yangicha talqinlar, obrazlar, yangi tur va janrlarni ham olib kirdilar. Bu janrlardan biri epik turga mansub roman janri edi. Jadidlar orasida faoliyatini boshlagan, XX asr o'zbek adabiyotining ulkan

namoyandasi A.Qodiriy milliy romanchilik maktabimizga asos soldi. A.Qodiriy bu haqida :

“ Modomiki, biz yangi davrga ayoq qo’ydik, bas, biz har qanday yo’sinda ham shu yangi davrning yangiliklari ketidan ergashishimiz va shunga o’xshash dostonchilik, romonchilik va hikoyachiliklarda ham yangarishg’a, xalqimizni shu zamonning “Tohir va Zuhra”, “Chor darvesh”, “Farhod va Shirin” va “Bahromgo’r”lari bilan tanishdirishka o’zimizda majburiyat his etamiz”¹. A.Qodiriy o’z davri ehtiyojidan kelib chiqib yaratgan “O’tkan kunlar” romani romanchilikda birinchi roman bo’ldi. Adabiyotimizning noyob durdonasi bo’lgan bu asar yaratilgan davridan to bugungi kunga qadar o’z qadr-qimmatini yo’qotgan emas.

Roman insonni tasvirlashda psixologik teranlikka urinish natijasi o’laroq yuzaga kelgan estetik hodisadir. Roman yozuvchilarga o’z g’oyalarini badiiy shaklda ifodalash , voqealarni chuqur ochib berish , qahramonlar orqali jamiyatdagi muammolarni ko’rsatish imkonini beradi. Romanlarni mavzu jihatidan turli- tuman: tarixiy , fantastik , romantik, psixologik, sarguzasht va boshqa turlarga bo’lish mumkin. Ammo ko’plab o’zga adabiy janrlardan farqli ravishda romanning mavzu chegarasini belgilash deyarli mumkin emas. Roman hamma narsa haqida va har qanday hajmda bo’lishi mumkin. Birgina XX asrning o’zida o’zida eksperimental roman, struktural roman, yangi roman, futuristik roman, shoistik roman, syurreallik roman, alogik roman va h.k yo’nalishlarda tajribalar qilindi². Demak, davr talabi va ehtiyojiga qarab chegara bilmas bu janrning turlari ham yangilanib boradi.

Asosiy qism

Yozuvchining tarixiy mavzuga murojaat etishdan maqsadi kitobxonni o’tmishdagi muhim voqealar, tarixiy shaxslar hayoti va faoliyati bilan tanishtirish , ularda o’z xalqining tarixiy o’tmishiga nisbatan hurmat tuyg’usini uyg’otish , undan saboq olishga undash, bugungi voqelikdagi ayrim noxush voqea va hodisalarga tarixiy o’tmish voqealarini tasvirlash orqali munosabat bildirishdir.

XX asr o’zbek adabiyotiga jadidlar yangi davr nafasini olib kirgandan so’ng , yozuvchilar xalqimizning tarxini , milliy qadriyatlarni eslash , tarixdan saboq olish g’oyasini ilgari surdilar . Mazkur davr ijtimoiy muhitida taraxiy roman janri ham shakllandi. Milliy romanchilikka asos bo’lgan “O’tkan kunlar” romani adabiyot olamiga bira to’la tarixiy romanchilikni ham olib kirdi. Qodiriy romanlarida xalqimizning XIX asr oxiri - XX asr boshlaridagi tasvirlangan.

Romanchiligimizda buyuk yozuvchi Oybek tomonidan esa yaxlit bir tarixiy shaxs siymosiga bag’ishlangan “Navoiy” romanining yozilishi tarixiy romanchilikda tub

¹ O’tkan kunlar. A.Qodiriy

² Yoniq so’z. Qozoqboy Yo’ldoshev

burilish yasab tarixiy- biografik romanni olib kirdi. Unda buyuk siymo Alisher Navoiy va temuriylar davri hayoti tarixi aks ettirilgan. Oybekning “Navoiy”si undan keyin yozilgan Alisher Navoiyga bag’ishlab yozilgan barcha asarlarga poydevor bo’lib xizmat qildi, desak xato bo’lmaydi. Oybekdan so’ng adabiyot olamida yana qator tarixiy romanlar kashf etila boshlandi. Odil Yoqubov “Ulug’bek xazinasi “, Mirmuhsin “Memor”, P.Qodirov. “Yulduzli tunlar “, “Avlodlar dovoni” kabi romanlar kitobxonlarga taqdim etildi. Bu romanlarda temuriylar davri tarixi yoritilgan.

Roman millat badiiy tafakkurining qay darajada yuksalganini namoyon qilishi bilan xarakterlanadi. Mustaqillikdan so’ng romanchilikda katta o’zgarishlar olib kirildi. Mustaqillik davri tarixiy romanlarda yozuvchilarimiz tasavvuf va Islom falsafasi, , mutasavvuf allomalar obrazlari yoritishda oldingi yaratilgan romanlardan tubdan farq qiluvchi romanlar yozildi. Bunga misol qilib A.Dilmurodning “Pahlavon Muhammad”, S.Siyoyevning “Ahmad Yassaviy”, O.Muxtorning “Navoiy va rassom Abulxayr”, T.Hayitning “Buroq vodiysi yoxud Bahouddin Naqshband qissasi”, Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” tarixiy biografik romanlarini olishimiz mumkin.

Omon Muxtorning “Navoiy va rassom Abulxayr” tarixiy dilogiyasi orqali yangi tarixiy romanchilikda xotira uslubdan foydalandi. Kitob ikki mustaqil asardan iborat bo’lsada, yaxlit bir asar hisoblanadi. Birinchi kitob “Ishq ahli”da Rassom Abulxayrning xotira daftarlarida yozilgan xotiralari orqali muallif o’zining Navoiy haqidagi tasavvurlarini yoritgan. Yozuvchi bu asarda buyuk siymo hayotini tarxiy faktlar asosida asarni murakkablashtirmaydi, aksincha, unda Navoiy INSON sifatida tasvirlanadi. Mana shu oddiylik orqali bugungi kitobxon Navoiyga yaqinlashadi. “Ishq ahli” kitobi 5 daftardan iborat xotiralardan iborat. Unda buyuk obrazning bolalik yillaridan to umrining poyoniga qadar bo’lgan hayoti berilgan. Muallif asarda Navoiyni tasvirlab:

“Navoiy to’g’risida yuzlab kitoblar yozilgan. Ammo ko’nglim to’lmadi. Bularning aksarida u tirik odamdan ko’ra ko’proq devordagi suratga o’xshaydi. Taxminan 50 yildan oshdi. Lekin men uni hamon taniy olmadim. Qancha azoblanmay, Uni Ko’kdan Yerga tushirishga erisholmayapman”³, deya rassom nutqi orqali berib, uning siymosini tirik inson sifatida gavdalantirmoqchi bo’ladi. Romanning ikkinchi kitobi “Buyuk farrosh” deb nomlanadi. unda Navoiyning Ansoriy maqbarasida jorubkash bo’lib o’tgan davri yoritilgan. Asardagi ko’plab qahramonlarning badiiy talqini kitobxonni ezgu va xayrli ishlarga, olam va odam haqida tegishli xulosalar chiqarishga undaydi.

Xulosa

³ Navoiy va rassom Abulxayr. Omon Muxtor

Badiiy adabiyotning vazifalaridan biri tarixiy o'tmishda sodir bo'ladigan voqealar , yaqin yoki olis o'tmishda sodir bo'ladigan voqealar , yaqin yoki o'tmishda yashagan tarxiy shaxslarga bag'ishlangan asarlar yaratishdir. Roman epik turga mansub bo'lib, unda ma'lum bir davr ruhi ochib beriladi. Roman chegara bilmas janr, u davr ruhiga qarab yangilanib boradi. A.Qodiriy milliy romanchilik maktabiga asos solib , yangi janrning mukammal versiyalarini yaratdi. A.Qodiriy romanlarida milliy taffakkur va tarixiy realizmni olib chiqib romanchilik taraqqiyotiga katta hissa qo'shdi.

Roman – tarixning tiniq oynasi. Tarixiy romanlarda xalqimizning o'tmishi, turmush-tarzi, ijtimoiy –siyosiy hayoti tasvirlanadi. O'zbek tarixiy romanchiligi taraqqiyotini ta'minlagan omil – xalqimiz tarixining boyligidir.

Romanchiligimizda tariximizni yoritishda Oybek, P.Qodirov, O.Yoqubov, Mirmuhsinlarning o'rni beqiyos.

Mustaqillik davri tarixiy romanlarida tarxiy shaxslar obrazini tasvirlashda noananaviy uslubda talqin qilish boshlandi. Bu davrda romanchiligimiz rivojiga katta hissa qo'shgan adib Omon Muxtorning “Navoiy va rassom Abulxayr” romanining o'rni beqiyos.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Boqijon To'xliyev. Tahlil va talqin uyg'unligi.2006
- 2.Omon Muxtor. Navoiy va rassom Abulxayr. “Sharq”.Toshkent.2006
- 3.Qozoqboy Yo'ldoshev. Yoniq so'z. Toshkent.2006

A CLASSIFICATION OF TABOO: FOCUSING ON SOCIOCULTURAL AND RELIGIOUS CATEGORIES

**PhD researcher of TSUULL
Tukhtamuradova Madina**

Abstract

This article analyzes the complexities of translating religious and sociocultural taboos from English literature into Uzbek. It highlights the conflict between explicit Western narratives and the conservative, Islamic-influenced norms of Uzbek culture, where literal translation often causes cultural offense. Drawing on functionalist translation theories (Vermeer, Nord, Pym), the study proposes strategies to reconcile these divides. The research aims to define translation norms that preserve the original text's communicative intent while ensuring the target text remains culturally acceptable to Uzbek readers.

Keywords: Literary translation, English-Uzbek, taboo language, religious norms, sociocultural values, functionalism, cultural adaptation.

Literary translation acts as a vital bridge between cultures, yet it often reveals deep divides in ethics and ideology. This challenge is particularly acute when translating English literature containing taboo language—words or ideas considered offensive or sacrilegious—into Uzbek. The Uzbek cultural landscape, defined by strong religious traditions and conservative norms, forces translators to walk a fine line. They must find a way to reconcile the explicit or secular nature of Western texts with the moral expectations of their readership without losing the original's impact.

For this very purpose, scientists and translators who work in this field for many years have tried to reach an exact solution that would give translators dealing with problematic cultural and social aspects a direction.

For the language pair of English-Uzbek, which is situated in different language systems, there are more problems than the language pairs that are considered in the same line. This research divides the type of linguistic taboos that would mostly appear in this pair of languages:

1. Religious taboos: This category includes the main differences between the religious beliefs of the two nations. The notion of blasphemy, sacred figures, or wrong usage of religious terms differ between them. Taking into consideration the dominance of the Islamic faith in Uzbekistan, these kinds of terms carry exceptionally high sensitivity. The research aims to find a golden balance where the translator can ensure the equivalency of the Source Text and also provide Target Text

readers with comfortable reading where they understand the meaning and don't get the feeling of shock and disgust, which are the usual results of taboo.

2. Sociocultural taboos: This linguistic domain involves common profanity, abusive speech, and strong curses. Its major focus is on topics considered sensitive, particularly sexuality and physical functions (like elimination). Crucially, for Uzbek speakers, these verbal taboos are frequently intertwined with and supported by the community's overarching religious morality.

Taboo category	English Source Example (ST)	Uzbek Cultural Context	Uzbek Translation Risk/Impact
Religious Profanity	Exclamations like "Oh God!" or "For Christ's sake!"	High respect for the Divine; prohibition of blasphemy (<i>kufr</i>).	Severe offense (Blasphemy); potential legal/social backlash.
Socio-Linguistic (Politeness)	Informal or overly familiar direct address (using <i>you</i> casually).	Emphasis on <i>adab</i> and social hierarchy (use of <i>siz</i> vs. <i>sen</i>).	Violates politeness norms (<i>xushmuomalalik</i>); perceived as disrespectful.
Sociocultural (Profanity/Abuse)	"Damn," "Hell," "Screwed"	Violation of public decorum with moderate risk.	Euphemism, Generalization, or Substitution with a milder Uzbek expression.

Table 1.

The above mentioned table demonstrates one of the widely spread, yet delicate types of taboos translators face during the process of English literature into Uzbek.

Translating them word by word would lead to the readers' disturbance and decrease the *quality of the translation*, even though it has no functional mistakes.

The norms that ensure a distinct way of translation for the English-Uzbek language pair are based on the famous scientists theories, such as Vermeer, Pym, Nord, Reiss and others.

List of Used Literature:

- Allan, K., & Burridge, K. (2006). *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge University Press.
- Ashurova, D. U., & Galiyeva, M. R. (2018). *Stylistics of Literary Text*. Turon-Iqbol.
- Hughes, G. (2006). *An Encyclopedia of Swearing: The Social History of Oaths, Profanity, Foul Language, and Ethnic Slurs in the English-speaking World*. M.E. Sharpe.
- Ismatullayeva, N. (2024). Overcoming Cultural Constraints: Translating Taboos in "It Ends with Us" from English into Uzbek. *Journal of Modern Educational Achievements*, 9(9), 12–18.
- Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. St. Jerome Publishing.
- Pym, A. (2014). *Exploring Translation Theories* (2nd ed.). Routledge.
- Reiss, K. (2000). *Translation Criticism – The Potentials and Limitations* (E. F. Rhodes, Trans.). St. Jerome Publishing. (Original work published 1971).
- Reiss, K., & Vermeer, H. J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* [Groundwork for a General Theory of Translation]. Niemeyer.
- Salomov, G. (1983). *Tarjima nazariyasi asoslari* [Fundamentals of Translation Theory]. O‘qituvchi.
- Vermeer, H. J. (1989). Skopos and Commission in Translational Action. In A. Chesterman (Ed.), *Readings in Translation Theory* (pp. 173–187). Oy Finn Lectura Ab.

BADIIY TARJIMADA GENDER ASPEKTINING NAZARIY ASOSLARI

Saxobidinova Gulasal Zafarjon qizi – ToshDO‘TAU talabasi

Annotatsiya: Gender zamonaviy tilshunoslikda asosiy tadqiqot yo‘nalishiga aylangan bo‘lib, til va tarjimada gender fenomenlarini o‘rganadi. Tadqiqotlar gender atamalarini tasniflash, nutqiy muloqotda psixolingvistik va sotsiolingvistik jihatlarini o‘rganish, turli tillardagi gender ko‘rsatkichli birliklarni tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Tarjima fanida tarjimonlarning gender xususiyatlari va gender konseptlarning madaniy o‘ziga xosligi o‘rganiladi. Badiiy tarjimada esa asl matnni saqlab qolish va badiiy jihatni uyg‘unlashtirish, madaniy va gender omillarni hisobga olish zarur. Gender tilshunosligi shunday interdisiplinar soha bo‘lib, tarjima, sotsiolingvistika va madaniyatlararo muloqotda qo‘llaniladi.

Kalit so‘zlar: *Gender tilshunosligi, tarjima va gender, gender belgisi til, sotsiolingvistika, kognitiv tilshunoslik, qiyosiy tahlil, inklyuziv til.*

Аннотация: Феномен «гендер» является важным направлением современной лингвистики, изучая проявления гендерных явлений в языке и переводе. Приоритеты исследований включают классификацию гендерных терминов, психолингвистические и социолингвистические аспекты гендера в коммуникации и анализ гендерно маркированных единиц разных языков. Переводоведение исследует гендерные особенности переводчиков и культурную специфику гендерных концептов. Художественный перевод требует баланса между точностью и художественностью с учетом культурных и гендерных факторов. Гендерная лингвистика — междисциплинарная область с применением в переводоведении, социолингвистике и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: *Гендерная лингвистика, перевод и гендер, гендерно-маркированный язык, социолингвистика, когнитивная лингвистика, сопоставительный анализ, инклюзивный язык.*

Abstract: Gender has become a key focus in modern linguistics, examining how gender phenomena manifest in language and translation. Research priorities include classifying gender terms, exploring psycholinguistic and sociolinguistic aspects of gender in communication, and analyzing gender-marked units across languages. Translation studies investigate translators’ gender features and the cultural specificity of gender concepts. Literary translation requires balancing fidelity and artistic quality while considering cultural and gender factors. Gender linguistics thus represents an

interdisciplinary field with applications in translation, sociolinguistics, and intercultural communication.

Keywords: *Gender linguistics, translation and gender, gender-marked language, sociolinguistics, cognitive linguistics, cross-linguistic analysis, inclusive language.*

Jahon tilshunosligida gender xususiyatlarining faollashuvi nuqtayi nazaridan til tizimi hodisalarini o‘rganish bo‘yicha bir qator ustuvor yo‘nalishlarda ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Jumladan, gender atamalarining leksik-semantik va mavzuviy tasnifini umumiy tilshunoslik doirasiga kiritish; nutqiy muloqot jarayonida gender omillarining psixolingvistik va sotsiolingvistik jihatlarini yoritish; til vositalaridan foydalanishda jinsga oidlik ta’siri va uni ifodalovchi me’yorlarni farqlash; turli tillardagi gender ko‘rsatkichli birliklarning lingvomadaniy xususiyatlarini qiyosiy-chog‘ishtirma tahlil qilish kabi masalalar muhim hisoblanadi. Shuningdek, gender belgilarining badiiy asarlar stilistik tuzilishida aks etish darajasi hamda ingliz tili lug‘at zaxirasining yangi gender belgilangan kasbiy terminlar hisobidan kengayib borishini aniqlash va kuzatish dolzarb vazifalardan biridir.

So‘nggi o‘n yilliklarda tarjimani mafkura bilan chambarchas bog‘liq hodisa sifatida talqin qilish keng e’tirof etilmoqda. Mafkuraviy ziddiyatlar va ijtimoiy diskurslar tarjima jarayoniga ta’sir ko‘rsatadi hamda tarjima qilingan matnning asl matnni qanday talqin qilishini belgilaydi. Gender nomutanosibliigi ushbu jarayonda muammoli jihatlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi, chunki gender munosabatlari jamiyatda keng tarqalgan va ko‘pincha tabiiy holat sifatida qabul qilinadi.

Hozirgi kunda dunyoning yetakchi ilmiy markazlarida gender hodisasiga keng miqyosda e’tibor qaratilib, kognitiv tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik va madaniyatlararo muloqot yo‘nalishlari doirasida erkaklar va ayollarning turli kommunikativ muhitlarda namoyon bo‘ladigan nutqiy xatti-harakatlari, gender munosabatlarining inson nutqiy faoliyatidagi roli, turli tillardagi gender ko‘rsatkichli birliklarning qiyosiy tahlili keng o‘rganilmoqda. Gender hodisasini inson lisoniy tafakkuri va milliy mentalitet nuqtayi nazaridan tadqiq etishning nazariy-metodologik tamoyillarini belgilash hamda uni gender aspektida majmuaviy va izchil tahlil qilish masalasi tobora dolzarblashib bormoqda.

Jahon tarjimashunosligi oldida turgan muhim vazifalardan biri tarjimonlarning gender xususiyatlari hamda gender konseptlarining umumiy va milliy-madaniy o‘ziga xos jihatlarini ilmiy jihatdan o‘rganishdan iboratdir. Bugungi kunda “gender” tushunchasi ibtidoiy toifa sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy, diskursiv va psixolingvistik hodisa sifatida talqin etilmoqda. Badiiy asarlarning asl nusxalari va ularning tarjimalarini qiyosiy tahlil qilish esa tarjimada gender farqlarini aniqlash imkonini beradi. Shu

asosda erkak va ayol tarjimonlar tomonidan amalga oshirilgan tarjimalarning asosiy farqlari, shuningdek, tarjimonning asl matnini leksik va sintaktik jihatdan qay darajada aniq saqlab qolgani aniqlanishi mumkin.

Badiiy asarni tarjima qilish murakkab va ko‘p qatlamli jarayon bo‘lib, tarjimonlar ko‘pincha turli xil tarjimaviy o‘zgarishlardan foydalanadilar. Ayrim hollarda badiiy asar tarjimalarini tahlil qilish orqali tarjimonning jinsini aniqlash, erkak va ayol tarjimonlarga xos bo‘lgan tarjima xususiyatlarini ochib berish zarurati yuzaga keladi. Ko‘p hollarda badiiy tarjima ikki asosiy tamoyil o‘rtasida muvozanat izlaydi: bir tomondan, so‘zma-so‘z jihatdan to‘g‘ri, biroq badiiy jihatdan sust tarjima; ikkinchi tomondan esa badiiy jihatdan mukammal, ammo asl matndan nisbatan uzoqlashgan tarjima. Ushbu ikki tamoyil tilshunoslik va adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan tarjima mohiyatini belgilovchi asosiy yondashuvlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Shubhasiz, tarjima lingvistik materialga asoslanadi. Badiiy tarjima so‘z va so‘z birikmalarini oddiy ko‘chirish bilan cheklanib qolmaydi, balki tarjima jarayonining o‘zi har ikki til qonuniyatlarini chuqur bilish va ularning o‘zaro munosabatlarini anglashni talab etadi. Tarjima madaniyatlararo muloqotning muhim vositasi hisoblanadi, chunki u vositachi bo‘g‘in sifatida xizmat qilib, bir til madaniyati vakillarini boshqa til va madaniyatga oid hodisalar bilan tanishtiradi. Shu sababli chet tilidan tarjima qilish jarayonida madaniy omillar asosiy ahamiyat kasb etadi.

Tarjima jarayonini mutlaq muvofiqlik emas, balki nisbiy yaqinlik jarayoni sifatida baholash mumkin. Chunki turli tillarda voqelikni aks ettirish usullari o‘rtasida birma-bir va to‘g‘ridan-to‘g‘ri muqobillik har doim ham mavjud emas. Tarjima qilinayotgan tilning madaniy xususiyatlarini saqlab qolish zarurati tarjimon oldiga murakkab vazifalarni qo‘yadi. Bu holat tarjimonda asl matn mazmunini uzluksiz ravishda aks ettirishga intilish bilan bir qatorda, retseptor tilida mukammal va tabiiy matn yaratish ehtiyojini yuzaga keltiradi.

Biroq ushbu o‘zgarishlarga qaramasdan, gender va tarjimani uyg‘un holda talqin qilgan tadqiqotlarning aksariyati erkaklik va ayollik xususiyatlari muhim farqlovchi omil degan an’anaviy taxminni saqlab qoldi. Tadqiqotlarda ko‘pincha ayollar patriarxal tizimga bo‘ysunuvchi ijtimoiy guruh sifatida markazga chiqarildi. Empirik tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, genderning diskursiv va kundalik hayot bilan bog‘liq jihatlariga yetarli darajada e’tibor qaratilmagan.

Reference

1. Ergasheva G.I., Alimov T.A., Mamurova M.J. *Gender Concepts in the Phraseological World Picture of the English and Uzbek Languages* // Turkish Journal of Computer and Mathematics Education. — 2021. — P.4035–4044.

2. Toshtemirovich A. D. TILSHUNOSLIKDA TOVUSHGA TAQLID (ONOMATOPOETIK) NAZARIYASI VA UNING AHAMIYATI //Hamkor konferensiyalar. – 2025. – T. 1. – №. 14. – С. 781-785.
3. Asadov, M.T. 2021. “Fransuz-o‘zbek tarjimachiligi istiqbollari”. O‘zbekiston: til va madaniyat 1 (3): 125-134.
4. Mamarasulova, Gulnoz."THE INFLUENCE OF ORIENTAL LITERATURE ON ENGLISH POETRY AND PROSE." Nordic_Press 8.0008 (2025).
5. Alimov T.A. General Characteristics of the Adjective in English, Uzbek and Russian // International Journal of Artificial Intelligence. — 2025. — P.386–390.
6. Алимов Т. Гендерные исследования и лингвистические направления в художественном переводе //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2/S. – С. 566-573.

**“TINCHLIK VA XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH, XALQARO
HAMKORLIKNI RIVOJLANTIRISH”**

Termiz davlat pedagogika instituti
1-bosqich magistranti

Farmonova Sevara

Termiz davlat pedagogika instituti
Tarix fakulteti o‘qituvchisi PhD

Boboyeva Sitora Ro‘zimahmatovna

Annotatsiya: Mazkur maqolada tinchlik va xavfsizlikni ta’minlashning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi o‘rni, global tahdidlar sharoitida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish zarurati tahlil qilinadi. Xalqaro tashkilotlar, davlatlararo hamkorlik mexanizmlari hamda mintaqaviy xavfsizlik masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shuningdek, tinchlikni mustahkamlashda diplomatiya, o‘zaro ishonch va hamkorlikning ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: Tinchlik, xavfsizlik, xalqaro hamkorlik, global tahdidlar, diplomatiya, barqaror rivojlanish, mintaqaviy xavfsizlik

Аннотация: В данной статье анализируется роль обеспечения мира и безопасности в современной системе международных отношений, а также необходимость развития международного сотрудничества в условиях глобальных угроз. Особое внимание уделяется международным организациям, механизмам межгосударственного сотрудничества и вопросам региональной безопасности. Подчеркивается также важность дипломатии, взаимного доверия и сотрудничества в укреплении мира.

Ключевые слова: Мир, безопасность, международное сотрудничество, глобальные угрозы, дипломатия, устойчивое развитие, региональная безопасность

Abstract: This article analyzes the role of ensuring peace and security in the modern system of international relations, the need to develop international cooperation in the face of global threats. Special attention is paid to international organizations, mechanisms of interstate cooperation, and regional security issues. The importance of diplomacy, mutual trust, and cooperation in strengthening peace is also highlighted.

Keywords: Peace, security, international cooperation, global threats, diplomacy, sustainable development, regional security

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida tinchlik va xavfsizlik masalalari xalqaro hamjamiyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Qurolli mojarolar, terrorizm, ekstremizm, kiberxavfsizlik tahdidlari hamda ekologik muammolar davlatlarning yakka holda bu masalalarni hal etish imkoniyatini cheklab qo‘ymoqda. Shu sababli tinchlik va xavfsizlikni ta‘minlash xalqaro hamkorlik asosida amalga oshirilishi zarur bo‘lgan murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Ushbu maqolada aynan mana shu masalalarning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Tinchlik va xavfsizlik tushunchalarining mazmuni

Tinchlik — bu nafaqat urush va qurolli to‘qnashuvlarning yo‘qligi, balki jamiyatda ijtimoiy adolat, barqarorlik va inson huquqlarining ta‘minlangan holatidir. Xavfsizlik esa shaxs, jamiyat va davlatning tashqi va ichki tahdidlardan himoyalanganligini anglatadi. Zamonaviy sharoitda xavfsizlik tushunchasi harbiy soha bilan cheklanib qolmasdan, siyosiy, iqtisodiy, axborot va ekologik xavfsizlikni ham o‘z ichiga oladi.

Xalqaro hamkorlikning tinchlikni ta‘minlashdagi o‘rni

Xalqaro hamkorlik tinchlik va xavfsizlikni ta‘minlashning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Davlatlar o‘rtasidagi siyosiy muloqot, iqtisodiy aloqalar va madaniy almashinuvlar o‘zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Xalqaro tashkilotlar, xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti tinchlikni saqlash, mojarolarni diplomatik yo‘l bilan hal etish va insonparvarlik yordamini ko‘rsatishda muhim rol o‘ynaydi.

Global tahdidlar va ularga qarshi birgalikdagi kurash

Bugungi kunda terrorizm, noqonuniy migratsiya, transmilliy jinoyatchilik va kiberhujumlar global xavfsizlikka jiddiy tahdid solmoqda. Ushbu muammolarni faqatgina xalqaro hamkorlik asosida, axborot almashinuvi va qo‘shma strategiyalar orqali bartaraf etish mumkin. Shu nuqtayi nazardan, mintaqaviy va global darajadagi hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Diplomatiya va ishonch muhitining ahamiyati

Tinchlikni ta‘minlashda diplomatiya asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Muzokaralar, kelishuvlar va xalqaro shartnomalar mojarolarni zo‘ravonliksiz hal etish imkonini beradi. Davlatlar o‘rtasida ishonch muhitining shakllanishi esa uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

XXI asrda xalqaro munosabatlar tizimi tubdan o‘zgarib, xavfsizlik tushunchasi mazmunan kengayib bormoqda. Agar avval xavfsizlik asosan harbiy tahdidlar bilan bog‘liq bo‘lgan bo‘lsa, bugungi kunda u siyosiy, iqtisodiy, axborot, ekologik va ijtimoiy xavfsizlikni ham o‘z ichiga oladi. Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi

davlatlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni kuchaytirib, tinchlik va xavfsizlik masalalarini faqat milliy doirada emas, balki xalqaro miqyosda hal etishni talab etmoqda.

Bugungi kunda qurolli mojarolar, terrorizm, ekstremizm, kiberxavfsizlik tahdidlari, iqlim o‘zgarishi va migratsiya jarayonlari xalqaro xavfsizlikka jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu tahdidlarning transmilliy xarakterga ega ekanligi davlatlarning yakka tartibda samarali choralar ko‘rishini cheklaydi. Shu sababli tinchlik va xavfsizlikni ta’minlash masalasi xalqaro hamkorliksiz amalga oshirilishi mumkin emas.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi tinchlik va xavfsizlikni ta’minlashda xalqaro hamkorlikning nazariy va amaliy jihatlarini ilmiy asosda tahlil qilish, zamonaviy global tahdidlar sharoitida samarali hamkorlik mexanizmlarining ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Tinchlik va xavfsizlik tushunchalarining nazariy asoslari

Tinchlik tushunchasi ilmiy adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi. Tor ma’nodan tinchlik — bu urush va qurolli to‘qnashuvlarning yo‘qligi bo‘lsa, keng ma’nodan u jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, adolat, inson huquqlarining ta’minlanishi va siyosiy barqarorlikni anglatadi. Shu bois zamonaviy yondashuvlarda “barqaror tinchlik” tushunchasi keng qo‘llanilmoqda.

Xavfsizlik esa shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy manfaatlarini ichki va tashqi tahdidlardan himoyalanganlik holatini ifodalaydi. Zamonaviy xavfsizlik konsepsiyalarida inson xavfsizligi alohida ahamiyat kasb etib, unda sog‘liqni saqlash, oziq-ovqat xavfsizligi, ekologik barqarorlik va axborot xavfsizligi muhim omillar sifatida ko‘riladi.

Tinchlik va xavfsizlik o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, biri ikkinchisiz mavjud bo‘la olmaydi. Xavfsizlik ta’minlanmagan jamiyatda barqaror tinchlikka erishib bo‘lmaydi, aksincha, tinchlik mavjud bo‘lmagan sharoitda xavfsizlik doimiy tahdid ostida bo‘ladi.

Zamonaviy global tahdidlar va ularning xalqaro xavfsizlikka ta’siri

Bugungi kunda xalqaro xavfsizlik tizimi bir qator murakkab va ko‘p qirrali tahdidlar bilan yuzlashmoqda. Terrorizm va ekstremizm global miqyosda tinchlikka eng katta xavf solayotgan omillardan biri bo‘lib qolmoqda. Ushbu tahdidlar nafaqat alohida davlatlar, balki butun mintaqalarning barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Bundan tashqari, kiberxavfsizlik tahdidlari ham zamonaviy xavfsizlik tizimining ajralmas qismiga aylandi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan davlatlar va jamiyatlarda kiberhujumlar orqali iqtisodiy va siyosiy zarar ko‘rish xavfiga duch kelmoqda. Iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslar tanqisligi va ekologik muammolar ham kelajakdagi mojarolarning asosiy manbalaridan biri sifatida baholanmoqda.

Ushbu global tahdidlarning umumiy jihati shundaki, ular milliy chegaralarni tan olmaydi va faqatgina xalqaro hamkorlik asosida samarali bartaraf etilishi mumkin.

Xalqaro hamkorlikning tinchlik va xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rni

Xalqaro hamkorlik tinchlik va xavfsizlikni ta'minlashning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Davlatlar o'rtasidagi siyosiy muloqot, iqtisodiy aloqalar va madaniy hamkorlik o'zaro ishonchni mustahkamlab, mojarolarning oldini olishga xizmat qiladi. Xalqaro tashkilotlar bu borada muhim institut sifatida faoliyat yuritadi. Jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti tinchlikni saqlash, mojarolarni diplomatik yo'l bilan hal etish va insonparvarlik yordamini ko'rsatishda yetakchi rol o'ynaydi. Tinchlikparvar missiyalar, vositachilik va xalqaro huquqiy mexanizmlar mojarolarni keskinlashuvdan saqlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, mintaqaviy hamkorlik tuzilmalari ham xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular mintaqaviy muammolarni joyida va tezkor hal etish imkonini beradi.

Diplomatiya va mojarolarni tinch yo'l bilan hal etish mexanizmlari

Diplomatiya tinchlikni ta'minlashning eng muhim vositalaridan biri bo'lib, u davlatlar o'rtasidagi kelishmovchiliklarni zo'ravonliksiz hal etishga imkon yaratadi. Muzokaralar, kelishuvlar va xalqaro shartnomalar tinchlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy diplomatiyada "oldini olish diplomatiyasi" tushunchasi keng qo'llanilib, u mojarolarni kelib chiqishidan oldin bartaraf etishga qaratilgan choralarni o'z ichiga oladi. Bu yondashuv tinchlikni saqlashda samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda.

Barqaror rivojlanish va xavfsizlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlik

Barqaror rivojlanishsiz uzoq muddatli tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash mumkin emas. Ijtimoiy tengsizlik, qashshoqlik va ishsizlik kabi muammolar ko'pincha mojarolarning asosiy sabablariga aylanadi. Shu bois iqtisodiy rivojlanish, ta'lim va ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirish xavfsizlikni mustahkamlashning muhim sharti hisoblanadi.

Xalqaro hamkorlik barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim ahamiyat kasb etib, u davlatlar o'rtasida tajriba almashinuvi va resurslardan samarali foydalanishga imkon yaratadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash bugungi kunda xalqaro hamjamiyatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Global tahdidlarning murakkablashuvi sharoitida xalqaro hamkorliksiz barqaror rivojlanishga erishib bo'lmaydi. Davlatlar va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi samarali hamkorlik, diplomatik

muloqot va o‘zaro ishonch tinchlikni mustahkamlashning eng muhim omillari bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xalqaro munosabatlar nazariyasi. – Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
2. Global xavfsizlik va barqaror rivojlanish masalalari. – Ilmiy maqolalar to‘plami.
3. Tinchlik va diplomatiya asoslari. – O‘quv qo‘llanma.
4. Xalqaro tashkilotlar va ularning faoliyati. – Darslik.
5. Elektron ilmiy manbalar va tahliliy maqolalar.

GLOBAL MUAMMOLARNING MILLIY VA MINTAQAVIY DARAJADAGI YECHIMLARINI TOPISH

Termiz davlat pedagogika instituti
1-bosqich magistranti

Rahmonova Madina

Termiz davlat pedagogika instituti
Tarix fakulteti o'qituvchisi PhD

Boboyeva Sitora Ro'zimahmatovna

Annotatsiya

Mazkur maqolada globallashtirish sharoitida yuzaga kelayotgan global muammolar, ularning milliy va mintaqaviy darajadagi namoyon bo'lish shakllari hamda yechim mexanizmlari tahlil qilinadi. Iqlim o'zgarishi, ekologik inqiroz, oziq-ovqat xavfsizligi, migratsiya, kambag'allik va sog'liqni saqlash bilan bog'liq muammolarning davlatlar barqaror rivojlanishiga ta'siri yoritiladi. Tadqiqotda global muammolarning samarali yechimi xalqaro hamkorlik bilan bir qatorda milliy siyosat va mintaqaviy integratsiyaga bog'liqligi ilmiy asoslanadi. Muallif tomonidan milliy manfaatlar va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi asosida muammolarni hal etishning konseptual yondashuvlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: global muammolar, milliy manfaatlar, mintaqaviy hamkorlik, barqaror rivojlanish, globallashtirish, integratsiya, ijtimoiy xavfsizlik.

Аннотация

В статье анализируются глобальные проблемы современности, особенности их проявления на национальном и региональном уровнях, а также механизмы их решения. Рассматривается влияние климатических изменений, экологических кризисов, продовольственной безопасности, миграции, бедности и проблем здравоохранения на устойчивое развитие государств. Обосновывается необходимость сочетания международного сотрудничества с национальной политикой и региональной интеграцией. Предлагаются концептуальные подходы к решению глобальных проблем на основе гармонизации национальных интересов и общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: глобальные проблемы, национальные интересы, региональное сотрудничество, устойчивое развитие, глобализация, интеграция, социальная безопасность.

Abstract

This article analyzes global challenges in the context of globalization, their manifestation at national and regional levels, and effective solution mechanisms. Issues such as climate change, environmental crises, food security, migration, poverty, and public health are examined in terms of their impact on sustainable development. The study emphasizes that solving global problems requires not only international cooperation but also strong national policies and regional integration. Conceptual approaches based on the harmonization of national interests and universal values are proposed.

Keywords: global challenges, national interests, regional cooperation, sustainable development, globalization, integration, social security.

KIRISH

XXI asr boshidan boshlab insoniyat taraqqiyoti yangi bosqichga ko'tarildi. Ilm-fan, texnologiya va axborot almashinuvi jadal rivojlanishi natijasida dunyo tobora o'zaro bog'liq tizimga aylanmoqda. Biroq globallashuv jarayonlari bilan bir qatorda butun insoniyatga daxldor bo'lgan global muammolar ham keskinlashib bormoqda. Bu muammolar alohida davlat yoki mintaqa doirasida hal etib bo'lmaydigan, umumjahon miqyosida yondashuvni talab qiladigan masalalardir.

Shu bilan birga, global muammolar har bir mamlakatda o'ziga xos milliy va mintaqaviy xususiyatlarda namoyon bo'ladi. Shu sababli ularni hal etishda yagona universal yechim emas, balki milliy manfaatlar, tarixiy tajriba, ijtimoiy-iqtisodiy sharoit va mintaqaviy imkoniyatlarni hisobga olgan holda yondashish muhim ahamiyat kasb etadi.

Global muammolar tushunchasi va ularning tasnifi

Global muammolar – bu butun insoniyat hayoti va taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan, davlatlararo hamkorliksiz hal etib bo'lmaydigan muammolardir. Ular asosan quyidagi guruhlarga bo'linadi:

- ekologik muammolar (iqlim o'zgarishi, cho'llanish, biologik xilma-xillikning kamayishi);
- ijtimoiy-iqtisodiy muammolar (kambag'allik, ishsizlik, oziq-ovqat xavfsizligi);
- demografik va migratsion muammolar;
- sog'liqni saqlash bilan bog'liq global tahdidlar;
- xavfsizlik va tinchlik masalalari.

Mazkur muammolar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularning kuchayishi boshqa muammolarning ham keskinlashuviga olib keladi.

Global muammolarning milliy darajadagi namoyon bo'lishi

Har bir davlat global muammolarni o'zining ichki rivojlanish darajasi, resurs salohiyati va siyosiy strategiyasiga mos ravishda boshdan kechiradi. Masalan, iqlim o'zgarishi ayrim mamlakatlarda suv tanqisligini kuchaytirsa, boshqalarida tabiiy ofatlar sonining ortishiga sabab bo'lmoqda.

Milliy darajada global muammolarni hal etish uchun davlat siyosati, huquqiy baza va institutsional mexanizmlar muhim rol o'ynaydi. Barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish, yashil iqtisodiyotga o'tish, aholini ijtimoiy himoyalash va inson kapitalini rivojlantirish global muammolarga qarshi milliy choralar hisoblanadi.

Mintaqaviy darajadagi yechimlarning ahamiyati

Mintaqaviy hamkorlik global muammolarni hal etishda muhim oraliq bo'g'in vazifasini bajaradi. Bir xil tabiiy, iqtisodiy va madaniy sharoitga ega mamlakatlar o'zaro hamkorlik orqali muammolarni samaraliroq hal etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, suv resurslari, ekologiya, transport va energetika masalalari ko'plab mintaqalarda umumiy muammo hisoblanadi. Mintaqaviy dasturlar va qo'shma loyihalar resurslardan oqilona foydalanish, xavflarni kamaytirish va iqtisodiy integratsiyani kuchaytirishga xizmat qiladi.

Global muammolarni hal etishda xalqaro hamkorlik va milliy manfaatlar uyg'unligi

Global muammolarni samarali hal etish uchun xalqaro hamkorlik zarur, biroq bu jarayonda milliy manfaatlar ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim. Davlatlar o'z milliy manfaatlarini himoya qilgan holda, umumiy maqsadlar yo'lida murosa va hamkorlikni ta'minlashi kerak.

Xalqaro tashkilotlar, mintaqaviy ittifoqlar va ikki tomonlama kelishuvlar global muammolarni boshqarish mexanizmlarini shakllantiradi. Shu bilan birga, har bir mamlakat ushbu kelishuvlarni o'zining milliy rivojlanish strategiyasiga moslashtirishi muhimdir.

Barqaror rivojlanish – global va milliy muammolarni bog'lovchi konsepsiya

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi global muammolarni hal etishda asosiy nazariy va amaliy platforma hisoblanadi. Ushbu yondashuv iqtisodiy o'sish, ijtimoiy adolat va ekologik muvozanatni uyg'unlashtirishni nazarda tutadi.

Milliy darajada barqaror rivojlanish siyosatini amalga oshirish orqali global muammolarning salbiy ta'sirini kamaytirish, mintaqaviy darajada esa umumiy strategiyalar orqali natijadorlikni oshirish mumkin

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, global muammolar zamonaviy dunyoning ajralmas qismiga aylangan bo'lib, ularni e'tiborsiz qoldirish har bir davlat va mintaqa uchun jiddiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Ushbu muammolarni hal etish faqat xalqaro darajada

emas, balki milliy va mintaqaviy darajadagi puxta siyosat va hamkorlikni talab etadi. Milliy manfaatlar va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi asosida olib borilgan sa'y-harakatlar global muammolarga qarshi samarali yechim bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Barqaror rivojlanish bo'yicha xalqaro hisobotlar.
2. Globallashuv va zamonaviy global muammolar bo'yicha ilmiy tadqiqotlar.
3. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish nazariyasi bo'yicha monografiyalar.
4. Xalqaro munosabatlar va mintaqaviy integratsiya masalalariga oid maqolalar.
5. Ekologik va ijtimoiy xavfsizlik bo'yicha tahliliy materiallar.

RAQAMLI IQTISODIYOTNING GLOBAL IQTISODIY TIZIMDAGI O'RNI VA RIVOJLANISH QONUNIYATLARI

Xoshimov Mirjalol Murodjon o'g'li

Fan va texnologiyalar universiteti 1-bosqich talabasi

Xoshimovmirjalol17@gmail.com

Rasulov Rustambek Odilovich

Fan va texnologiyalar universiteti

Ijtimoiy fanlar kafedrası dotsenti v.b, f.f.f.d., (PhD)

ORCID: 0009-0001-3976-4177

Annotatsiya.

Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning bugungi dunyo iqtisodiyotidagi o'rni va uning qanday qonuniyatlar asosida rivojlanishi haqida so'z boradi. Raqamli texnologiyalar global iqtisodiy o'sishga katta ta'sir ko'rsatayotgani, ishlab chiqarish va xizmatlar sifatini yaxshilayotgani, mehnat bozori tarkibini o'zgartirayotgani aytiladi. Shuningdek, innovatsiya, ma'lumotning qadrli resursga aylanishi, platformalar (Amazon, Google va boshqalar) rolining kuchayishi, tarmoqlanish, raqamli tafovut va avtomatlashtirish raqamli iqtisodiyotning asosiy rivojlanish qonuniyatlari ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar; Sun'iy intellekt texnologiyalari, platformaviy iqtisodiyot, tarmoq effekti, avtomatlashtirish va robototexnika, transformatsiyasi, blokcheyn texnologiyasi, raqamli infratuzilma.

Kirish. Zamonaviy dunyoda raqamli iqtisodiyot xalqaro iqtisodiy makonning ajralmas va eng faol rivojlanayotgan qismi sifatida maydonga chiqdi. Bugungi kunda ko'plab mamlakatlar iqtisodiy o'sishning asosiy manbai sifatida aynan raqamli texnologiyalarga, sun'iy intellektga, onlayn xizmatlarga, elektron savdo tizimlariga va raqamli moliyaviy vositalarga tayana boshladi. Bu jarayon natijasida ishlab chiqarish jarayonlari tezlashmoqda, xizmat ko'rsatish sifati yaxshilanmoqda va korxonalar global bozorda o'z o'rnini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Raqamli iqtisodiyotning kengayishi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki xalqaro raqobatning yangi shakllarini ham yuzaga keltiradi.

Shuningdek, raqamli infratuzilmaning kengayishi mehnat bozorining tarkibini keskin o'zgartirmoqda. Avvallari katta ahamiyatga ega bo'lgan ko'plab kasblar o'z mavqeini yo'qotayotgan bo'lsa, o'rniga data tahlili, sun'iy intellekt muhandisligi, kiberxavfsizlik, raqamli marketing kabi yangi mutaxassisliklar paydo bo'lmoqda. Bu

esa iqtisodiyotning tobora bilimga tayangan modelga o'tishini anglatadi. Moliyaviy tizimda ham jiddiy yangilanishlar ro'y bermoqda. Raqamli to'lovlar, virtual banklar, blokcheyn asosidagi operatsiyalar global miqyosda moliyaviy muomalalarning xavfsizligini va tezligini oshirmoqda.

Raqamli iqtisodiyotga bo'lgan qiziqish jamiyat va iqtisodiyotda ro'y bergan jiddiy o'zgarishlar tufayli sezilarli darajada o'sdi. Zamonaviy texnologiyalar va platformalar mijozlar, hamkorlar va davlat tashkilotlari bilan shaxsiy muloqotni minimallashtirish hisobiga korxonalar va jismoniy shaxslarga xarajatlarni qisqartirishga yordam berdi, shuningdek, o'zaro muloqotni yanada tez va oson yo'lga qo'yishga imkoniyat yaratdi. Natijada tarmoq resurslariga asoslangan, raqamli yoki elektron iqtisodiyot paydo bo'ldi.[1]

Eng asosiy tamoyil – doimiy innovatsiyadir. Texnologik yangiliklarni tezda joriy qila olgan davlat yoki kompaniya bozorda yetakchi bo'lib qoladi. Aksincha, yangilikka moslashmagan subyektlar asta-sekin raqobatdan chiqib ketadi. Rivojlanishning navbatdagi tamoyili – ma'lumotlarning strategik resursga aylanishi. Bugungi iqtisodiy sharoitda data eng qimmat aktiv sifatida qaraladi: kim ma'lumotni ko'proq to'plab, uni qayta ishlay olsa, iqtisodiy ustunlikni qo'lga kiritadi. Raqamli iqtisodiyotning yana bir muhim jihati – platformaviy biznes modellarining shakllanishidir.

Amazon, Google, Alibaba, Uber kabi platformalar foydalanuvchi soni ortgani sari o'z qiymatini yanada ko'paytiradi [2]. Bu holat tarmoq effektining amalda namoyon bo'lishi bo'lib, platformaga qo'shilgan har bir yangi foydalanuvchi qolganlar uchun ham qo'shimcha qiymat yaratadi. Shu bilan birga, raqamli tafovut tamoyili ham muhim: texnologiyalarga keng kirish imkoniga ega bo'lgan davlatlar tez rivojlanadi, imkoniyatlari cheklanganlar esa asta-sekin ortda qoladi.

Avtomatlashtirishning kuchayishi esa ishlab chiqarish sifatini oshirib, xarajatlarni kamaytiradi va inson omilidan bog'liq xatolarni kamaytiradi. Bu esa korxonalar uchun global raqobatda qo'shimcha ustunlik yaratadi. Natijada, raqamli iqtisodiyot xalqaro maydonda iqtisodiy munosabatlarning yangi tizimini shakllantirib, dunyo iqtisodiyotini yanada integratsiyalashgan, tezkor va samarador tizimga aylantirmoqda.

So'nggi o'n yilliklarda raqamli iqtisodiyot jahon xo'jalik tizimining eng muhim tarkibiy bo'g'inlaridan biriga aylandi. Avvalgi davrlarda iqtisodiy taraqqiyot asosan sanoat ishlab chiqarishi, xomashyo resurslari va jismoniy mehnat bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, hozirgi bosqichda axborot, bilim va texnologiyalar ustuvor omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni keng joriy etgan davlatlar iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtirish va global raqobatda yetakchilikni saqlab qolishga erishmoqda. Bugungi kunda dunyo

YAIMining qariyb 15–20 foizi raqamli iqtisodiyot hissasiga to‘g‘ri keladi va bu ko‘rsatkich har yili oshib bormoqda.[3]

Raqamli iqtisodiyotning global iqtisodiy tizimdagi o‘rni, eng avvalo, samaradorlikning oshishida ko‘zga tashlanadi. Elektron savdo, raqamli xizmatlar va onlayn platformalar orqali amalga oshirilayotgan iqtisodiy operatsiyalar vaqt va xarajatlarni sezilarli darajada qisqartiradi. Xalqaro elektron savdo platformalari ishlab chiqaruvchilar va iste‘molchilar o‘rtasidagi masofani bartaraf etib, savdo jarayonlarini soddalashtirdi. Bu holat kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun ham global bozorlarga chiqish imkoniyatini kengaytirdi.

Elektron tijorat bozori hajmi so‘nggi yillarda trillionlab AQSh dollariga yetib, an‘anaviy chakana savdodan tezroq o‘smoqda.[4]

Sanoat tarmoqlarida raqamli iqtisodiyot ishlab chiqarish jarayonlarini tubdan yangilamoqda. Avtomatlashtirilgan tizimlar, robotlashtirilgan liniyalar va sun‘iy intellekt asosidagi boshqaruv mexanizmlari ishlab chiqarish aniqligi va unumdorligini oshirmoqda. Natijada, mahsulot sifati yaxshilanib, resurslardan foydalanish samarasi ortmoqda.

Robototexnika sohasidagi jadal o‘zgarishlar mehnat bozorida sezilarli o‘zgarishlarga olib keladi. Sanoatni avtomatlashtirish va robototexnika nafaqat ishlab chiqarish samaradorligiga, balki mavjud ish joylariga ham ta‘sir qiladi. Ushbu maqolada robototexnika bilan bog‘liq mehnat bozoridagi o‘zgarishlar, kelajakdagi tendentsiyalar va real hayot misollari ko‘rib chiqiladi. Robototexnika va avtomatlashtirish jarayonlari ayrim sohalarda ish o‘rinlarining yo‘qolishiga olib kelmoqda. McKinsey & Company tomonidan 2019-yilda o‘tkazilgan tadqiqotga ko‘ra, 2030-yilga borib avtomatlashtirish va robototexnika tufayli butun dunyo bo‘ylab 400 milliondan ortiq ish o‘rni yo‘qolishi mumkinligi prognoz qilinmoqda. Bu o‘zgarishlar, ayniqsa, ishlab chiqarish, transport va ombor logistikasi sohaslarida sezilarli. Raqamlashtirish jarayoni mehnat bozori tarkibiga ham kuchli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Takrorlanuvchi va oddiy vazifalarga asoslangan ish o‘rinlari qisqarib borayotgan bir paytda, yuqori malaka va analitik fikrlashni talab qiluvchi kasblarga ehtiyoj oshmoqda. Dasturlash, ma‘lumotlar tahlili, sun‘iy intellekt va kiberxavfsizlik kabi yo‘nalishlar eng tez rivojlanayotgan sohalarda qatoriga kiradi [5].

So‘nggi yillarda texnologik taraqqiyot insoniyat hayotining barcha jabhalarini tubdan o‘zgartirmoqda. Raqamli transformatsiya, sun‘iy intellekt avtomatlashtirish va katta hajmdagi ma‘lumotlar asosida shakllanayotgan yangi davr nafaqat kundalik faoliyatni, balki mehnat bozorining tuzilmasini ham butunlay yangilab bormoqda. Endilikda ishchi kuchiga bo‘lgan talab faqat an‘anaviy bilimlar va kasbiy malakalar bilan emas,

balki moslashuvchanlik, raqamli savodxonlik va ijodkorlik kabi yangi ko'nikmalar bilan belgilanyapti [6].

Moliyaviy sohada ham raqamli iqtisodiyot muhim o'zgarishlarga sabab bo'ldi. Naqd pulsiz hisob-kitoblar, mobil bank xizmatlari va raqamli to'lov tizimlari kundalik moliyaviy operatsiyalarni ancha qulaylashtirdi

Blokcheyn moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish va ma'lumotlarni saqlash, uzatish va almashishning butun usulini inqilob qilib, moliya sektorini buzmoqda. Biroq, uning ta'siri eng yuqori darajada emas, chunki bir nechta moliyaviy xizmatlar provayderlari ushbu texnologiyaga pul tikishda ikkilanishadi. Blockchain-ni poydevor texnologiyasi sifatida ko'rib chiqish to'g'ri bo'lar edi, chunki texnologiya moliyaviy sektorni kuchaytirishda uzoq yo'lni bosib o'tishi kerak. Shunga qaramay, sanoatning o'zgarishi sezilarli.[7]

Ayrim mamlakatlarda naqd pulsiz to'lovlar umumiy to'lovlarning 80–90 foizigacha yetgan.[8]

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi muayyan qonuniyatlar asosida kechadi. Ulardan biri — doimiy innovatsiyaga bo'lgan ehtiyojdir. Texnologik yangiliklarni tez qabul qilgan subyektlar bozorda ustunlikka ega bo'ladi. Yana bir muhim qonuniyat — ma'lumotlarning iqtisodiy qiymatga ega bo'lishidir. Katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash imkoniyati sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda 760 ta davlat xizmati raqamlashtirilgan. O'tgan yili 10 million fuqaro raqamli xizmatlardan foydalangan. Davlatimiz rahbari endi keyingi "Raqamli hukumat" bosqichiga o'tish vaqti kelganini ta'kidladi. Buni, eng avvalo, aholi eng ko'p murojaat qiladigan ta'lim, tibbiyot, qurilish va kommunal sohalardan boshlash kerakligi aytiladi.[9]

Platformaviy iqtisodiyot ham raqamli rivojlanishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Raqamli platformalar foydalanuvchilar soni ortgani sari o'z iqtisodiy ahamiyatini kuchaytiradi. Bu jarayon tarmoq effekti bilan izohlanadi. Shu bilan birga, raqamli tafovut muammosi dolzarb bo'lib qolmoqda.

Dunyo aholisining hali ham muayyan qismi yuqori tezlikdagi internetdan foydalana olmaydi, bu esa iqtisodiy tengsizlikni kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot bugungi global iqtisodiy tizimning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylangan. U ishlab chiqarish, savdo, moliya va mehnat bozorini chuqur transformatsiyalab, iqtisodiy munosabatlarning yangi modelini shakllantirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Raqamli iqtisodiyotga bo‘lgan qiziqish jamiyat va iqtisodiyotda ro‘y bergan jiddiy o‘zgarishlar tufayli sezilarli darajada o‘ydi. <https://kun.uz/news/2020/07/06/>
2. Amazon, Google, Alibaba, Uber kabi platformalar foydalanuvchi soni ortgani sari o‘z qiymatini yanada ko‘paytiradi. <https://ui.infocom.uz/articles/>
3. Bugungi kunda dunyo YAIMining qariyb 15–20 foizi raqamli iqtisodiyot hissasiga to‘g‘ri keladi va bu ko‘rsatkich har yili oshib bormoqda. <https://infocom.uz/articles/>
4. Elektron tijorat bozori hajmi so‘nggi yillarda trillionlab AQSh dollariga yetib, an’anaviy chakana savdodan tezroq o‘smoqda. <https://ui.infocom.uz/articles/>
5. . McKinsey & Company tomonidan 2019-yilda o‘tkazilgan tadqiqotga ko‘ra, 2030-yilga borib avtomatlashtirish va robototexnika tufayli butun dunyo bo‘ylab 400 milliondan ortiq ish o‘rni yo‘qolishi mumkinligi prognoz qilinmoqda. <https://ui.infocom.uz/articles/>
6. . Endilikda ishchi kuchiga bo‘lgan talab faqat an’anaviy bilimlar va kasbiy malakalar bilan emas, balki moslashuvchanlik, raqamli savodxonlik va ijodkorlik kabi yangi ko‘nikmalar bilan belgilanyapti. <https://talimtelekanali.uz/uz/>
7. Blockchain-ni poydevor texnologiyasi sifatida ko‘rib chiqish to‘g‘ri bo‘lar edi, chunki texnologiya moliyaviy sektorni kuchaytirishda uzoq yo‘lni bosib o‘tishi kerak. Shunga qaramay, sanoatning o‘zgarishi sezilarli. <https://www.antiersolutions.com/uz/>
8. Ayrim mamlakatlarda naqd pulsiz to‘lovlar umumiy to‘lovlarning 80–90 foizigacha yetgan. <https://bank.uz/uz/news/naqd-va-naqdsiz-pullar4341>
9. Bugungi kunda 760 ta davlat xizmati raqamlashtirilgan. O‘tgan yili 10 million fuqaro raqamli xizmatlardan foydalangan. <https://www.ictfund.uz/uz/lists/view/138>
10. Rasulov Rustambek Odilovich. *Jamiyat va yoshlar bilan ishlash tizimida ta’lim va tarbiyaning madaniy asoslari (Ijtimoiy-falsafiy tahlili)*. — *O‘zbekiston Milliy Universiteti Xabarlari jurnali*, 2023, B. 119–121.
11. Rasulov Rustambek. *Yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish mexanizmlari*. — *Management and Future Technologies Scientific Journal*, June 2025, Volume 2, Issue 2, B. 353–364.
12. Rasulov Rustambek Odilovich - *The Essence of Political Socialization Processes and their Role in Social Development*. Spanish Journal of Innovation and Integrity, ISSN: 2792-8268, Volume: 37, Dec-2024. <https://sjii.es/index.php/journal/article/view/106/150>
13. Rasulov, R. . (2024). *The importance of education and upbringing in forming political socialization in the worldview of youth*. *Академические исследования в современной науке*, 3(48), 124–132. *извлечено от* <https://inlibrary.uz/index.php/arims/article/view/61938>

14. Rasulov Rustambek Odilovich. *The importance of youth-oriented structures established in the country in the political socialization of youth* Vol. 3 No. 12 (2024): *INTERNATIONAL JOURNAL OF EUROPEAN RESEARCH OUTPUT (IJERO)*. <http://ijero.co.uk/index.php/ijero/article/view/417>
15. Rasulov Rustambek Odilovich. Cultural basics of education and the role of youth in it. [Philosophy And Life International Journal](#). ISSN 2181-9505. Doi jurnal 10.26739/2181-9505.
<https://www.tadqiqot.uz/index.php/philosophy/article/view/11321>
16. O.Tursunov, R.O. Rasulov. *Zamonaviy dasturlash muhitida arifmetik amallarni avtomatlashtirish: C# WinForms asosida kalkulyator modeli*. — Academic Research in Modern Science, International scientific-online conference, 2023. — **[B. 27.](#)**
17. R.O. Rasulov. Ommaviy kommunikatsiyalarning yoshlar ijtimoiy siyosiylashuviga ta'siri bilan bog'liq g'oyaviy tendensiyalar. "Falsafa va hayot" ilmiy jurnali. Tom 3. №3. B. 47-54.
18. R.Rasulov. *Yangi O'zbekistonda yoshlar bilan ishlash tizimida ularning ijtimoiy faolligi va ma'naviy salohiyatini rivojlantirishning o'ziga xos mexanizmlari*. — Научно-теоретический журнал "Ma'mun Science", 2022. — **[B. 45.](#)**
19. Rasulov Rustambek Odilovich. *Yoshlar bilan ishlash tizimida ma'naviy-mafkuraviy omillarning yoshlar ongiga ta'siri*. — *International Journal of Scientific Research*, 2023, Tom 2, B. 147–152.
20. Rasulov Rustambek Odilovich. *Yoshlar bilan ishlashda tarbiyaning mafkuraviy asoslari*. — *Falsafa va Huquq jurnali*, 2023, Tom 3, B. 116–121.

PEDAGOGIK KOMPETENTLIKNI SHAKILLANTIRISHDA ELEKTRON DARSLIKLAR YARATISH TEXNALOGIYASI

Qurbonnazarova Feruza Rustamovna
Termiz Iqtisodiyot va Servis universitite
Pedagogika va psixologiya yo'nalishi 3 – kurs talabasi

Anatatsiya: Maqolada pedagogik kompetentlikni rivojlantirishda elektron darsliklar yaratish texnologiyasining o'rnini yoritiladi. Elektron darsliklarning didaktik afzalliklari, ularni loyihalash bosqichlari va ta'lim jarayoniga integratsiyalash usullari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari elektron darsliklardan foydalanish o'qituvchilarning metodik mahoratini oshirib, pedagogik kompetentlikni shakllantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: pedagogik kompetentlik, elektron darslik, raqamli ta'lim, interaktiv resurslar, axborot texnologiyalari, ta'lim sifati, elektron didaktika, o'qituvchi mahorati, ta'lim resurslarini loyihalash, multimediya darsliklar.

Kirish: Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot texnologiyalarining keng qo'llanilishi o'qituvchilardan yangi pedagogik yondashuvlar, metodik mahorat va raqamli kompetentligini rivojlantirishni talab etmoqda. Elektron darsliklar shu jarayonning muhim vositalaridan biri sifatida o'quv jarayonini interaktiv, qulay va samarali tashkil etish imkonini beradi. Kompetentlikni shakllantirishda elektron darsliklar nafaqat o'quv materialini zamonaviy formatda taqdim etadi, balki o'qituvchi faoliyatida innovatsion yondashuvni kuchaytiradi, o'quvchilarda mustaqil fikrlash va mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bois elektron darsliklarni yaratish texnologiyasini chuqur o'rganish va uni ta'lim jarayoniga samarali joriy etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism : O'quv fanlarini o'qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish, har bir kurs uchun tegishli elektron o'quv resurslar yaratish imkoniyatini beradigan malaka va ko'nikmalarni shakllantirish lozim. Bu vazifalarni pedagogika ta'lim muassasalari ta'lim yunalishlarida amalga oshirish katta ahamiyatga ega.

Elektron darslik (ED) – bu dars o'tish va o'quv materiallarini o'quvchiga yetkazishning boshqa bir vositasidir. Bu shunchaki, darslik emas, balki simbiozdarslik, ma'lumotnoma, masalalar to'plami va amaliyot (praktikum) uyg'unligidir. O'quvchilar bilimlarini nazorat qilish EDning o'ziga kiritilgan. ED yordamida o'quvchi o'z bilimlari darajasini va ushbu mavzuni tushunishini baholashi mumkin. Zarur bo'lgan holatlarda u darhol yordam olishi yoki tushunmagan savollariga qayta tushuntirish olishi mumkin. An'anaviy darslikdan farqli ravishda ED axborotlarni turli shakllarda taqdim etishi mumkin. Bu yerda o'quv materiallarini vizual taqdim etish uchun dasturli vositalardan keng tanloashhamda grafiklar, animatsiyalar, gipermatn, tovushli olib borish imkoni mavjud.

Pedagogik dasturiy vositalar – kompyuter texnologiyalari yordamida o'quv jarayonini qisman yoki to'liq avtomatlashtirish uchun mo'ljallangan didaktik vosita hisoblanadi. Ular ta'lim jarayonini samaradorligini oshirishning istiqbolli shakllaridan biri hisoblanib, zamonaviy texnologiyalarning o'qitish vositasi sifatida ishlatiladi. Pedagogik dasturiy vositalar tarkibiga: o'quv fani bo'yicha aniq didaktik maqsadlarga erishishga yo'naltirilgan dasturiy mahsulot (dasturlar majmuasi), texnik va metodik ta'minot, qo'shimcha yordamchi vositalar kiradi.

Elektron darsliklarning afzalliklari

O'quv jarayonini samarali, interaktiv va qiziqarli qiladi.

Murakkab mavzularni animatsiya va video orqali yengil tushuntiradi.

O'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

O'qituvchiga darsni zamonaviy metodlar asosida tashkil etish imkonini beradi.

Bir nechta qurilmada saqlash va ishlatish mumkin — portativ va arzon.

Elektron darslik turlari

Interaktiv elektron darslik

Multimedia darslik

Onlayn darslik

Mavzulashtirilgan virtual qo'llanmalar

Audio/video darsliklar

Elektron darsliklar o'quv jarayonini raqamlashtirish, pedagogik kompetentlikni oshirish, mustaqil o'rganish madaniyatini shakllantirish va ta'lim sifatini yaxshilashda muhim vosita hisoblanadi.

Elektron darsliklarning asosiy xususiyatlari

1. Interaktivlik Testlar, mashqlar, animatsiyalar, videoroliklar, ovozli tushuntirishlar mavjud.
2. Multimedia qo'llab-quvvatlanishi .Matn, rasm, audio, video, grafikalar, 3D tasvirlar.
3. Qulay navigatsiya. Boblar bo'yicha oson qidirish, indeks va havolalar
4. Shaxsiylashtirish imkoniyati. Matnni kattalashtirish, ranglarni o'zgartirish, izoh qo'shish.
5. Masofaviy ta'lim uchun mosligi. Onlayn platformalar bilan integratsiya qilinadi (Moodle, Google Classroom va b.).

Xulosa : Pedagogik kompetentlikni shakllantirishda elektron darsliklar yaratish texnologiyasi zamonaviy ta'lim jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi. Elektron darsliklar o'qituvchilarga o'quv materialini interaktiv, ko'rgazmali va multimediyaviy shaklda taqdim etish imkonini berib, dars samaradorligini oshiradi. Bundan tashqari, o'quvchilarda mustaqil o'rganish, tanqidiy fikrlash, motivatsiya va kreativlik kabi kompetensiyalarni rivojlantiradi. Raqamli ta'lim vositalaridan oqilona foydalanish o'qituvchining metodik mahoratini kuchaytiradi, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llashga sharoit yaratadi hamda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Begimqulov U.SH. Zamonaviy axborot texnologiyalari muhitida pedagogik ta'limni tashkil etish . 2024 .
2. Begimqulov U.SH. Pedagogik ta'limda axborot texnologiyalardan foydalanish muammolari va istiqbollari. 2016
3. R.A. Mavlonova , M . Imonova , R. Xasanov . Pedagogika tarixi . 1996 .
4. <https://inlibrary.uz>.
5. <https://in-academy.uz>.

MAQSUD SHAYXZODA HAYOTI VA IJODINING O'ZBEK MILLIY ADABIYOTIDAGI TUTGAN O'RNI

Toshkent Davlat Transport universiteti
AYM fakulteti 3-bosqich talabasi
Xudoyberdiyeva Shahzoda Ikromjon qizi
shahzodaxudoyberdiyeva05@gmail.com
+998946170250

Anotatsiya : Maqsud Shayxzoda san`at, adabiyot tarix va falsafaga qiziqgan ko`p qirrali istedad soxibi bo`lgan. Bundan tashqari u mohir tarjimon ham bo`lgan. Uning yaratgan asarlari manaviy merosimiz va boyligimiz hisoblanadi. Hozirgi kunda juda ko`p joylarga Maqsud Shayxzoda nomiga berilgan. Bundan tashqari uning nomiga medal , stipendiyalar ham ta`sis etilgan..

Kalit so`zlar: hayoti , asarlari , she`riy to`plamlar , ocherklar, tarjima kitoblar , falsafa , adiblarning fikri , ijodiy do`stlari.

Annotation: Maqsud Shaykhzoda was a multi-talented man interested in art, literature, history and philosophy. He was also a skilled translator. His works are our spiritual heritage and wealth. Today, many places are named after Maqsud Shaykhzoda. In addition, medals and scholarships were established in his name.

Keywords: life, works, poetry collections, essays, translated books, philosophy, writers' opinions, creative friends.

Ozarbayjon naslidan bo`lib, keyinchalik o`zbek xalqining chinakam sevimli shoiri, yozuvchisi, dramaturgi, zabardast olimi sifatida dong taratgan Maqsud Shayxzoda 1908 yili Ozarbayjonning Ganja viloyatiga qarashli Oqtosh shahrida tug`ilgan. Otasi Ma`sumbek elu-yurtda katta obro`ga ega shifokor edi.

Dastlabki she`riy to`plami — „Loyiq soqchi“ (1932). Shundan keyin shahrining „O`n she`r“ (1932), „Undoshlarim“ (1933), „Uchinchi kitob“ (1934), „Jumhuriyat“ (1935), „O`n ikki“, „Yangi devon“ (1937), „Saylov qo`shiq“ (1938), „Kurash nechun?“ (1942), „Jang va qo`shiq“, „Ko`ngil deydiki...“ (1943), „O`n besh yilning daftari“ (1947), „Yurt she`rlari“ (1948), „Zamon torlari“, „Olqishlarim“ (1949), „Yillar va yo`llar“ (1961), „She`rlar“ (1964) va boshqa she`riy to`plamlari nashr etilgan. Shoirning dastlabki ijodida va qisman 50 yillardagi ayrim she`rlarida ozarbayjon she`riyatiga xos ohanglar, minbar she`riyat belgilari ustuvorlik qilgan. Ammo Shayxzoda o`zbek mumtoz va zamonaviy she`riyatining tili va uslubini egallagani

sayin uning she'rlarida o'zbekona musiqiy ravonlik kuchaya bordi. Shayxzoda voqelikka faol munosabatda bo'lishga intilib, xalq va mamlakat hayotida ro'y bergan muhim voqealarni tasvirlashga, mehnat va kurash qahramonlari obrazini yaratishga alohida e'tibor berdi. U shu maqsadda doston janriga qo'l urib, „O'rtoq mulk“ (1933), „Chirog“, „O'rtoq“, „Meros“, „Tuproq va haq“ (1936), „Ovchi qissasi“, „Iskandar Zulqarnayn“ (1940), „O'n birlar“, „Jenya“, „Oqsoqol“ (1943), „Axmadjonning hikmatlari“, „Uchinchi o'g'il“ (1944), „Nurmat otaning tushi“ (1947) singari liroepik asarlar yozdi. Shoirning 30-40 yillardagi she'riyatiga ham, keyingi ijodiga ham xos muhim fazilatlardan biri syujetlilikdir. Shayxzoda lirik syujet yaratishga moyil shoir sifatida xalq afsonalari va tarixiy o'tmish sahifalariga, shuningdek, zamondoshlari hayotiga murojaat etib, o'z she'rlariga balladaga xos poetik belgilar va turli poetik tafsillarni olib kirgan, so'zning she'riy qurilmadagi mavqeini oshirish choralari ko'rgan.

U san'at va adabiyotni sevar, tarix va falsafaga qiziqgan. Maqsud Shayxzoda Oqtoshdagi ibtidoiy maktabni bitirgach, 1921 yili Boku dorilmuallikka o'qishga kiradi va uni tugatgach Dog'istonning Darband, Bo'ynoq shaharlarida muallimlik qilgan. U 1926 yili Adhem Fayziy tashkilotiga a'zo etilgan «Milliy firqa» tashkilotiga a'zo bo'lib, musovotchilar harakatida faol qatnashgani uchun 1928 yili hibsga olinib, Toshkentga surgun qilingan. Umrining oxiriga qadar shu yerda yashab, ijod qilgan. Albatta, sho'ro hukumati Shayxzodani O'zbekistonda ham ta'qiblar va tahqirlardan benasib qoldirgani yo'q.

Shayxzoda Toshkentga kelgach, avval Narimonov nomidagi texnikumda dars beradi, keyin „Sharq haqiqati“, „Qizil O'zbekiston“, „Yosh leninchi“ gazetalarida ishlaydi.

1929 yili yosh shoirning o'zbek tilidagi dastlabki she'ri „Sharq haqiqati“ gazetasi sahifalarida bosilib chiqadi. Oradan ko'p o'tmay, Shayxzodaning birinchi to'plami „O'n she'r“, keyinroq „Undoshlarim“ (1933), „Uchinchi kitob“ (1934), „Jumhuriyat“ (1935) kabi to'plamlari nashr etiladi.

„Qo'llar“ she'rida qo'llarda insonning borlig'ini, uning ichki olamining muhrini ko'radi. Uningcha, „g'oyat shafqatli, hayotbaxsh qo'llar“ ham „ayovsiz, yovuz, go'r kabi sovuq, tanbal“ qo'llar ham bor, qisqasi, har bir qo'l „yurakning navkarlaridir“, yurak neni buyursa, qo'l shuni ijro etadi deb ta'riflaydi.

Maqsud Shayxzoda ijodiy balog'atidan dalolat beruvchi asarlaridan biri „Toshkentnoma“ dostonidir. Adabiy jamoatchilik o'z vaqtida bu dostonni shoirning adabiyotimizning yirik ijodiy muvaffaqiyati sifatida baholadi. Chindan ham, „Toshkentnoma“ Shayxzoda dostonlari ichida eng barkamoli bo'lib, unda shoir shaxsiyatining o'ziga xos qirralari ancha yorqin namoyon bo'lgan. Dostondagi o'ziga xoslik shundaki, asar yaxlit voqea asosiga qurilgan emas.

Shayxzoda ko‘p qirrali iste‘dod sohibi bo‘lgan. U she‘rlar va dostonlar bilan birga, juda yuksak badiiy quvvatga ega bo‘lgan dramalar ham yaratadi. Shayxzoda umrining so‘ngida yozishga kirishgan, lekin tugatib ulgurmagan “Beruniy” dramasini hisobga olmaganda ham, uning “Jaloliddin Manguberdi” va “Mirzo Ulug‘bek” dramalari allaqachon xalqimizning badiiy mulkiga aylanib qoldi.

Shayxzoda ikkinchi jahon urushi yillarida yozgan “Jaloliddin Manguberdi” (1944) tragediyasida o‘z yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun mo‘g‘ul istilochilariga qarshi kurashgan so‘nggi Xorazm shohining jangovar jasoratini tarixan aniq va haqqoniy tasvirlagan. Oybek bilan G‘afur G‘ulom o‘sha vaqtda asarga yuqori baho berishib: “Tarixiy jarayonning haqiqiy mazmunini, uning ichki ma‘nosini” ochib bergan deyishgan edi.

1946 yilgacha “Jaloliddin Manguberdi” dramasidan ayrim parchalar “Armug‘on” to‘plamida bosilgan edi. Shundan keyin 43 yil davomida asar tilga olinmadi va dunyo yuzini ko‘rmadi. Asar sahnadan olingandan keyin ko‘p o‘tmay Shayxzoda qamaladi. Bu asarga o‘tmish ideallashtirilgan degan siyosiy ayb qo‘yiladi.

Musodara etilgan buyumlar ichida dramaning qo‘lyozmasi ham bor edi. Muallif oqlanib, qaytib kelganidan keyin muayyan tashkilotlar “yo‘qoldi” degan bahonalar bilan qo‘lyozmani qaytarib bermadilar. Shayxzoda uni bir necha yil qidirishga majbur bo‘ldi va nihoyat, teatrning sobiq suflyorlaridan uning bir nusxasini topishga muvaffaq bo‘ladi. Lekin shunda ham asarning matni e‘lon qilinmay qolaveradi.

Taqdirning o‘yinini qarangi, muallif bu asarining chop etilganini ko‘rmay olamdan ko‘z yumdi. “Jaloliddin Manguberdi”ning to‘la matni birinchi marta Bokuda ozarbayjon tilida Shayxzodaning ikki jildlik saylanmasida bosilib chiqarildi. Faqatgina 1988 yildagina Jaloliddin Manguberdi” birinchi marta o‘zbek tilida yozuvchining “Boqiy dunyo” degan kitobida to‘la bosilib chiqarildi.

Shayxzodaning yozuvchilik va ijodkorlik zehning o‘tkirligi yana bir bor isbotlanadi. Maqsud Shayxzodaning o‘zbek adabiyotiga qo‘shgan yana bir ulkan hissasi “Mirzo Ulug‘bek” tragediyasidir. Tragediya 1964 yili yoziladi, o‘sha yili bu asar Hamza teatri sahnasida qo‘yiladi, keyinchalik uning asosida kinofilm yaratiladi.

Shayxzoda adabiyotshunos va tanqidchi sifatida ham samarali qalam tebratib, o‘zbek xalq og‘zaki ijodining Fozil shoir singari namoyandalari, „Alpomish“, „Shirin bilan Shakar“ kabi asarlari, o‘zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotining Bobur, Muqimiy, Furqat, Oybek, G‘afur G‘ulom, Hamid Olimjon, jahon adabiyotining Nizomiy Ganjaviy, Sh.Rustaveli, A.S.Pushkin, N.A.Nekrasov, A.N.Ostrovskiy, T.G.Shevchenko, A.P.Chexov singari namoyandalariga bag‘ishlangan asarlar yezadi. Pedagog olim va shoir sifatida esa talaygina shoir, adabiyotshunos va tanqidchilar avlodining yetishib chiqishiga munosib hissa qo‘shadi.

Maqsud Shayxzoda yuksak ilm egasi edi. Ayniqsa, u o‘zbek mumtoz adabiyotini chuqur bilar edi. 1941 yilda Toshkentda nashr etilgan “Genial shoir” to‘plami adabiyotshunos olim Shayxzodaning Navoiy ijodiga oid ilmiy maqolalaridan tashkil topgandir. Navoiy she’riyatining bu chuqur ilmiy tadqiqi navoiyshunoslikda hamisha alohida o‘rin egallab qoladi.

Maqsud Shayxzodaning butun ijodi chuqur siyosiy publitsistik ruh bilan to‘la. Uning she’riy, dramatik asarlari qaysi mavzuga bag‘ishlangan bo‘lmasin, zamona bilan hamohangdir. Shuning uchun ham ijodkorning shu tipdagi bevosita publitsistika janrida xizmat qilishi tasodifiy hol emas. Uning zo‘r badiiy janrga ega bo‘lgan publitsistik maqolalari va nutqlari ushbu iste’dodli adib ijodining mazmundorligi va rang-barangligidan yorqin nishonadir.

Iste’dodli shoir mohir tarjimon ham edi. U jahon adabiyoti mumtoz shoirlarining asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda katta xizmat qiladi. Jumladan, Shekspirning “Hamlet” hamda “Romeo va Juletta” asarlari o‘zbek drama teatrlari sahnasida Shayxzoda tarjimasida sahnalashtiriladi.

Shoir mahoratining o‘shishiga, uning jahon adabiyotining klassik asarlarini g‘oyat sevib o‘rgangani, ularning boy badiiy tajribasini ustalik bilan o‘zlashtirgani ham sabab bo‘ldi. U G‘arbiy Yevropa va rus adabiyotini mukammal bilgani holda o‘zining Vatan adabiyotini - Sharq she’riyati merosini ham to‘la o‘rgangan edi.

Maqsud Shayxzodani 50-yillar boshida mutlaqo asossiz ravishda qamoqqa oladilar va 25 yilga surgun qiladilar. Stalin vafot etgach, tuhmat bilan nohaq qamalganlarning ishi qayta ko‘rildi. Shu tariqa 1955 yili ko‘pgina fidoyi ziyolilarimiz qatori Shayxzoda ham oqlanib chiqdi. Lekin 5 yillik qamoqxona azoblari natijasida shoirning sog‘ligi juda yomonlashib qolgan edi. Shunga qaramay, umrining oxirigacha 10 yil davomida baland uyning eng yuqori qavatida yashashga majbur bo‘ldi. Ana shunday og‘ir sharoit va xastalikda ham hayotidan sira nolimay umrining oxirigacha ijod qilishdan to‘xtamadi. Boshidan qanchadan-qancha musibatli kunlar o‘tgan bo‘lmasin, u hech zorlanmagan. Uning iymon-e’tiqodi, dunyoqarashi, yuqoridagi misralarda teran bayon qilingan. U hech qachon alamzadalik bilan yashamadi. Aksincha, unga xiyonat qilgan, uni azob uqubatlarga, jiddiy xastaliklarga duchor qilganlar haqida hech qayerda, hech narsa demagan. Shayxzoda o‘zining insoniy fazilatlariga sodiq qolib, doimo xayrixohlik va balandlik xislatlari bilan yuksalib yashadi. Chunki uning chinakam, sodiq do‘stlari ham oz emas edi. Bular Oybek, G‘afur G‘ulom, Hamid Olimjon, Komil Yashin, Mirtemir, Shukur Burxon kabilar edi.

Shayxzoda adabiy bilim doirasining kengayishi, ijodining mumtoz jahon yozuvchilari badiiy tajribasi bilan boyishida tarjima muxim rol o‘ynadi. U Sh.Rustavelining „Yo‘lbars terisini yopingan paxlavon“ (hamkorlikda) eposi, U.Shekspirning sonetlari,

A.S.Pushkinning she'rlari, „Mis chavandoz“ dostoni, „Motsart va Salyeri“ tragediyasi, M.Yu.Lermontovning she'rlari va „Kavkaz asiri“ dostonini, shuningdek, Nizomiy, Fuzuliy, Mirza Fatali Oxundov, Ezop, Esxil, Gyote, Bayron, Mayakovskiy, Nozim Hikmat va boshqa yozuvchilarning ayrim asarlarini o'zbek tiliga katta mahorat bilan tarjima qildi.

Maqsud Shayxzoda Toshkent Davlat universiteti (hozirgi O'zbekiston Milliy universiteti)da, Toshkent Davlat pedagogika instituti (hozirgi Toshkent Davlat pedagogika universiteti)da uzoq yillar davomida o'zbek adabiyoti tarixidan o'qigan ma'ruzalari, maxsus kurslari o'zbek adabiyoti tarixi bo'yicha eng qimmatli darslar edi. Yozuvchi, adabiy dramaturg, tarjima ustasi, buyuk pedagog, tilshunos va adabiyotshunos Maqsud Shayxzoda nomidagi o'quv zali va ekspozitsiya g'oyat nozik did va mohiyatan uyg'unlikda tashkil etilganini Shukur Burxonovdek ulkan san'at darg'asiyu, Jaloliddin Manguberdek buyuk tarixiy shaxslar siymolari ham aytib turibdi.

Maqsud Shayxzodaning xalqimiz tarixiga, jumladan, Jaloliddin Manguberdi taqdiri va kurashiga odilona yondoshganligi, haqiqatni himoya qilganligi Prezidentimiz Islom Karimov imzosi bilan e'lon qilingan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 24 sentyabrdagi „Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligini nishonlash to'g'risida“gi qarori ham yana bir bor tasdiqlaydi.

Shoir 1967-yilning 19-fevralida xastalikdan vafot etadi. Uning vafotidan so'ng olti jildlik «Asarlar»i nashr etiladi. Mustaqillik yillarida marhum Maqsud Shayxzoda ijodi va qilgan xizmatlari haqiqiy qadr topdi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki Maqsud Shayxzoda Ozbarbayjon va O'zbek xalq adabiyotining eng zabardast shoir va adiblaridan hisoblanadi. Mana necha yildirki ijodiy asarlari so'ngan emas va qalbimizning tub tubidan joy olgan. 1-prezidentimiz I.A.Karimov tashabbusi bilan Maqsud Shayxzoda nomiga medal, order, va stipendiyalar joriy etilgan. Uning asarlari va hayotiga qiziquvchi yoshlarimiz juda ko'p va bundan keyin ham kamaymaydi. Maqsud Shayxzodaning ijodi shu qadar qiziqki u faqat bir yo'nalishda emas balki turli xil yo'nalishlarda juda qiziq faoliyat ko'rsatgan

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zokirov M. Maqsud Shayxzoda. Adabiy tanqidiy ocherk, T., 1969 y.
2. Yusuf Shomansur. Shayxzoda — bunyodkor shoir, T., 1972 y. - 179 b.
3. G'afurov I., O'rtoq shoir. Maksud Shayxzoda ijodiyoti, T., 1975 y. - 215 b.
4. Maksud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida, T., 1983 y.
5. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi, T., 1999 y. – 25 b.
6. Maksud Shayxzoda. Atoqli xalq shoiri. „Lenin uchquni“, 1956 yil 18 may

7. Shayxzoda Maksud. Shoir qalbi dunyoni tinglar (Tanlangan asarlar) // Toshkent, „Nihol“, 2008. - 28 b.

ENHANCING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE

Hamzayeva Farzona Hamza qizi
Karshi International University

Abstract

This paper looks at effective strategies for enhancing students' communicative competence, in a world that is becoming more interconnected by the day. It explores the use of interactive learning techniques, such as group projects, technology-enhanced activities, and real-world simulations. The goal of the study is to demonstrate how these methods can enhance student engagement, language acquisition, and general communication confidence. The expected outcome is a useful framework for educators looking to develop confident and competent communicators in diverse learning environments.

Key words: communicative competence, effective strategies, interactive learning techniques, student engagement, language acquisition, confidence, learning environment.

Introduction

Communicative competence is a key component of academic, professional, and personal success in today's globalized society. Navigating an increasingly complicated global landscape requires the ability to effectively express ideas, actively listen, and participate in a meaningful discussions across a variety of circumstances. However, many students find it extremely difficult to acquire these abilities. The development of confident and competent communicators may be limited by traditional teaching approaches, which are frequently marked by passive learning and few possibilities for real-world application. Additionally, a lack of exposure to a variety of communication styles, anxiety related to public speaking, and inadequate feedback system can all hinder students' progress.

This study explores effective strategies to enhance students' communication competence through interactive learning and innovative teaching techniques. It suggests that educators can build more engaging and successful learning environment by adopting student-centered experiential learning activities instead of traditional, teacher-centered methods. This paper will look at how technological integration, group projects, and personalized feedback in fostering confident and capable communicators.

The paper will be structured as follows:

Firstly, it will provide a comprehensive definition of communicative competence, using well-established theoretical frameworks.

Secondly, it will analyze the present difficulties students face in acquiring these abilities, considering both systematic and individual factors.

Thirdly, it will provide a variety of interactive strategies designed to address these challenges, including specific examples of collaborative projects, technology-enhanced exercises, and real-world simulations.

Finally, it will assess the possible results of implementing these techniques, including both qualitative and quantitative measures of student learning and development.

1. Definition of communicative competence (CC).

Hymes' framework: Appropriateness and Feasibility

According to Hymes (1972), CC is the aspect of our competence that enables us to convey and interpret messages and to negotiate meanings interpersonally within specific contexts:

- Grammatical Possibility*: what is grammatically correct.
- Feasibility*: what is actually possible given limitations of implementations.
- Appropriateness*: what is appropriate in a given social and cultural context.
- Actual Occurrence*: how often is it actually used.

Hymes emphasized that a speaker should know not only grammar rules, but also understand the social and cultural norms that govern language use. This also includes knowing when to speak or when to be silent, what to say to whom, and how to say it in an appropriate way.

Canale and Swain's framework: A Multi-Component Model

Canale and Swain (1980) developed the concept of CC with four key components:

- Grammatical Competence*: knowledge of the vocabulary, morphology, syntax, phonology.
- Sociolinguistics Competence*: the ability to use language appropriately in different contexts, understanding and using suitable registers, styles, and nonverbal cues.
- Discourse Competence*: the ability to combine ideas into coherent and cohesive texts (oral or written).
- Strategic Competence*: the ability to use communication strategies to overcome difficulties in communication.

2. Difficulties in developing communicative competence.

Systematic factors - challenges in the educational system, curriculum, or broader societal contexts.

Many educational systems still rely on traditional teaching methods, which are teacher-centered and prioritize grammatical accuracy, so that opportunity for meaningful and authentic communication limits, student engagement reduces, fluency and communicative skill decreases. While the research has shown that Communicative Language Teaching (CLT) approach is more effective in developing communicative competence than traditional teaching strategies.

Individual factors - characteristics and experiences specific to individual learners. Some students feel anxious and self-conscious while speaking in a foreign language, especially when they have to speak in front of whole class, which causes less participation, avoiding speaking practice chances and fear of making errors, and hindering their progress in becoming fluent and confident communicators. However, teachers have to support and motivate students to communicate, even with mistakes but without hesitation and fear.

3. Interactive strategies.

Collaborative Projects

Debate: Teacher divides class into two groups, then assigns a controversial topic. First group - argues, second - against. Each group have to research together and prepare their arguments. Then, each group turn by turn speaks their arguments listening to each other and providing controversial messages according to the topic and their positions as a group.

This activity fosters students to think critically, to build arguments, and listen to the other side even if they disagree.

Technology-enhanced activities

Podcast/Video/Presentation creation: Students have to create a podcast episode, short video or power point presentation using different technologies on a topic they are passionate about. These combines research, speaking, and technological skills. Also, it would be plus for their future portfolio.

Real-world simulations

Mock interviews: Teacher sets up a realistic interview setting, while students take turns being the interviewer and interviewee. This prepares students for the real job interviews and gives them a chance to practice their self-presentation and answering skills.

4. Possible results.

Qualitative measures

Student Self-Reflection: Students have to write regular reflections on their communication skills including in what they are getting better, their struggles, and the

way they apply learned materials. These strategy helps to personal growth and to understand their own communication style.

Peer feedback: After collaborative projects, structured peer feedback sessions can be used with questions about their peers like: “How could your partner have communicated their ideas more effectively?” It offers diverse perspectives, also helps students learn from each other.

Instructor observation: Teacher keeps an eye on student interactions during activities and takes notes on their body language, tone of voice, ability to listen and respond, and overall engagement. Thus, teacher provides a direct, real-time assessment of communication skills in action.

Focus group/interviews: Teacher gathers small groups of students to discuss their experiences with the interactive strategies and asks open-ended questions, like: “What did you find most challenging or rewarding?” It allows for deeper exploration of student perception and experiences.

Quantitative measures

Pre- and post- assessments: Teacher assess students communication skills before implementing the strategies and after, including: multiple-choice quizzes on communication concepts, writing samples to assess clarity and persuasiveness, video recordings of speeches or presentations, graded using rubric. It provides concrete data on skill improvement.

Participation metrics: Teacher tracks student engagement in activities following number of times students participate in discussions, completion rates for collaborative projects, and frequency of engaging in online simulations. This method shows how actively students are involved in the learning process.

Graded assignments: Students will be evaluated looking to their performance on communication-focused assignments, such as presentations, debates, negotiation simulations, and written reports. The approach provides a measure of communication skills in a specific context.

Surveys: Surveys with scales like “Strongly Agree” to “Strongly Disagree” are used to measure students attitudes and perceptions. Surveys are the best way to gather data on students beliefs about their communication abilities.

Possible results:

Qualitative: Better understanding of different communication styles, more confidence in communication, increased self-awareness, and improved empathy.

Quantitative: More positive responses on surveys, higher scores on communication assessment, increased participation in class, and improved grades on communication-focused assignments.

References:

- Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269-293). Penguin.
- Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics* 1(1), 1-47.
- Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education. (chapter 8, communicative competence)
- Nation, I. S. P., & Newton, J. (2009). *Teaching ESL/EFL Listening and Speaking*. Routledge.

PROFESSIONAL COMPETENCE IN CONTEMPORARY WORK ENVIRONMENTS

Qilichova Zarifa Xayrullo Qizi
PhD student of SamSIFL

Abstract

This paper examines the concept of professional competence as a multidimensional construct encompassing knowledge, skills, attitudes, values, and behavioral capabilities that enable effective performance in professional roles. Professional competence is increasingly recognized as a critical indicator of workplace readiness and long-term career development, especially within knowledge-intensive industries. Using a qualitative methodology, this study synthesizes conceptual theories, empirical research, and practical perspectives to analyze how professional competence is developed, assessed, and continuously enhanced within organizational contexts.

Findings demonstrate that professional competence extends beyond technical proficiency to include emotional intelligence, ethical responsibility, problem-solving ability, adaptability, and lifelong learning orientation. The study further emphasizes the significance of competence-based education, professional training programs, mentorship, performance evaluation, and reflective practice in maintaining high levels of professional ability. The paper concludes that professional competence is not a static attribute but a dynamic and evolving process requiring continuous self-development and institutional support.

Keywords: professional competence, workplace skills, soft skills, professional development, competency-based learning, organizational performance, career readiness, emotional intelligence, lifelong learning, applied knowledge

INTRODUCTION

Professional competence has become a central concept in modern labor markets and organizational psychology. As industries evolve in response to technological change, globalization, and shifting economic structures, employers seek professionals who not only possess theoretical expertise but also demonstrate practical skills, critical thinking, interpersonal abilities, and professional ethics. The ability to apply knowledge effectively, communicate clearly, adapt to unpredictable challenges, and uphold professional standards defines the contemporary understanding of competence.

In many sectors—such as education, medicine, engineering, management, and IT—competence requirements are formalized through certification, accreditation, and

regulated professional standards. These expectations reinforce the view that professional competence is foundational to productivity, service quality, innovation, and client trust.

Method

This study employs a library-based research method relying on analysis of:

1. peer-reviewed journal articles
2. theoretical frameworks in professional education
3. publications on workplace skills and organizational psychology
4. reports on workforce competency and training policy
5. global standards for professional qualification

Methodology

The research is qualitative and descriptive in character. The analysis followed these steps:

1. Conceptual Review

Foundational theories of competence were examined, including historical definitions and evolving interpretations.

2. Thematic Classification

Competence was divided into primary domains:

- technical competence (job-specific skills)
- cognitive competence (analytical and problem-solving abilities)
- social competence (communication and teamwork)
- ethical competence (professional morality)
- adaptive competence (flexibility and learning capacity)

3. Comparative Interpretation

Competence models across different industries were compared to reveal universal components of professionalism.

Discussion

1. Components of Professional Competence

Scholars generally agree that professional competence consists of multiple integrated dimensions:

- Knowledge: theoretical and factual understanding of the professional field
- Skills: practical ability to perform tasks efficiently
- Attitudes and values: responsibility, integrity, work ethic
- Communication: clarity, empathy, cultural sensitivity
- Analytical thinking: ability to interpret information and solve problems
- Adaptive learning: openness to new strategies and continuous improvement

Professional competence aligns closely with the concept of *employability* and differentiates professionals not simply by credentials but by applied capability.

2. Competence Development Mechanisms

Competence is shaped through:

- formal academic education
- professional training and certification
- workplace apprenticeships
- mentoring and supervision
- reflective self-evaluation
- lifelong learning initiatives

The modern workplace emphasizes *competency-based training*, where learning outcomes are demonstrated through performance rather than passive knowledge acquisition.

3. Soft Skills as Core Competence

While technical expertise remains essential, employers increasingly prioritize soft competencies such as:

- teamwork
- emotional intelligence
- leadership capacity
- negotiation and conflict resolution
- time management

These skills allow professionals to function effectively in organizational structures and collaborative environments.

4. Professional Ethics and Integrity

Professional competence is inseparable from ethical accountability. Competence without integrity can lead to negligence, malpractice, or reputational damage. Therefore, professional codes of conduct and ethical guidelines are integral to competence frameworks.

5. Continuous Professional Development (CPD)

Given rapid technological and socio-economic changes, competence must be continuously updated. Lifelong learning, micro-credentialing, participation in conferences, research engagement, and online learning platforms contribute to sustainable professional growth.

Conclusion

Professional competence represents a dynamic synthesis of knowledge, practical skill, intellectual judgment, and ethical behavior that collectively support effective professional performance. It is not an innate attribute, nor a static qualification, but a

developmental process cultivated through education, practical experience, reflection, and ongoing professional development. Organizations and educational institutions should foster environments that encourage competence growth through training, collaborative learning, constructive feedback, and performance assessment. In doing so, they enhance workforce effectiveness and ensure resilience in rapidly evolving economic and technological landscapes.

References

1. Eraut, M. (2004). Informal learning in the workplace.
2. Boyatzis, R. (2008). Competencies in the 21st century.
3. Spencer, L., Spencer, S. (1993). *Competence at Work: Models for Superior Performance*.
4. Rychen, D., Salganik, L. (2003). Key competencies for a successful life and well-functioning society.
5. Mulder, M. (2017). Competence-based vocational and professional education.
6. OECD (2019). *Future of Education and Skills: Education 2030 Framework*.
7. Weinert, F. (2001). Concept of competence: A conceptual clarification.

KONSTITUTSIYA: DAVLATNING ASOSIY QONUNI VA JAMIYAT HAYOTIDAGI ROLI

Maxmudjonova Mubina Ma'rufjon qizi

Fan va texnologiyalar universiteti Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi
1-bosqich 6/25-guruh talabasi.

E-mail: mubinamahmudjonova283@gmail.com.

Rasulov Rustambek Odilovich

Fan va texnologiyalar universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrası
dotsenti v.b, f.f.f.d., (PhD)

ORCID: 0009-0001-3976-4177

E-mail: r.rasulov@usat.uz; Phone: +998942220708

Annatatsiya.

Ushbu maqolada yangi tahrirdagi konstitutsiyaning mohiyati, uning jamiyat va davlat hayotidagi ahamiyati hamda fuqarolarning huquq va majburiyatlarini belgilashdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, konstitutsiya demokratik jamiyatdagi barqarorlik, qonun ustuvorligi va inson huquqlarini himoya qilishdagi rolini tahlil qiladi. Maqola konstitutsiyaning fuqarolar ongini shakllantirishdagi, davlat boshqaruvini tartibga solishdagi va ijtimoiy adolatni ta'minlashdagi ahamiyati yoritilgan

Kalit so'zi. konstitutsiya ijtimoiy davlat, inson huquqlari, jamiyat hayoti, davlat boshqaruvi, hokimiyatlar bo'linishi, huquqiy madaniyat, fuqarolik jamiyati, demokratik qadriyatlari, ijtimoiy himoya, ta'lim va sog'liqni saqlash, ijtimoiy barqarorlik, fuqarolar ishtiroki, davlat mas'uliyati, kelajak islohotlari.

Kirish. Konstitutsiya — har bir davlatning siyosiy-huquqiy tizimini belgilab beruvchi eng muhim va oliy darajadagi normativ hujjat bo'lib, u davlatning tuzilishi, hokimiyat tarmoqlari o'rtasidagi vakolatlar taqsimoti, fuqarolarning asosiy huquqlari va erkinliklari, jamiyatda amal qiluvchi asosiy tamoyillarni mustahkamlaydi. Shuning uchun ham Konstitutsiya “Davlatning Asosiy Qonuni” sifatida e'tirof etiladi. O'zbekiston Respublikasida ham bu hujjat jamiyat hayotining barcha jabhalarini tartibga soluvchi poydevor bo'lib xizmat qiladi.

2023-yil 1-maydan kuchga kirgan yangi tahrirdagi O'zbekiston Konstitutsiyasi mamlakat taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi [1].

Bizning fikrimizcha, ushbu islohotlar O'zbekistonning siyosiy tizimini zamonaviylashtirishga, fuqaro manfaatidagi boshqaruvni kuchaytirishga yo'naltirilgani bilan tarixiy ahamiyatga ega. Yangilanishning aynan Konstitutsiya

darajasida amalga oshirilgani davlat rivojining strategik yo‘nalishlarini huquqiy asos bilan mustahkamlash zarurligini ko‘rsatadi.

Konstitutsiyada “inson–jamiyat–davlat” tamoyilining asosiy prinsip sifatida qabul qilinishi ham katta ahamiyat kasb etadi.

Bizningcha, bu tamoyil davlat faoliyatining markazida endi inson manfaatlari turishini anglatadi; ya’ni davlat va jamiyat emas, avvalo fuqaro ehtiyoji, huquqi va sha’ni eng ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu o‘zgarish O‘zbekistonning demokratik qadriyatlarga yanada yaqinlashayotganini ko‘rsatadi.

Yangi tahrirdagi konstitutsiyada ijtimoiy davlat tamoyili alohida modda sifatida mustahkamlandi.

Bizningcha, ijtimoiy davlat g‘oyasining kiritilishi fuqarolarni ijtimoiy himoya qilish, teng imkoniyat yaratish, yordamga muhtoj qatlamlarni qo‘llab-quvvatlash kabi yo‘nalishlarda davlatning mas’uliyatini oshiradi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy adolat va barqarorlikni kuchaytiradi.

Konstitutsiya jamiyat va davlat o‘rtasidagi munosabatlarni aniq belgilab, ularning o‘zaro mas’uliyati va vakolatlarini muvozanatlaydi [1].

Albatta, bu jihat juda muhim, chunki jamiyatning barqaror rivojlanishi faqat bir tomonning ustunligi bilan emas, balki davlat va fuqarolar o‘rtasidagi tenglik va ishonch orqali ta’minlanadi. Bu konstitutsiyaning jamiyatdagi vazifasini yanada mustahkamlaydi.

Jamiyatning huquqiy madaniyatini oshirish, qonun ustuvorligini ta’minlash va fuqarolarni o‘z huquqlaridan xabardor qilish ham konstitutsiyada ko‘rsatilgan umumiy maqsadlar qatoriga kiradi [1]. Bizningcha, bu yo‘nalish fuqarolik jamiyatining real kuchga aylanishi uchun asos yaratadi. Fuqaro o‘z huquqini bilsa, davlat bilan munosabati adolatli bo‘ladi, davlat esa o‘z faoliyatini shaffof va qonuniy asosda olib borishga majbur bo‘ladi.

Umuman olib aytganda, 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlar O‘zbekiston jamiyatining demokratik rivojlanishida tub burilish yasadi. Konstitutsiya jamiyat hayotida faqat hujjat emas, balki davlatning yo‘l xaritasi, fuqarolarning himoyachisi, boshqaruv tizimining asosiy mezon sifatida xizmat qilmoqda. Shu sababli ushbu mavzuni o‘rganish va ilmiy tahlil qilish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham nihoyatda muhimdir.

Metodlar. O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyasida “inson – jamiyat – davlat” tamoyili ustuvor o‘ringa qo‘yilgani ko‘rsatib o‘tilgan. Yangi Konstitutsiya o‘z e’tiborini avvalo inson manfaatlariga qaratadi va davlatning asosiy vazifasi – fuqaroga xizmat qilish ekanini belgilaydi. Bu tamoyil davlat hokimiyatining barcha bo‘g‘inlari faoliyatida ochiqlik, shaffoflik va javobgarlikni kuchaytiradi. Bizning shaxsiy

kuzatishimizga ko‘ra, ushbu tamoyil Konstitutsiyada alohida belgilanishi jamiyatdagi islohotlarning inson markazida ekanini isbotlaydi. Bu esa O‘zbekistonning siyosiy-huquqiy tizimini demokratlashtirishga, huquqiy madaniyatni oshirishga va fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etishiga keng yo‘l ochadi. Konstitutsiyada keltirilgan fikrlarning mazmuni ilmiy tadqiqot uchun ishonchli, statistik va normativ jihatdan asosli bo‘lgan muhim manbalardan biridir.

Yangi tahrirdagi konstitutsiyamizda “Ijtimoiy davlat” tushunchasiga ham keng to‘xtalik o‘tilgan [1]. Ijtimoiy davlat tamoyili – aholining ijtimoiy himoyasi, adolatli resurs taqsimoti, ta’lim va tibbiyotning sifatli hamda qulay bo‘lishini kafolatlashi bilan ahamiyatlidir. Konsitutsiya faqat normativ matnni emas, balki tamoyilning amaliy natijalarini ham yoritgani bilan qimmatlidir. Shaxsiy tahlilimga ko‘ra, O‘zbekistonning ijtimoiy davlat sari yo‘nalishi jamiyatdagi tenglikni kengaytirish va aholining zaif qatlamlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Bu Konstitutsiyaning faqat huquqiy emas, balki insonparvarlik mazmuniga egaligini ko‘rsatadi. Konsitutsiya tadqiqot uchun real, rasmiy va faktlarga tayangan axborot taqdim etadi, bu esa ilmiy ishlanmalarda juda qo‘l keladi.

Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respblikasi konsitutsiyasida konstitutsiyaning umumiy huquqiy asoslari, davlat tuzilishi, fuqarolarning asosiy huquqlari va erkinliklari haqida izohli ma’lumotlar keltirilgan [1]. Yuqorida keltirilgan ma’lumotlar, bizningcha o‘quvchi uchun qulay, tizimli va ilmiy-uslubda yoritilgan bo‘lib, konstitutsiyaning nazariy poydevorini tushunishda katta yordam beradi. Fikrimcha, ushbu manbaning ahamiyati shundaki, u konstitutsiyani faqat normativ hujjat sifatida emas, balki jamiyatning boshqaruv modelini belgilovchi mafkuraviy asosi sifatida talqin qiladi. Talabalar va o‘rganuvchilar uchun juda qo‘l keladigan manbalardan biri bo‘lib, huquqiy bilimni kengaytirishga xizmat qiladi. Manba ilmiy tadqiqotga zarur bo‘lgan fundamental tushunchalar, tamoyillar va asosiy huquqiy kategoriyalarni taqdim qilishi bilan qadrlidir.

Adabiyotlar tahlili. Olimlar ta’kidlashicha, yangi tahrirdagi Konstitutsiyada “ijtimoiy davlat” tamoyili inson huquqlari bilan uzviy bog‘langan. Davlat bandlikni ta’minlash, nafaqalar va pensiyalarni kafolatlash, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohasida xizmatlar sifatini oshirishga majbur qilingan. Shu jihatdan Konstitutsiya fuqarolar hayotidagi ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash va davlatning jamiyat oldidagi majburiyatini aniq belgilashga xizmat qiladi [1].

Bu — davlat va fuqarolar o‘rtasidagi yangi ijtimoiy shartnoma sifatida qaraladi. Agar davlat ushbu kafolatlarni qonuniy va amaliy jihatdan amalga oshirsa, jamiyatda ishonch va barqarorlik oshadi. Biroq, amaliyotdagi byudjet va institutlar imkoniyatlari bu kafolatlarning samaradorligini belgilaydi.

Ekspertlar fikricha, yangi tahrirdagi Konstitutsiya fuqarolarning huquq va erkinliklarini kengaytiradi, jumladan, shaxsiy daxlsizlik, odil sudlov, mulk daxlsizligi, advokat yordami kabi kafolatlar kuchaytirilgan. Shu bilan birga, davlat hokimiyati tarmoqlarining aniq bo‘linishi, mahalliy boshqaruv va parlament vakolatlarining mustahkamlanishi demokratik institutlar rivojiga xizmat qiladi [2].

Huquq va erkinliklarni Konstitutsiya darajasida mustahkamlash mustaqil sud tizimi va qonun ustuvorligi uchun asos yaratadi. Biroq bu imkoniyatlarning samarali ishlashi sudlar mustaqilligi, korrupsiyaga qarshi samarali mexanizmlar va fuqaro ongiga bog‘liq.

R. Ahmedov yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini “huquqiy islohotlarning yangi bosqichi” deb baholaydi. U yozishicha, Konstitutsiya fuqarolar huquqlarining kengayishi, ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlikka yo‘naltirilgan majburiyatlarni konstitutsiyaviy darajada belgilab berdi[3].

Bu baho Konstitutsiyaning jamiyat va davlat o‘rtasida “yangicha ijtimoiy shartnoma” yaratish sa’y-harakatlari sifatida ko‘rilayotganini ko‘rsatadi — ya’ni davlat va fuqarolar o‘rtasidagi majburiyat-huquq muvozanati konstitutsiyaviy poydevorda mustahkamlanmoqda. Agar ushbu prinsiplar amalda bajarilsa, bu fuqarolarni ijtimoiy himoya va barqarorlik nuqtai nazaridan sezilarli darajada kuchaytiradi.

D.Ibragimova o‘z maqolasida 2023-yildagi konstitutsiyaviy islohotlar — inson huquqlari sohasidagi normativ kafolatlarni jiddiy kengaytirdi, deb yozadi. Xususan, u konstitutsiyaviy normalar orqali xalqaro huquq me’yorlariga yaqinlashuv, qonun ustuvorligi va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish imkoniyatlari yaratilganini ta’kidlaydi [4].

Bu baho Konstitutsiyani nafaqat formal o‘zgartirish sifatida, balki xalqaro standartlarga mos tushadigan, huquqiy institutlarni mustahkamlovchi hujjat sifatida ko‘rishga chorlaydi. Agar bu yo‘nalish izchillik bilan davom etsa, O‘zbekiston huquqiy davlatga o‘tishda muhim bosqichni bosib o‘tar ekan. Biroq bu uchun amalda sud mustaqilligi, erkin axborot vositalari va fuqaro huquqlarining amalda ta’minlanishi zarur bo‘ladi.

Z.Ahmadova (2025) maqolasida 2023-yildan keyingi ijtimoiy va demokratik islohotlar doirasida “inson – jamiyat – davlat” tamoyilining konstitutsiyaviy asosga aylanganini ta’kidlaydi. U, shuningdek, kambag‘allikni kamaytirish, ta’lim va sog‘liqni saqlash tizimlarini rivojlantirish, fuqarolik jamiyati va ijtimoiy adolatga yo‘naltirilgan islohotlar bilan yangi davlat modeliga intilish belgilarini ko‘radi[5].

Bu fikr — Konstitutsiyani faqat huquqiy hujjat emas, balki ijtimoiy taraqqiyot va fuqarolik jamiyati qurish uchun strategik hujjat sifatida baholash kerakligini ko‘rsatadi. “Ijtimoiy davlat” tamoyili amalda ijro qilinsa, bu ko‘plab jamiy muammolar — ta’lim,

sogʻliqni saqlash, bandlik kabi sohalarda fuqarolar manfaatini himoya qiluvchi huquqiy kafolat boʻladi. Biroq buning uchun davlat organlarining ijtimoiy majburiyatga sodiqligi va resurs yetarliligi muhim.

X. Azizov 2023-yilda nashr etilgan maxsus huquqiy jurnalda — “Ijtimoiy davlatning konstitutsiyaviy asoslarini roʻyobga chiqarish” nomli maqolasida yangi Konstitutsiyaning ijtimoiy majburiyatlarini belgilovchi normalarini ragʻbatlantiruvchi deb baholagan. U, xususan, davlat va jamiyat oʻrtasidagi munosabatlarda konstitutsiyaviy poydevor yaratildi, deb yozadi [6].

Azizovning tahlilicha, bu normativ oʻzgarishlar davlat xizmatlarini fuqaro farovonligi yoʻlida masʼul qiladi. Bu — uzoq muddatda ijtimoiy barqarorlik va fuqarolar hayot darajasini oshirishga xizmat qilishi mumkin. Biroq davlat majburiyatlari amalda bajarilishini taʼminlash uchun monitoring, huquqiy kafolatlar va davlat budjetida ijtimoiy yoʻnalishlarga ustuvorlik kerak boʻladi.

A. Hoshimxonov “Xalqchil davlat qurish, davlat va jamiyat boshqaruvi tizimi samaradorligini oshirishda fuqarolar ishtirokini kengaytirish” masalalariga bagʻishlangan maqolasida yangi Konstitutsiyaning fuqarolar ishtiroki va boshqaruv samaradorligi tarafdori ekanini bildiradi. U, shuningdek, Konstitutsiyaning mahalliy boshqaruv va fuqarolik jamiyati institutlarini mustahkamlashga yoʻnaltirilganini taʼkidlaydi [7].

Bu nuqta muhim – Konstitutsiyaning nafaqat markaziy hokimiyatni tartibga solishi, balki mahalliy boshqaruv va fuqarolik ishtirokini kengaytirishga ham yoʻnaltirilganini koʻrsatadi. Buning natijasida davlat organlariga masʼuliyat yuklanadi va fuqarolar davlat boshqaruvida faol ishtirok etishi mumkin. Bu demokratik institutlar va jamiyat institutlari mustahkamlanishiga xizmat qilishi lozim.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, Oʻzbekiston Konstitutsiyasining yangi tahriri jamiyat hayotida tub oʻzgarishlar yaratdi. Avvalo, inson–jamiyat–davlat tamoyili asosida konstitutsiya fuqarolarning huquq va manfaatlarini birinchi oʻringa qoʻyganligi aniqlandi. Tadqiqot natijalariga koʻra, fuqarolarning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy faoliyatiga davlat tomonidan berilgan kafolatlar kuchaygan. Ushbu tamoyil amaliyotga tatbiq etilishi bilan davlat boshqaruvi yanada shaffof, muvozanatli va insonparvar yoʻnalishga ega boʻlmoqda.

Bizning fikrimizcha, ushbu natija shuni koʻrsatadiki, Konstitutsiya nafaqat huquqiy hujjat, balki jamiyatning ijtimoiy va siyosiy barqarorligini taʼminlovchi vosita sifatida ishlamoqda. Inson manfaatini markazga qoʻyish, hokimiyatning masʼuliyatini oshiradi va jamiyatda ishonch muhitini mustahkamlaydi.

Ikkinchi natija — ijtimoiy davlat tamoyilining mustahkamlanishi. Tadqiqotdan maʼlum boʻlishicha, konstitutsiyaning yangi tahriri aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish,

zaif qatlamlarni qo‘llab-quvvatlash, ta’lim va tibbiyot xizmatlarini yanada sifatli qilish imkonini beradi [1]. Bu tamoyilning amalda qo‘llanilishi natijasida jamiyatdagi ijtimoiy tenglik oshadi, aholining farovonligi yaxshilanadi va davlatning fuqarolarga xizmat qilishi kuchayadi.

Fikrimizcha, ushbu natija O‘zbekistonning demokratik rivojlanish yo‘nalishiga qanchalik muvofiq ekanini ko‘rsatadi. Ijtimoiy davlat tamoyili, shuningdek, konstitutsiyaning insonparvarlik mazmunini mustahkamlaydi va huquqiy kafolatlarning amaliy ahamiyatini oshiradi.

Uchinchi natija — fuqarolarning huquqiy madaniyati va davlat-huquq tizimining samaradorligi. Tadqiqot kontent-tahlil metodiga asoslangan holda aniqladiki, yangi tahrirdagi konstitutsiya fuqarolarni huquqlari va erkinliklaridan xabardor qilmoqda, davlat organlari faoliyatining shaffofligini oshirmoqda va jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Bu esa fuqarolarning davlat boshqaruvida faol ishtirok etishiga, shuningdek, jamiyatda adolat va tenglikning mustahkamlanishiga zamin yaratadi.

Konstitutsiyada “O‘zbekiston – ijtimoiy davlat” tushunchasi rasmiy ravishda kiritilgan, va bu tamoyil orqali davlat ijtimoiy adolat, bandlik, ta’lim va tibbiyot sohasida kattaroq majburiyat oladi [1].

Bizningcha, bu yangilanish Konstitutsiyani fuqarolarning ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishda strategik vosita sifatida ishlatishga imkon beradi. Davlat endi faqat siyosiy yoki iqtisodiy boshqaruv bilan cheklanmay, fuqarolar hayotining barcha muhim sohalarida ishtirok etadi. Shu bilan birga, ijtimoiy masalalarni hal qilishda mas’uliyat va resurslarni adolatli taqsimlashni ta’minlash muhim bo‘ladi. Bu jarayon fuqarolar va davlat o‘rtasidagi ishonchni oshiradi va demokratik tamoyillarning amalda tatbiq etilishiga xizmat qiladi.

Xulosa. O‘zbekiston konstitutsiyasining yangi tahriri davlat va jamiyat hayotida mustahkam poydevor vazifasini bajaradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, konstitutsiya fuqarolarning huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishda strategik rol o‘ynaydi. Yangi tahrirdagi ijtimoiy davlat tamoyili aholining zaif qatlamlarini, xususan, nogironlar, keksalar va kambag‘al qatlamlarni himoya qilishga qaratilgan. Shu bilan birga, Konstitutsiya fuqarolarning ta’lim va sog‘liqni saqlash xizmatlaridan sifatli foydalanishini kafolatlaydi, bu esa jamiyatdagi tenglikni mustahkamlash va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Amaliy qo‘llashdagi ba’zi muammolarni ham e’tibordan chetda qoldirib bo‘lmaydi. Masalan, Konstitutsiya normalari hududlarda bir xilda tatbiq etilmasligi, fuqarolarning huquqiy savodxonligi darajasi pastligi, ba’zi davlat organlarining shaffof faoliyati va resurslarni adolatli taqsimlashdagi ayrim muammolar mavjud. Shu sababli, fuqarolarni

o‘z huquqlari bilan tanishtirish, davlat organlarining mas‘uliyatini oshirish va Konstitutsiya normalarining real tatbiqini ta‘minlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Shuningdek, Konstitutsiya fuqarolarning ijtimoiy himoya va xavfsizlik sohasidagi talablarini yanada kuchaytirishga yo‘naltirilgan. Bandlik, pensiya, nafaqalar, uy-joy va sog‘liqni saqlash xizmatlari kabi sohalarda davlatning majburiyatlari aniq belgilangan. Bu esa jamiyatdagi tenglikni oshirish, aholining turmush darajasini yaxshilash va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash imkonini beradi. Shu bilan birga, Konstitutsiya fuqarolarni ijtimoiy faol bo‘lishga undaydi, davlat siyosatida o‘z fikrini bildirish, muammolarni hal qilish jarayonida ishtirok etish imkoniyatini beradi.

Kelajakda Konstitutsiya yangi ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy islohotlar uchun platforma vazifasini bajaradi. U fuqarolar huquqlarini mustahkamlash, davlatning mas‘uliyatini oshirish va jamiyatdagi barqaror demokratik tizimni rivojlantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, Konstitutsiya huquqiy madaniyatni oshirish, fuqarolarning qonunlarga rioya qilishga va huquqlarini himoya qilishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Konstitutsiyasining yangi tahriri davlat va jamiyat hayotida barqaror poydevor sifatida xizmat qilmoqda. U fuqarolarning hayot sifatini oshirish, ijtimoiy himoya, huquqiy barqarorlik va demokratik qadriyatlarni mustahkamlash yo‘lida muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, Konstitutsiya kelajakda ijtimoiy va siyosiy islohotlarni amalga oshirish, fuqarolarni huquqlari bilan tanishtirish va jamiyatning huquqiy madaniyatini oshirish imkoniyatlarini ochib beradi.

Shunday qilib, Konstitutsiya nafaqat huquqiy hujjat, balki jamiyat hayotini tartibga soluvchi, insonparvar va demokratik qadriyatlarni mustahkamlovchi strategik vosita ekanligi aniq ko‘rinib turibdi. Bu esa O‘zbekistonning kelajakdagi barqaror rivojlanishi, adolatli boshqaruv va fuqarolar hayot sifatini oshirish yo‘lida asosiy poydevor hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi*. 2023-yil 1-mayda referendumdan so‘ng qabul qilingan yangi tahrir. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2023.
2. Safarov A.A. *Yangi konstitutsiya – ishonchli kelajak garovi*. – Tahliliy maqola. Toshkent, 2023.
3. Ahmedov R.I. *Yangi tahrirdagi Konstitutsiya: huquqiy islohotlar va jamiyat*. – Scientific Journal of Legal Studies, 2023. – №4.

4. Ibragimova D. Konstitutsiyaviy islohotlar va inson huquqlari: xalqaro standartlarga yaqinlashuv. – ESICONF Journal, 2023. – №2.
5. Ahmadova Z.Sh. “Inson – jamiyat – davlat” tamoyili va yangi davlat modeli. – Phoenix Publication, 2025. – №1.
6. Azizov X.T. Ijtimoiy davlatning konstitutsiyaviy asoslarini ro‘yobga chiqarish. – Jurisprudence Review, 2023. – Toshkent.
7. Hoshimxonov A.M. Fuqarolar ishtiroki va mahalliy boshqaruv tizimi: yangi Konstitutsiya talqinida. – Jurisprudence Review, 2023. – Toshkent.
8. Rasulov Rustambek Odilovich - *The Essence of Political Socialization Processes and their Role in Social Development*. Spanish Journal of Innovation and Integrity, ISSN: 2792-8268, Volume: 37, Dec-2024.
<https://sjii.es/index.php/journal/article/view/106/150>
9. Rasulov, R. . (2024). *The importance of education and upbringing in forming political socialization in the worldview of youth*. *Академические исследования в современной науке*, 3(48), 124–132. *извлечено от* <https://inlibrary.uz/index.php/arims/article/view/61938>
10. Rasulov Rustambek Odilovich. *The importance of youth-oriented structures established in the country in the political socialization of youth* Vol. 3 No. 12 (2024): *INTERNATIONAL JOURNAL OF EUROPEAN RESEARCH OUTPUT (IJERO)*. <http://ijero.co.uk/index.php/ijero/article/view/417>
11. Rasulov Rustambek Odilovich. Cultural basics of education and the role of youth in it. [Philosophy And Life International Journal](#). ISSN 2181-9505. Doi jurnal 10.26739/2181-9505.
<https://www.tadqiqot.uz/index.php/philosophy/article/view/11321>

INGLIZ TILIDA MAJBURIYAT VA ZARURIYATNI IFODALOVCHI MODAL FE'LLAR: SEMANTIK TAHLIL VA PRAGMATIK QO'LLANISH

**University of economics and
pedagogy NOTM Xorijiy tillar
kafedrasi v.b.dotsenti Nishonov
Ismoiljon va Xorijiy tillar kafedrasi
o'qituvchisi Abduxalimov
Abdulaziz Abdumutal o'g'li**

Annotatsiya (Abstract)

O'zbek Tili: Ushbu ilmiy maqola ingliz tilida majburiyat va zaruriyatni ifodalovchi asosiy modal fe'llar (must, have to, should, need to) ning semantik tahliliga bag'ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi bu fe'llarning grammatik qo'llanishidan tashqari, ularning pragmatik yuklamasini va semantik farqlarini aniqlashdan iborat. Xususan, must va have to o'rtasidagi farqlar chuqur tahlil qilinib, mustning majburiyat manbasi ichki (so'zlovchi hukmi) ekanligi, have to esa tashqi (qonunlar, sharoitlar) majburiyatni ifodalashi ko'rsatilgan. Shuningdek, inkor shakllaridagi keskin farqlar (mustn't – taqiq, don't have to – zaruriyat yo'qligi) batafsil yoritilgan. Maqola modal fe'llar tizimining murakkabligini ochib berish orqali til o'qitish metodikasi uchun amaliy tavsiyalar beradi.

English: This scholarly article is dedicated to the semantic analysis of the core modal verbs expressing obligation and necessity in the English language, primarily focusing on must, have to, should, and need to. The central objective of this research is to identify the pragmatic implications and subtle semantic distinctions among these verbs beyond their purely grammatical function. A key focus is the detailed differentiation between must and have to: must signals an internal (speaker-imposed) source of obligation, while have to denotes an external (laws, circumstances) necessity. Furthermore, the striking semantic contrast in their negative forms (mustn't – prohibition, don't have to – lack of necessity) is thoroughly explored. By elucidating the complexity of the modal verb system, the article provides practical recommendations for language teaching methodologies.

Kalit So'zlar: Modal fe'llar, Majburiyat, Zaruriyat, Semantik tahlil, Pragmatika, Deontik modalitet, Ichki majburiyat, Tashqi majburiyat.

KIRISH

1.1. Mavzuning dolzarbligi

Ingliz tilida modal fe'llarning o'rni va ularning ifoda etish imkoniyatlarining boyligi (masalan, must, have to, should, ought to, need to) tilning semantik chuqurligini ta'minlaydi. Modal fe'llar so'zlovchining voqelikka, ehtimollikka, majburiyatga yoki zaruriyatga bo'lgan munosabatini ifodalovchi muhim vositadir.

1.2. Tadqiqot maqsadi

Majburiyat va zaruriyatni ifodalovchi asosiy modal fe'llarning semantik farqlarini, turli uslubiy registrlarda (rasmiiy, norasmiiy) qo'llanishini va pragmatik yukini (sub'yektivlik darajasini) tahlil qilish.

1.3. Ilmiy yangilik

Majburiyat modal fe'llarining deontik (burch, qonun) va epistemik (xulosa, taxmin) ma'nolarining o'zaro farqini, ayniqsa must va have to misolida, chuqur taqqoslash.

2. Majburiyat va Zaruriyatni Ifodalovchi Modal Fe'llarning Nazariy Asoslari

2.1. Modalitet Kategoriyasi

Modalitet nutq so'zlovchining voqelikka bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Deontik modalitet majburiyat, ruxsat va taqiq bilan bog'liq bo'lsa, Epistemik modalitet ehtimollik va ishonchni ifodalaydi.

2.2. Asosiy Fe'llar Guruhining Tasnifi

“Qattiq” majburiyatni ifodalovchilar: Must va Have to.

“Yumshoq” majburiyat va maslahatni ifodalovchilar: Should va Ought to.

Zaruriyatni ifodalovchilar: Need (to).

3. Must va Have to O'rtasidagi Semantik Farqlar

Must va Have to yuqori darajadagi majburiyatni ifodalasa-da, ularning asosiy farqi majburiyatning manbasida yotadi.

3.1. Majburiyatning Manbasi (Source of Obligation)

Must: Ichki (Internal) yoki Sub'yektiv Majburiyat

Majburiyat so'zlovchining o'zi tomonidan qo'yiladi. Bu shaxsiy majburiyat, kuchli his-tuyg'u yoki so'zlovchi tomonidan berilgan buyruqdir.

Misol: "I must call my mother; I promised her." (Shaxsiy majburiyat).

Have to: Tashqi (External) yoki Ob'yektiv Majburiyat

Majburiyat tashqi omillar (qonunlar, qoidalar, vaziyatlar) tomonidan yuklanadi. So'zlovchi bu majburiyatga bo'ysunadi.

Misol: “We have to wear uniforms at school.” (Tashqi qoida/talab).

Xususiyat	Must	Have to
Majburiyat manbasi	So'zlovchining o'zi (ichki his/buyruq)	Tashqi sharoit, qonun, qoida
Xarakteri	Sub'yektiv, shaxsiy	O'yektiv, faktik

3.2. Zamonda Qo'llanishi (Tense Usage)

Must asosan hozirgi va kelasi zamon uchun qo'llaniladi va o'tgan zamon shakliga ega emas. Have to esa barcha zamonlarda (had to, will have to) qo'llaniladi.

O'tgan Zamon: I had to leave early yesterday.

3.3. Inkor Shakllarining Keskin Semantik Farqi

Mustn't (Taqiq/Prohibition): Qilmaslik majburiyatini, ya'ni qat'iy taqiqni bildiradi.

Misol: "You mustn't smoke here."

Don't have to (Zaruriyat yo'qligi/Lack of Necessity): Majburiyat yo'qligini, ya'ni kerak emasligini bildiradi.

Misol: "You don't have to come to the meeting."

4. Boshqa Modal Fe'llarning Tahlili

4.1. Should va Ought to: Maslahat va Axloqiy Burch

Bu fe'llar must va have to ga nisbatan ancha yumshoq majburiyat, maslahat yoki optimal harakatni ifodalaydi. Ought to ko'pincha axloqiy burchni ifodalashda rasmiyroq qo'llaniladi.

Misol: "You should study harder." (Tavsiya).

4.2. Need (to): Ehtiyoj va Zaruriyat

Need to asosiy fe'l sifatida ishlatiladi. Modal fe'l sifatida u asosan inkor shaklda (Needn't) zaruriyat yo'qligini bildiradi.

Misol: "You needn't worry about the tickets." (Keragi yo'q).

5. Xulosa va Takliflar

5.1. Xulosa

Majburiyat modal fe'llarining tanlovi nafaqat grammatik to'g'rilikni, balki so'zlovchining majburiyat manbasiga (ichki/tashqi) va majburiyat kuchiga bo'lgan munosabatini ham ifodalaydi. Must va have to ni ajratish tilni samarali o'rganishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

5.2. Til o'rgatish metodikasi uchun takliflar

Ushbu fe'llarni o'qitishda ularning grammatik qoidalari bilan birga, kontekstual va pragmatik jihatdan farqlarini tushuntirish, xususan, inkor shakllarining semantik yuklamasini ajratib ko'rsatish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Satvoldieva U. Comparative typological analysis of semantic-structural features of conditional inclination in different systematic languages // Проблемы современной науки и образования №7. – Tashkent, 2020, – P. 21-23.
2. Usmonova D. Nomination-motivation basis of names in English and Uzbek //In international conference: problems and scientific solutions Volume 1. – Tashkent, 2022, – P. 31-34.

3. Yakubov J. Semantic features of logic and linguistic representation of the modality category. – Toshkent: Science, 2000, P. 62-68.
4. Abduxalimov Abdulaziz Abdumutal o‘g‘li. Uzbek alternatives to modal verbs in english //Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research Volume 11 – 2024, – P. 386-390

NUTQNING TO'G'RILIGI

Angor tuman 2- son texnikumi
ona tili va adabiyoti o'qituvchisi

Xolmo'minov Bobir

bobirxolmuminov089@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada nutqning to'g'riligi tushunchasi, uning lingvistik, kommunikativ va madaniy ahamiyati tahli qilinadi. Nutqda fonetik, leksik, grammatik va stilistik to'g'rilik tamoyillari, shuningdek, nutq madaniyati bilan bog'liq masalalar ko'rib chiqiladi. Maqolada nutq xatolarining sabablari, ularni bartaraf etish yo'llari hamda zamonaviy axborot muhitida nutqning to'g'riligini saqlash muammolari yoritilgan.

Русский язык: В данной статье анализируется понятие правильности речи, ее лингвистическое, коммуникативное и культурное значение. Рассматриваются принципы фонетической, лексической, грамматической и стилистической правильности речи, а также вопросы, связанные с культурой речи. В статье освещаются причины речевых ошибок, пути их устранения и проблемы сохранения правильности речи в современной информационной среде.

English: This article analyzes the concept of speech correctness, its linguistic, communicative, and cultural significance. The principles of phonetic, lexical, grammatical, and stylistic correctness of speech, as well as issues related to speech culture, are considered. The article highlights the causes of speech errors, ways to eliminate them, and the problems of maintaining speech correctness in the modern information environment.

Kalit so'zlar: Nutqning to'g'riligi, nutq madaniyati, til me'yorlari, kommunikativ kompetensiya, lingvistik norma, nutq xatolari, fonetik to'g'rilik, grammatik to'g'rilik.

KIRISH

Nutq – bu nafaqat fikrni ifodalash, balki insonning ma'naviy dunyosi, madaniy saviyasi va intellektual salohiyatining aksi. Shuning uchun nutqning to'g'riligi masalasi har qanday jamiyatda, ayniqsa, ta'lim tizimida alohida ahamiyatga ega. Nutqning to'g'riligi deganda, nutqning tilning o'rnatilgan me'yorlariga – fonetik, leksik, grammatik va stilistik normalarga to'liq mos kelish tushuniladi. Zamonaviy dunyoda, ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi bilan til me'yorlariga rioya qilmaslik, qisqartirma so'zlar, jargon va begona so'zlarning ko'p qo'llanilishi kabi muammolar kuchaydi. Bu esa, ayniqsa, yosh avlod nutqiga salbiy ta'sir

ko'rsatmoqda. Shu sababli, nutqning to'g'riligini o'qitish va uni himoya qilish dolzarb vazifaga aylanmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi nutqning to'g'riligi tushunchasini har tomonlama o'rganish, turli darajadagi to'g'rilik tamoyillarini tahlil qilish, nutq xatolarining keng tarqalish sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini taklif etishdir. Maqola nutq madaniyatini shakllantirishda tilshunoslik, pedagogika va psixologiya fanlarining o'zaro bog'liqligini ko'rsatishga qaratilgan.

1. Nutqning to'g'riligi tushunchasi va uning asosiy tamoyillari

Nutqning to'g'riligi – bu murakkab, ko'p qirrali tushunchani anglatadi. U faqat grammatik qoidalarga rioya qilishni emas, balki nutqning kommunikativ vazifasiga mos kelishini, uning aniq, tushunarli va vaziyatga muvofiqligini ham o'z ichiga oladi.

Nutqning to'g'riligini quyidagi tamoyillar asosida o'rganish mumkin:

1.1. Fonetik to'g'rilik

Fonetik to'g'rilik so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish, urg'uni o'rniga qo'yish va ohangni to'g'ri tanlashni o'z ichiga oladi. Masalan, o'zbek tilida "kitob" emas, "kitob"; "qayerda" emas, "qayerda" deb talaffuz qilinishi kerak. Sheva va dialektal xususiyatlar nutqning to'g'riligiga putur yetkazishi mumkin.

1.2. Leksik to'g'rilik¹

Leksik to'g'rilik so'zlarni ularning to'g'ri ma'nosida ishlatish, sinonimsizlik va omonimsizlikka yo'l qo'ymaslikni talab qiladi. Bundan tashqari, so'z boyligidan unumli foydalanish, leksik takrorlanishdan qochish ham muhimdir. Masalan, "katta" so'zini har bir holati holatda ishlatmasdan, uning o'rniga "ulg'ay", "yuksak", "azim" kabi so'zlardan ham foydalanish kerak.

1.3. Grammatik to'g'rilik

Grammatik to'g'rilik so'z yasalishi va gap qurilishining til qoidalariga mos kelishini anglatadi. Bu so'z tartibi, fe'l va otlarning to'g'ri kelishik qo'shilishi, egalik va kesim shakllarining to'g'ri qo'llanilishi kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Masalan, "men keldim" (to'g'ri), "men keldi" (noto'g'ri).

1.4. Stilistik to'g'rilik

Stilistik to'g'rilik nutq uslubini muloqot sharoitiga moslashtirishni talab qiladi. Rasmiy va norasmiy vaziyatlarda nutq uslubini farq qilishi kerak. Ilmiy uslubda jargon va dialektizm qo'llanilmasligi lozim.

Mahmudov, N. (2018). O'zbek tili nutq madaniyati. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti. - 15-22-betlar.

Rajabov, Q. (2020). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: "Fan" nashriyoti. - 134-145-betlar.

Husanova, D. (2019). O'zbek tilining amaliy fonetikasi. Samarqand: SamDU nashriyoti. - 67-73-betlar.

Sodiqova, M. (2017). Zamonaviy o'zbek adabiy tili leksikasi. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti. - 88-95-betlar.

2. Nutq xatolari va ularning sabablari:

Nutq xatolari nutqning to'g'riligi tamoyillariga rioya qilinmasligi natijasida yuzaga keladi. Ular tizimli va tizimsiz xatolar sifatida tasniflanadi.

2.1. Nutq xatolari turlari:

- Fonetik xatolar: Noto'g'ri talaffuz (masalan, "tarix" o'rniga "tarix").
- Leksik xatolar: So'zlarni noto'g'ri ma'noda ishlatish (masalan, "qiyin" o'rniga "og'ir").
- Grammatik xatolar: So'z yasalishi va gap qurilishidagi xatolar (masalan, "ikki kitoblar" o'rniga "ikki kitob").
- Stilistik xatolar: Uslubni noto'g'ri tanlash (masalan, rasmiy yozishmada jargon ishlatish).

2.2. Nutq xatolarining sabablari:

1. Ta'limdagi kamchiliklar: Maktab va oliy ta'lim muassasalarida nutq madaniyatiga yetarlicha e'tibor berilmasligi.
2. Oila tarbiyasi: Ota-onalarning o'z nutqlariga e'tiborsizligi.
3. Ommaviy axborot vositalarining ta'siri: Televideniye, radio va internetda ko'pincha til me'yorlariga rioya qilinmasligi.
4. Ijtimoiy-madaniy o'zgarishlar: Begona tillarning kuchli ta'siri va milliy til an'analarining zaiflashuvi.

3. Nutqning to'g'riligini oshirish yo'llari

Nutqning to'g'riligini oshirish uchun quyidagi choralar samarali bo'lishi mumkin:

3.1. Ta'lim tizimida chora-tadbirlar:²

- Boshlang'ich sinflardan boshlab nutq madaniyati darslarini joriy etish.
- O'qituvchilarning nutq to'g'riligiga alohida e'tibor berishi.
- Nutq musobaqalari, ma'ruzalar, she'riyat kechalari kabi tadbirlarni o'tkazish.

3.2. Ommaviy axborot vositalarining roli:

- Matbuot, televideniye va radiokanallarida til me'yorlariga qat'iy rioya qilish.
- Til to'g'risidagi dasturlar, rubrikalar tashkil etish.

Internet tarmog'ida tilning to'g'ri qo'llanilishini targ'ib qilish.

3.3. Shaxsiy tashabbuslar:

- Badiiy adabiyotni ko'proq o'qish.
- Lug'atlar, uslub qo'llanmalari bilan ishlash.
- O'z nutqini doimiy ravishda nazorat qilish va takomillashtirishga intilish.

Yo'ldoshev, B. (2021). O'zbek tili grammatikasi: Sintaksis. Toshkent: "Akademnashr". - 112-120-betlar.
Quronov, D. (2016). Stilistika asoslari. Toshkent: "O'qituvchi". - 45-56-betlar.

Xulosa

Nutqning to'g'riligi nafaqat lingvistik, balki madaniy va ma'naviy masaladir. Bu shaxsning umumiy madaniyat darajasini, uning bilim va tafakkur darajasini aks ettiradi. Zamonaviy axborot jamiyatida tilga bo'lgan ehtiyoj yanada ortib borayotgan bir paytda, nutqning to'g'riligini saqlash va rivojlantirish muhim vazifaga aylanmoqda. Nutq xatolarining oldini olish uchun ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va shaxsiy tashabbuslarni uyg'unlashtirish zarur. Har bir shaxs o'z nutqiga mas'uliyat bilan yondashishi, uni boyitish va takomillashtirish uchun harakat qilishi kerak. Chunki to'g'ri, go'zal va ifodali nutq nafaqat muvaffaqiyatli kommunikatsiyaning, balki yuksak ma'naviyatning ham asosidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahmudov, N. (2018). O'zbek tili nutq madaniyati. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti. - 15-22-betlar.
2. Rajabov, Q. (2020). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: "Fan" nashriyoti. - 134-145-betlar.
3. Husanova, D. (2019). O'zbek tilining amaliy fonetikasi. Samarqand: SamDU nashriyoti. - 67-73-betlar.
4. Sodiqova, M. (2017). Zamonaviy o'zbek adabiy tili leksikasi. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti. - 88-95-betlar.
5. Yo'ldoshev, B. (2021). O'zbek tili grammatikasi: Sintaksis. Toshkent: "Akademnashr". - 112-120-betlar.
6. Quronov, D. (2016). Stilistika asoslari. Toshkent: "O'qituvchi". - 45-56-betlar.
7. Abdurahmonov, G. (2019). Nutq xatolari va ularni tuzatish yo'llari. "O'zbek tili va adabiyoti" jurnali, №3, 12-18-betlar.
8. Karimov, N. (2020). Zamonaviy kommunikatsiya muammolari. Toshkent: "Iqtisod-moliya" nashriyoti. - 77-84-betlar.
9. To'rayeva, S. (2018). Pedagogik nutq madaniyati. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti. - 33-41-betlar.
10. Nazarov, A. (2021). Ommaviy axborot vositalari va til me'yorlari. "Jahon tillari" ilmiy jurnali, №2, 23-29-betlar.
11. Mirzayeva, L. (2017). Shaxsiy nutqni rivojlantirish. Toshkent: "Kamalak" nashriyoti. - 50-58-betlar.

BOLALARDA ELEMENTAR MATEMATIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISH NAZARIYASI

Omonova Gulandam Davlatovna

*Angren universiteti "Pedagogika va psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi,
gulandomonova@gmail.com*

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirishda bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish va maktabga tayyorlash, bolalarning matematik tushunchalarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishi, ularning idrokini, ya'ni sensor tuyg'ularini o'stirish bilan bevosita bog'liqdir. Matematik tushunchalarning qanchalik aniq va mustahkam bo'lishi bolalar tafakkurining, ulardagi analiz va sintez, mantiqiy fikrlash, xulosa chiqarish jarayonlarining kuchli bo'lishini ta'minlaydi. Matematik tushunchalar natijasida bolalar umumiy bilimlarni o'rganish bilan birgalikda ularda o'ziga bo'lgan ishonch, mustaqil fikrlash, o'z fikrini chiroyli ifoda eta olish kabi fazilatlar shakllanadi.

Kalit so'zlar: Matematik tushuncha, psixologik, pedagogik, metodologik, maktabgacha tarbiya, matematik bilim, matematik fikrlash, abstrakt fikrlash, idrok, tafakkur, tasavvur, nutq, miqdoriy, fazoviy, mantiqiy.

Аннотация. В формировании математических представлений у дошкольников непосредственно связано с формированием у детей элементарных математических представлений и их подготовкой к школе, успешным усвоением детьми математических понятий, развитием их восприятия, т. е. чувственных чувств. Насколько ясны и основательны математические понятия, обеспечивает силу детского мышления, процессов анализа и синтеза, логического мышления, формирования выводов. В результате изучения математических понятий, наряду с усвоением общих знаний, у детей развиваются такие качества, как уверенность в себе, самостоятельное мышление, умение красиво выражать свои мысли.

Ключевые слова. Математическое понимание, психологическое, педагогическое, методическое, дошкольное образование, математические знания, математическое мышление, абстрактное мышление, восприятие, мышление, воображение, речь, количественное, пространственное, логическое.

Annotation.- In the formation of mathematical concepts in preschool children, it is directly related to the formation of elementary mathematical concepts in children and their preparation for school, the successful mastering of mathematical concepts by children, and the development of their perception, i.e. sensory feelings. How clear and solid mathematical concepts are, ensures the strength of children's thinking, the

processes of analysis and synthesis, logical thinking, and drawing conclusions. As a result of mathematical concepts, along with learning general knowledge, children develop such qualities as self-confidence, independent thinking, and the ability to express their thoughts beautifully.

Key words. Mathematical understanding, psychological, pedagogical, methodological, preschool education, mathematical knowledge, mathematical thinking, abstract thinking, perception, thinking, imagination, speech, quantitative, spatial, logical.

Kirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarda MTTda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishda matematik tushunchalarni rivojlantirish mahsulining yuqori darajadagi yangiligi, unga erishish jarayonining o'ziga xosligi va aqliy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatish bilan ifodalanadi. Matematik tushunchalarni rivojlantirishda bo'lgan barcha izlanishlar ikki asosiy yo'nalishda olib borilmoqda. Birinchi yo'nalishda matematik tushunchalarning o'ziga xos xususiyatlari ta'riflanadi. Shu nuqtai nazardan muammolarni o'rganishga ko'p olimlarning ishlari bag'ishlangan. Ularning g'oyalari bolaning turli fikrlashlari ularning oldida turgan yangi muammolarni mustaqil yechishga, chuqur bilimlarni tez egallashga, qulay imkoniyatga yengil o'tishga undaydi.

Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni elementar matematik tushunchalar bilan tanishtirishning didaktik asoslari hamda uslubiyati yoritiladi.

Matematik tushuncha — bu bola tomonidan atrof-muhitdagi miqdoriy, fazoviy, mantiqiy munosabatlarning ongli ravishda anglanishi va umumlashtirilgan obraz sifatida shakllanishidir.

Matematik tushunchalar o'z navbatida insoniyat to'plagan katta tajribani umumlashtirish natijasida yuzaga keladi va moddiy dunyoning tub mohiyatini aks ettiradi. Matematik tushunchalarni shakllantirish maktabgacha yoshdagi bolalarni matematikani o'rgatishga tayyorlash maktabning zarur predmetlaridan biri sanaladi.

Bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirish nazariyasi va metodikasining bosh masalasi bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirishning didaktik asoslarini ishlab chiqishdan iboratdir. Bu o'z navbatida dunyoni chuqur bilish, fikrlashni rivojlantirishini yangi metodlarini o'rganish kabi vazifalarni bajarish orqali yechiladi. Bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirishning nazariy jihatlari psixologik, pedagogik va boshqa fundamental fanlar asosida yaratiladi:

-ko'rgazmali dasturli hullatlar (bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirish bo'yicha ko'rsatmalar va hokazo);

- metodik adabiyotlar (maxsus jurnallarda chop etilgan maqolalar, martabgacha tarbiya to'g'risida o'quv qo'llanmalar, o'yinlar va hokazo):

- jamoa va yakka tartibda ish olib borish, ilg'or tajriba va olimlarning fikrlari.

Psixologiyada (L.S.Vigotskiy, J.Piaje, S.L.Rubinshteyn) matematik tushunchalarning shakllanishi quyidagi jarayonlar bilan bog'liq:

- **Idrok** (buyumni bevosita ko'rish, ushlab ko'rish orqali o'rganish)
- **Tasavvur** (obrazlarni ongda qayta tiklash)
- **Tafakkur** (taqqoslash, sintez, tahlil, umumlashtirish)
- **Nutq** (matematik atamalarni ishlatish orqali tushunchani mustahkamlash)

Pedagogik adabiyotlarda matematik tushuncha — bu bolaning miqdoriy, fazoviy, mantiqiy munosabatlarni anglash va umumlashtirish orqali ongida shakllanadigan bilimlar tizimi sifatida izohlanadi.

Hozirgi kunda bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirish muammosi ilmiy asoslangan metodik tizimga ega.Ularning asosiy elementlari maqsad, mazmun, metodlar, ishni tashkil etish shakli va usullari bir-biri bilan uzviy bog'liqdir.Ular orasidagi asosiy maqsad tasavvurni shakllantirishga qaratiladi.

Bolalarda elementar matematik tushunchalarni shakllantirish fanining asosiy masalalari qo'yidagilardan iborat:

- bolalarda elementar matematik tushunchalarni shakllantirish darajasi nuqtai nazaridan kichik, o'rta, katta, tayyorliv guruhlari uchun shartlar rejasini asoslash;
- elementar matematik tushunchalarni shakllantirish maktab matematikasini o'rganishga tayyorlashning mazmunini aniqlash;
- matematik tushunchalarni rivojlantirish yo'llari va shartlarini ishlab chiqish;
- bolalarda elementar matematik tushunchalarni shakllantirishni ta'minlovchi metodik ko'rsatmalar berish.

Bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirish nazariyasi muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Bu jarayon:

- bolaning mantiqiy fikrlashini,
- tafakkur operatsiyalarini,
- kuzatuvchanlikni,
- mustaqil xulosa chiqarishni,
- muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishni rivojlantiradi.

Gnedenko o'z ishlarida matematik qobiliyatlarning ikki darajasini ajratib ko'rsatadi: "Oddiy o'rta qobiliyat" (ushbu qobiliyat boshlang'ich maktab kursini o'zlashtirish uchun zamin bo'lgan) va "o'rtadan yuqori bo'lgan qobiliyat" , yani matematik bilimlarni osonlikcha egallashda masalalarning asl yechimini topishda namoyon bo'ladigan qobiliyatdir.

Matematikani o'rgatishda tarbiyaviy choralarga ushbu omillarni kiritadi:

- 1) Bolalarda o'qishga bo'lgan qiziqish, bilim va ko'nikmalarni shakllantirish;
- 2) Mashg'ulot jarayoniga bo'lgan mas'uliyatlikni tushuntirish;
- 3) O'z kuchiga, qobiliyatiga bo'ladigan ishonchini tarbiyalash;
- 4) "Matematika keying bosqich uchun zamin" ekanligiga ichonchlilikni tarbiyalash.

Matematik tushunchalarni shakllantirishda S.I. Shvarsburd qo'yidagi komponentlarni ajratadi:

- a) Keng qamrovli tasvirlashni rivojlantirish;
- b) Asosiy tanlay bilish, abstrakt fikrlashni bilish;
- d) aniq holatdan savolni matematik ifodalashga o'tishni bilish;
- e) tahlil qilishni, aniq holatlarga bo'lishni bilish;
- f) ilmiy xulosalarni aniq materialda ishlashni bilish;
- g) matematik masalalarni yechishda toqat qilishni bilish, deduktiv fikrlash ko'nikmalarini hosil qilish;
- h) yangi savollarni (qo'yishni) bilish.

Demak ilk matematik qobiliyatlar shunday insoniy xususiyatlar orqali ifodalanadiki, ular matematika ilmida yuqori ijodiy faoliyat ko'rsatishga imkon yaratadi.

I.A. Markushevich maktabgacha ta'lim oldida turgan asosiy vazifa bolalarda elementar matematik tushunchalarni shakllantirish deydi.

I.A Markushevich bolalarda ko'nikmalar hosil qilish uchun batafsil metodologik dasturni beradi:

1. Elementar matematik tasavvurlarni erta shakllantirish g'oyasini qo'llab-quvvatlashi, matematik tafakkur bolada erta yoshdan boshlab shakllanishi mumkinligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra bolalarda tasniflash, solishtirish, g uruhlarga ajratish, kattaliklarni taqqoslash kabi ko'nikmalar matematik fikrlashning poydevori hisoblanadi.

Matematik fikrlashni rivojlantirish metodikasining ilmiy asoslanishiga ta'siri to'g'ridan-to'g'ri maktabgacha ta'lim bo'yicha maxsus monografiyalar yozmagan bo'lsa ham, uning matematikani o'qitish metodikasi, sistema va izchillik haqidagi qarashlari, mantiqiy fikrlash asoslari haqidagi ishlari maktabgacha ta'lim metodistlariga nazariy poydevor sifatida xizmat qilgan.

Uning g'oyalari L. V. Zankov, A. M. Leushina, D. B. Elkonin, kabi yirik metodistlar tomonidan rivojlantirilgan.

I.A. Markushevichning bevosita maktabgacha ta'limga bag'ishlangan mustaqil ishlari bo'lmasada, uning matematika o'qitish nazariyasi va mantiqiy fikrlashni erta

shakllantirish g'oyalari maktabgacha yoshdagi bolalarning elementar matematik tasavvurlarini shakllantirish metodikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Yuqorida keltirilgan bilimlar bolaning ijobiy fikrlash asosida yotadi va bu bilimlarni bolalarda maktabga qadam qo'yguncha muntazam rivojlantirish lozimdir.

Geometrik tushunchalarni rivojlantirishda bolalarda mustaqil fikrlashni shakllantiruvchi boshqa bilim va ko'nikmalarni shakllantirish muhimdir.

Bolalarda elementar matematik tushunchalarni shakllantirish bir qator shartlarga bog'liq:

Birinchi, bola oldin egallagan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi muhimdir.

Ikkinchi, matematik tushunchalarni o'zlashtirish jarayonini o'rganib, kelib chiqadigan xulosalarni bilishi shart.

Ushbu vazifalarning bajarilishi bolaning bilim hajmi va aqlning rivojlanganlikdarajasiga bog'liq. Shuning uchun birinchi bosqichda pedagog (tarbiyachiga) aqliy kuch va tirishqoqlikni kop talab qilmaydigan masalalarni taklif etish kerak.

Bunda bola sodda matematik tushunchani o'zlashtirishi, keyin esa bora-bora bolaning o'zi mustaqil ishlash ko'nikmasini hosil qilguncha matematik tushunchalarni rivojlantirib, murakkablashtirish kerak. Shuni alohida qayd qilish kerakki, agar tanlangan matematik tushunchalar tizimi qo'yidagi talablarga javob bersa, bunday holda tanlangan har bir matematik tushunchalar tizimi va har bir matematik tushuncha tarbiyaviy- pedagogik yutuqqa ega bo'ladi :

1. Har bir matematik tushunchada qanday maqsad ko'zda tutilgan?
2. Bu matematik tushunchalarning boshqa matematik tushunchaga nisbatan zaruriyligi nimada
3. Nima uchun bu matematik tushuncha tanlangan va matematik tushunchalar tizimiga kiritilgan? Matematik tushunchani kiritish bilan qanday tarbiyaviy- pedagogik maqsad ko'zda tutilgan?
4. Matematik tushuncha bola uchun qiziqarli bo'lsa, uning javobi va og'zaki yechish usuli bolani o'ziga jalb qiladimi?
5. Berilgan matematik tushunchani bolalar mustaqil bajarishiga qabul qila oladimi?, Buning uchun u nimani bilishi va eslashi kerak?
6. Matematik tushunchada qo'yilgan muammoni yechishda bola qanday yutuqlarga erishadi?
7. Qo'yilgan masalaning o'zlashtirilgan oldingi va keyingi matematik tushuncha bilan qanday bog'liqligi bor?

Masalalar yechishda bolalar uddaburonlik bilan xulosalar chiqara olishi, paydo bo'lgan muammolarni yechishning yo'llarini topa bilishi ham zarur.

Shu bois matematik tushunchalarni o'rgatish tizimli, ilmiy asoslangan, metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan bo'lishi lozim. To'g'ri qurilgan pedagogik jarayon bolaning keyingi ta'lim bosqichidagi muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Djanpeisova G.E., Xodjimuratova B.N. Matematik tasavurlarini shakllantirish. T.: "Innovatsiya-Ziyo", 2020.
2. Jumayev M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish metodikasi va nazariyasi. – T, 2007.
3. Bikbaeva N.U, Ibragimova Z.I., Qosimova X.I. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish. – T.O'qituvchi, 1995 y.
4. Xasanboyeva.O.U.va boshqalar. «Maktabgacha ta'lim pedagogikasi».T., «Ilm ziyo», 2006.
5. Respublika bolalar kutubxonasi: www.kitob.uz
6. Ijtimoiy axborot ta'lim portali: www.ziyonet.uz

MAIN STRATEGIES OF IMPLEMENTING ALTERNATIVE ASSESSMENT IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Gulira'no Subxonova Otamurodovna

**Chirchik State Pedagogical University, Faculty of Tourism, Foreign Language
and Literature 1st year Master's Degree Student**

gulira'nosubxonova2001@gmail.com

+998936543525

Scientific supervisor: Yusupova Muxabbat Anatolyevna

Abstract

In recent years, alternative assessment has become an essential component of effective English language teaching, as it addresses the limitations of traditional testing methods. Unlike standardized exams that focus primarily on discrete language knowledge, alternative assessment emphasizes authentic language use, learner autonomy, and continuous progress. This article explores the main strategies for implementing alternative assessment in English language teaching, including portfolio assessment, project-based assessment, peer and self-assessment, and performance-based tasks. Using a qualitative literature-based approach, the study analyzes how these strategies enhance communicative competence, motivation, and critical thinking skills among learners. The findings suggest that alternative assessment fosters meaningful learning experiences and supports learner-centered pedagogy, although its successful implementation requires clear criteria, teacher training, and institutional support.

Keywords: Alternative assessment, English language teaching, authentic assessment, learner autonomy, formative assessment.

Introduction

Assessment plays a fundamental role in shaping instructional practices and determining learning outcomes in English language teaching (ELT). It functions not only as a tool for measuring students' achievement but also as a key element that influences how teachers plan lessons, select materials, and address learners' needs. For many years, traditional assessment methods—such as written examinations, multiple-choice tests, and grammar-focused quizzes—have been widely used in language classrooms. Although these methods may efficiently assess learners' factual and grammatical knowledge, they often provide a narrow picture of students' overall language ability. In particular, they tend to overlook learners' communicative competence and their capacity to use English meaningfully in real-life situations.

As language education has gradually shifted toward communicative competence and learner-centered approaches, the limitations of traditional assessment practices have become increasingly evident. Contemporary ELT places greater emphasis on meaningful interaction, functional language use, and the development of practical communication skills. Within this context, alternative assessment has emerged as a more comprehensive and meaningful approach to evaluating learners' language proficiency. Rather than focusing on isolated test scores, alternative assessment emphasizes learners' performance, learning processes, and progress over time, allowing teachers to gain deeper insight into students' language development (Brown & Abeywickrama, 2019).

Alternative assessment methods, such as portfolios, project-based tasks, presentations, self-assessment, and peer assessment, actively involve learners in the evaluation process. This active participation not only enhances learner autonomy but also encourages reflection and responsibility for learning. Moreover, the continuous and formative feedback provided through alternative assessment plays a crucial role in supporting language development. By receiving regular, constructive feedback, learners are better able to identify their strengths and weaknesses, adjust their learning strategies, and improve their communicative performance.

This article aims to examine the main strategies for implementing alternative assessment in English language teaching and to discuss both its pedagogical benefits and potential challenges. By highlighting practical and classroom-oriented assessment strategies, the study seeks to support teachers in developing more effective, authentic, and learner-centered evaluation practices that align with the goals of modern English language education.

Methods

This study adopts a qualitative research design grounded in a comprehensive review of academic literature related to alternative assessment in English language teaching (ELT). A wide range of scholarly sources, including books, peer-reviewed journal articles, and educational reports published by well-established researchers in the field of language assessment, were systematically examined. The purpose of this review was to identify commonly used alternative assessment strategies and to explore their relevance and effectiveness in contemporary ELT contexts.

The selection of sources was guided by specific inclusion criteria. Priority was given to studies that focus on classroom-based assessment, formative assessment practices, and authentic approaches to language evaluation. These sources were analyzed in terms of their conceptual frameworks, implementation procedures, and pedagogical objectives. Particular attention was paid to how different alternative assessment

strategies support the development of learners' communicative competence and overall language skills.

In addition to the literature review, reflective observations drawn from EFL teaching contexts were incorporated to establish a stronger connection between theory and classroom practice. These reflections provided practical insights into how alternative assessment strategies are applied in real instructional settings and how teachers and learners respond to such approaches. By integrating theoretical perspectives with experiential observations, the study offers a more nuanced understanding of alternative assessment practices.

Overall, this methodological approach enables a holistic examination of alternative assessment in ELT, allowing for a deeper understanding of its practical implementation and educational value. The qualitative design is particularly suitable for capturing the complexity of assessment processes and for highlighting how alternative assessment contributes to more effective, meaningful, and learner-centered language learning experiences.

Results

The analysis identified several key strategies that play a significant role in implementing alternative assessment in English language teaching.

One of the most effective strategies is portfolio assessment, which involves collecting students' work over a period of time. Portfolios may include essays, recordings, projects, and reflective journals. This strategy enables both teachers and learners to monitor progress and encourages self-reflection (Genesee & Upshur, 2009).

Another important strategy is project-based assessment, where learners complete meaningful tasks such as presentations, research projects, or collaborative assignments. These projects integrate multiple language skills and promote authentic communication. Project-based assessment also develops learners' problem-solving and critical thinking abilities.

Peer assessment and self-assessment were also identified as valuable strategies. By evaluating their own work or that of their peers using clear rubrics, learners become more aware of learning objectives and quality standards. These practices enhance learner autonomy and responsibility (Oscarson, 2013).

Finally, performance-based assessment, including role-plays, debates, interviews, and oral presentations, allows learners to demonstrate their communicative competence in realistic situations. This strategy is particularly effective in assessing speaking and interaction skills.

Discussion

The findings of this study suggest that alternative assessment strategies play a significant role in promoting learner-centered and communicative approaches in English language teaching (ELT). By emphasizing authentic language tasks, continuous feedback, and performance-based evaluation, alternative assessment aligns closely with the principles of formative assessment and contributes to deeper, more meaningful learning experiences (Black & Wiliam, 2009). Learners exposed to these strategies are not only able to demonstrate their linguistic knowledge but also develop critical thinking, self-reflection, and practical communication skills that are essential for real-world language use.

Despite these clear pedagogical benefits, the implementation of alternative assessment is not without challenges. Teachers may encounter practical difficulties such as limited classroom time, large student groups, and the inherent subjectivity associated with performance-based evaluation. Without well-defined assessment criteria, alternative assessment can compromise reliability and consistency. Consequently, the development and use of detailed rubrics, clear scoring guidelines, and structured feedback mechanisms are crucial to ensuring fairness and transparency in evaluation. Furthermore, the study highlights the pivotal role of teacher training in the effective adoption of alternative assessment. Educators require professional development opportunities to enhance their assessment literacy, design authentic and meaningful tasks, and provide accurate, constructive feedback. When these conditions are adequately addressed, alternative assessment can effectively complement traditional testing methods, resulting in a more balanced and holistic assessment system that supports both language proficiency development and learner autonomy.

Overall, the findings underscore that while alternative assessment offers substantial educational advantages, its success depends on careful planning, institutional support, and teacher preparedness. When thoughtfully implemented, these strategies not only enhance learning outcomes but also foster a more engaging and responsive classroom environment.

Conclusion

Alternative assessment constitutes a robust and pedagogically sound approach to evaluating learners' language proficiency within English language teaching contexts. In contrast to traditional assessment practices that predominantly measure discrete linguistic knowledge, alternative assessment strategies—such as portfolio assessment, project-based learning, peer and self-assessment, and performance-based tasks—enable a more comprehensive evaluation of learners' communicative competence. These strategies facilitate the assessment of language use in authentic contexts, thereby

capturing learners' progress in terms of accuracy, fluency, interactional ability, and higher-order cognitive skills.

When systematically and thoughtfully implemented, alternative assessment practices significantly enhance learner motivation, autonomy, and engagement in the learning process. By actively involving learners in reflective and collaborative assessment procedures, these approaches promote self-regulated learning and a deeper awareness of individual strengths and areas for improvement. Although the implementation of alternative assessment may present challenges, including increased time demands, the need for clear and reliable assessment criteria, and adequate teacher preparation, its pedagogical benefits substantially outweigh these limitations. With appropriate professional development and transparent evaluation frameworks, alternative assessment contributes to more meaningful and sustainable language learning outcomes and effectively prepares learners for authentic communication in real-world contexts.

References

1. Black, P., & Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21(1), 5–31.
2. Brown, H. D., & Abeywickrama, P. (2019). *Language assessment: Principles and classroom practices* (3rd ed.). Pearson Education.
3. Genesee, F., & Upshur, J. A. (2009). *Classroom-based evaluation in second language education*. Cambridge University Press.
4. Gipps, C. (2012). *Beyond testing: Towards a theory of educational assessment*. Routledge.
5. Malley, J. M., & Valdez Pierce, L. (2008). *Authentic assessment for English language learners: Practical approaches for teachers*. Pearson Education.
6. Oscarson, M. (2013). Self-assessment in language learning. In C. A. Chapelle (Ed.), *The encyclopedia of applied linguistics*. Wiley-Blackwell.
7. Stiggins, R. J. (2005). From formative assessment to assessment FOR learning. *Phi Delta Kappan*, 87(4), 324–328.

DEVELOPMENT OF CHILDREN'S CREATIVE ABILITIES IN PRESCHOOL EDUCATION THROUGH INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

Kamilova Gulmira Alimovna

Professor of Bukhara State Pedagogical Institute, PhD in Pedagogical Sciences

Raxmatova Gulnoz Komilovna

Master's student at Buxoro State Pedagogical Institute

ANNOTATION

The article explores the role of innovative educational technologies in the development of preschool children's creative abilities. In modern pedagogy, the use of innovative methods and approaches is essential for fostering creativity, imagination, and problem-solving skills in young children. The study highlights various innovative technologies, including interactive games, digital tools, project-based learning, and experiential activities, which are effectively applied in preschool education. Emphasis is placed on creating a stimulating learning environment that encourages children to think independently, express themselves, and develop original ideas. The article also discusses the practical implementation of these technologies in educational settings and their positive impact on children's cognitive, emotional, and social development.

Keywords: Innovative educational technologies, preschool education, creative abilities, early childhood development, interactive learning, digital tools in education, project-based learning, experiential activities, cognitive development, imaginative thinking, problem-solving skills, child-centered pedagogy, fostering creativity in young children.

Introduction. In today's rapidly changing world, creativity is considered one of the most important skills for personal and professional development. Early childhood is a critical period for developing cognitive, emotional, and social abilities, making preschool education a key stage for nurturing creative potential. Preschool children are naturally curious, imaginative, and eager to explore their environment. Therefore, providing them with opportunities to think creatively, solve problems, and express their ideas is essential for their holistic development.

Innovative educational technologies play a significant role in enhancing the quality of preschool education and promoting creativity among young learners. These technologies include interactive digital tools, multimedia resources, educational games, project-based learning, and experiential activities that actively engage children

in the learning process. By incorporating such methods, educators can create a stimulating and child-centered environment that encourages exploration, experimentation, and independent thinking.

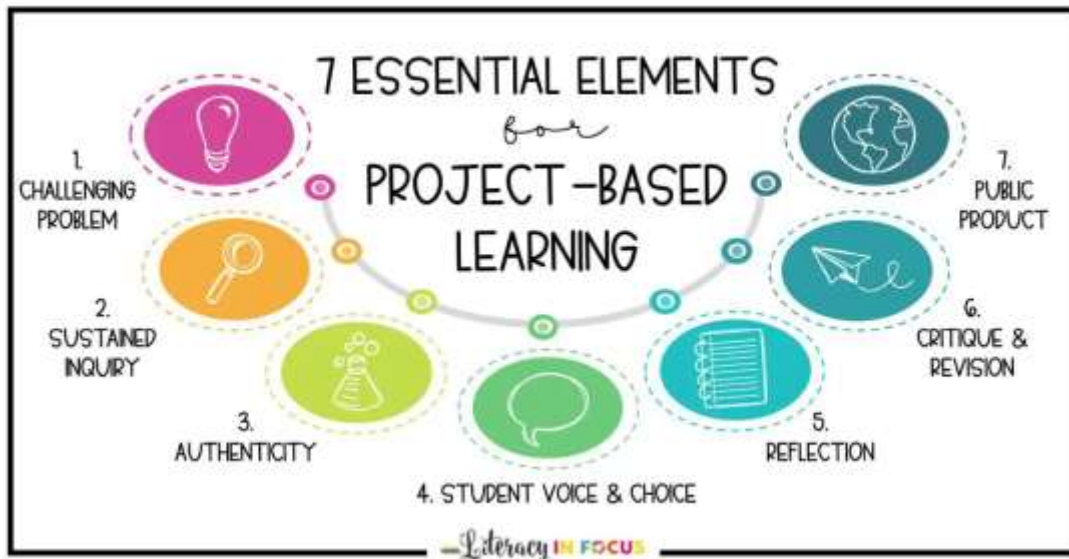
Research shows that when innovative approaches are applied in preschool settings, children demonstrate higher levels of imagination, curiosity, and problem-solving abilities. Moreover, these methods help develop social skills, collaboration, and self-expression, which are essential for future academic and personal success. The integration of technology in early education does not replace traditional play and interaction but complements them, making learning more engaging and effective. This article examines the practical application of innovative educational technologies in preschool education and explores how these approaches contribute to the development of children's creative abilities. It aims to provide educators and researchers with insights into effective methods for fostering creativity, supporting cognitive growth, and preparing children for the challenges of the 21st century.

The development of creative abilities in preschool children is a central objective of modern education. Creativity in early childhood involves not only imagination and originality but also critical thinking, problem-solving, and the ability to express ideas in diverse ways. Developing these skills at an early age lays the foundation for lifelong learning, adaptability, and innovation. To achieve this, educators use a variety of innovative educational technologies and teaching methods specifically tailored for young learners.

One of the most widely applied approaches is interactive learning through educational games. Play is a natural activity for children, and educational games combine learning with fun. For example, role-playing games allow children to adopt different roles, explore various scenarios, and develop social and emotional creativity. Digital games and applications designed for preschoolers provide interactive experiences where children can solve puzzles, make choices, and experiment with consequences, all of which strengthen cognitive and creative skills. Interactive storytelling games, for instance, encourage children to invent their own endings to stories, enhancing imagination and narrative skills.

Project-based learning is another highly effective method for fostering creativity. In this approach, children engage in small projects, such as creating craft works, building models, or preparing simple science experiments. These projects require planning, decision-making, and hands-on exploration. Through project-based learning, children learn to test ideas, reflect on outcomes, and collaborate with peers. For example, constructing a miniature garden in the classroom allows children to explore nature, combine colors and materials creatively, and solve practical challenges, such as

arranging plants or designing paths. This method nurtures originality, critical thinking, and cooperative skills.

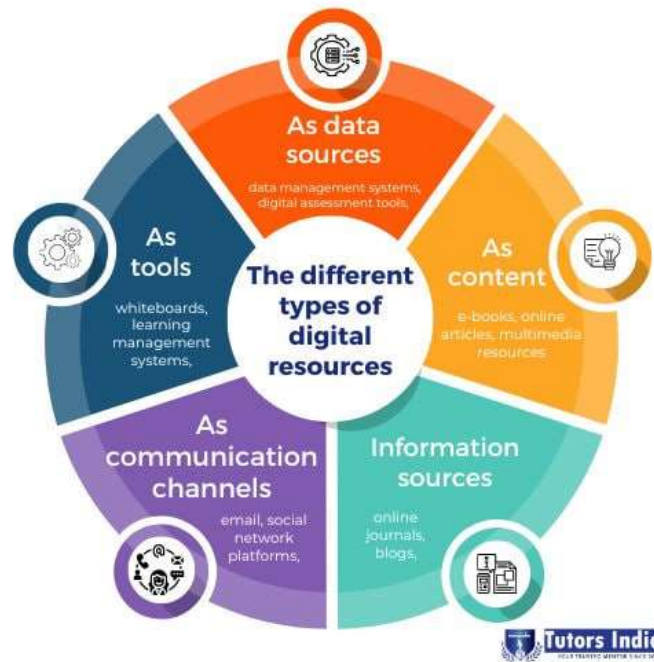

1-figure

Experiential and sensory-based activities play a vital role in stimulating creative thinking. Activities such as painting, sculpting, music, movement, and nature-based exploration engage children’s senses and encourage self-expression. For example, experimenting with different textures in art or creating rhythms with musical instruments allows children to explore new possibilities and develop original solutions. Sensory play, such as working with sand, water, or clay, supports experimentation and imaginative exploration, which are key elements of creativity.

Digital tools and multimedia resources have become an essential component of innovative preschool education. Tablets, interactive boards, and educational applications enable children to engage in activities such as digital drawing, animation, storytelling, and interactive quizzes.

These tools offer opportunities for children to visualize abstract ideas, manipulate objects, and create original content. For instance, using a drawing application, a child can illustrate a story they have imagined, while an interactive animation program allows them to bring their characters to life, fostering both creativity and technological literacy.

2-figure

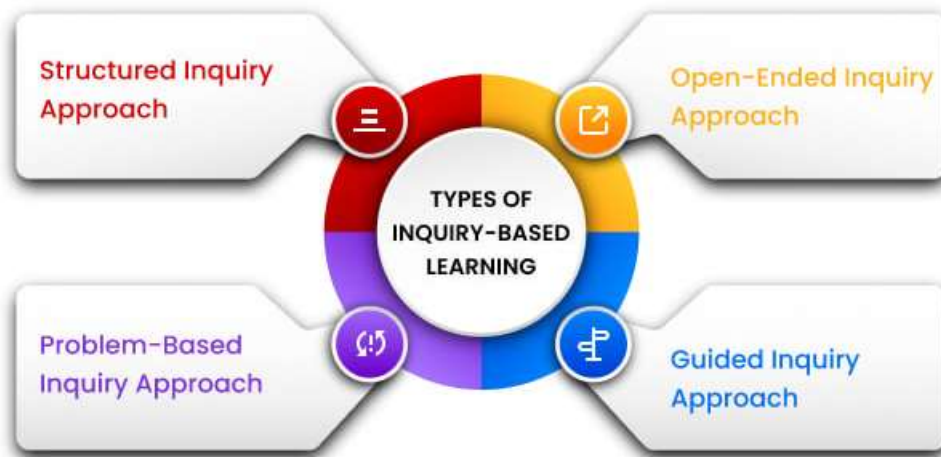
Collaborative and communicative methods further enhance creative development. Group activities, discussions, and cooperative projects enable children to share ideas, learn from each other, and build social creativity. Collaboration encourages children to listen actively, consider different viewpoints, and refine their own ideas. Activities like group storytelling, joint art projects, or cooperative problem-solving games foster imagination, teamwork, and communication skills simultaneously.

Enhancing Communication and Collaboration Skills

3-figure

Teacher-guided exploratory methods are crucial in stimulating creativity. Teachers can encourage children to ask questions, explore possibilities, and think independently by using open-ended questions, brainstorming sessions, and guided problem-solving tasks. Questions such as “What would happen if...?” or “How could we do this differently?” motivate children to think outside the box. Teachers also provide scaffolding to help children develop their ideas further, supporting both cognitive growth and creative expression.

4-figure

In addition, integration of multiple methods—combining games, projects, sensory activities, digital tools, and collaborative exercises—creates a rich, stimulating environment for creativity. Such an integrated approach ensures that children are engaged in diverse experiences, promoting flexibility of thought and adaptability. It also helps cater to different learning styles, allowing each child to develop their strengths and interests.

Fostering creative abilities in preschool children requires a multifaceted approach. The use of innovative educational technologies, combined with interactive, experiential, project-based, collaborative, and teacher-guided methods, provides a comprehensive framework for supporting imagination, originality, and problem-solving skills. By applying these methods, educators create a nurturing environment that encourages exploration, experimentation, and self-expression, ultimately preparing children for lifelong learning and the challenges of the 21st century.

Conclusion. In conclusion, the development of creative abilities in preschool children is a fundamental aspect of modern education. Creativity encompasses imagination, problem-solving, originality, and self-expression, all of which are crucial for children’s cognitive, emotional, and social growth. The use of innovative educational technologies in preschool settings plays a significant role in nurturing these abilities. Methods such as interactive educational games, project-based learning, experiential

and sensory activities, digital tools, collaborative exercises, and teacher-guided exploratory tasks create a stimulating and child-centered environment that encourages curiosity, experimentation, and independent thinking.

The integration of these innovative approaches ensures that children are not only acquiring knowledge but are also actively developing skills that will enable them to think creatively, communicate effectively, and adapt to new situations. By engaging children in diverse learning experiences, educators foster original ideas, enhance problem-solving skills, and strengthen social collaboration. This holistic development supports the formation of well-rounded individuals who are prepared to meet the challenges of the 21st century with creativity and confidence.

Ultimately, incorporating innovative educational technologies in preschool education is essential for unlocking children's full creative potential. It provides a foundation for lifelong learning, encourages continuous exploration, and helps children develop the intellectual and emotional skills necessary for future academic and personal success.

References

1. Siraj-Blatchford, I., & Sylva, K. (2004). Researching Pedagogy in English Preschools. *British Educational Research Journal*, 30(5), 713–73
2. Axmedova, G. (2020). *Maktabgacha ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash metodikasi*. Toshkent: O'zbekiston pedagogika universiteti nashriyoti.
3. Ibragimova, D. (2018). *Bolalar tarbiyasida o'yin va interfaol metodlardan foydalanish*. Toshkent: «Fan va ta'lim» nashriyoti.

POETICS OF FARIDA AFRUZ'S POETRY

Atabayeva Gulzhakhon Zufarovna

Basic doctoral student of the 1st year of the Institute of Languages and Culture of the Peoples of Central Asia of Samarkand State University named after Sharaf Rashidov

guljakhonatabayeva@gmail.com

<https://orcid.org/009-009-35986387>

Abstract

This article analyzes the genre and stylistic features of the work of Farida Afroz, one of the prominent representatives of modern Uzbek poetry. In the poetess's poetry, the priority of short lyrical genres, minimalist expression, poetic silence, and the system of symbolic images are scientifically and theoretically illuminated. In the process of analysis, scientific sources on the theory of modern Uzbek poetry are relied upon.

Keywords: Farida Afroz, modern poetry, genre, style, minimalism, poetic silence, symbol.

ENTRANCE

In modern Uzbek poetry, the problem of genre and style is one of the urgent directions of literary studies. As Q. Yo'ldoshev noted: "In contemporary poetry, the condensation of form and the densification of meaning are becoming the leading aesthetic trend" [1, 45]. This situation is also clearly manifested in the poetry of Farida Afroz, which requires her work to be considered as a separate object of research from a genre-methodological point of view. Farida Aruz, as a multifaceted creator, writes not only in poetry, but also in prose and literary translation, making a significant contribution to modern Uzbek literature. There are many poems in the poetess's work that emanate traditionalism and national color, as well as original genre and stylistic poems related to modern literature. Also, the poet's philosophical lines occupy a worthy place in the hearts of poetry lovers. Another important aspect of Farida Afroz's poetry is that the more compact the poetic form, the broader the meaning. This is especially evident in genres such as "tasbeh" and "fiqra," which were created by the poetess as innovations in Uzbek literature.

LITERATURE ANALYSIS

Feride Afroz's poetry is characterized, first of all, by short lyrical forms - triads, lyrical miniatures. Literary scholar U. Tursunov evaluates the genre as a "historical form of artistic thought" [3, 22]. From this point of view, the triads and fiqras of Farida Afroz are an updated genre form that meets the requirements of modern spiritual thinking.

Q. Yo'ldoshev expresses the following opinion about the poetics of short poetry: "A short poem is measured not by volume, but by meaning and thought" [1,63]. It is this principle that prevails in the work of Farida Afroz, and in a small volume, a deep philosophical content is expressed.

If you don't give - you can't take,

If you don't lose - you won't find. (Fikr 26) [7, 193]

One of the main stylistic features of Farida Afroz's poetry is minimalism. N. Karimov defines style as "the author's way of understanding and expressing the world" [2, 17]. In the poet's work, there is a rejection of excessive imagery and artistic ornamentation, giving meaning through brevity. This style is associated with the aesthetics of poetic silence. As O. Safarov noted: "A symbol is a meaning that is not directly expressed, but felt" [4, 41]. In the poems of Farida Afroz, silence and gesture encourage the reader to think actively, to independently perceive the meaning.

Farida Afroz's unique mastery of words is the art of maintaining silence while speaking. This quality of the creator is similar to the behavior of a wise Uzbek grandmother in her advice to her granddaughter, who chooses the word "ayab," the word "soft," brings out the end of the sentence, and "draw the conclusion yourself." We can witness this phenomenon in the following fiqh.

O human, you are a genius.

But whatever You have created,

He is not as perfect as you. (Fitrah 16) [7,191]

A creative person who laughs at humanity's discoveries and inventions in every field that they are always capable of and cannot be, and the claim "this is me!" behind it, never says "hey, human being who has drunk raw milk, there is the Almighty who made you capable of creating these things, He is perfect and He created you the most perfect" in any part of the line, he can give this conclusion in half. The same can be seen in the following lines:

Even animals have intelligence,

only he is ashamed to boast. (Figure 24) [, p. 192]

In Feride Afroz's lyrics, images of nature - night, wind, shadow, silence - are interpreted as a symbolic expression of the inner world of man. According to B. Saidov, "The lyrical image primarily expresses the state of mind" [5,29]. In the poet's work, the image reflects not external reality, but internal experiences. The expression of the female psyche is conveyed not through overt emotions, but through inner drama and symbolic imagery. This aspect is the basis for evaluating the poetry of Farida Afroz as a unique example of modern women's lyrics [6].

RESULTS

In the poet's poems, Eastern thinking, the Uzbek spirit, and modern global philosophy do not contradict each other, but rather harmonize. Farida Afroz's poetry creates a calm, yet strong, concise, yet profound, feminine, yet universal human poetic space. It is no coincidence that his style is evaluated as a vivid example of the minimalist-philosophical direction in modern Uzbek poetry.

Farida Afroz, as a true child of the Uzbek people, a true beloved of this land, sings loudly in her poems about the homeland, motherland; the national language, which is the greatest spiritual heritage of our ancestors, through the words of our grandfathers and grandmothers who lit the torch of enlightenment for the whole world through their religious and secular knowledge:

When I say "My mother tongue!"

Maturidi, Zamakhshari,

Ibn Sina used ointment

The cure for the pain rises.

When I say "My mother tongue!" proudly,

Half the world will speak.

The series is like an earthquake

Sohibqiron raises his head.

While the poetess proudly remembers the great ancestors of the country, she describes the people of evil, ignorance, and depravity as part of this nation, armed with metaphors:

"My mother tongue!" I say, oh Lord,

Words burn like fire,

He hanged Mashrab

The heedless rope will raise its head.

It is not difficult to understand that "ignorance" is actually applied not to the rope, but specifically to those who led Mashrab to the gallows.

CONSIDERATION

This poem is an example of philosophical lyricism in modern Uzbek poetry.

In the work, there is no epic plot or dramatic dialogue, but the author's subjective reflections on reality, inner experiences, and mental anguish are expressed in a lyrical form.

World

Without you,

Half-dead infant,

Stirred,

He panted helplessly.

Poor heart,

One clod - heart,

Breath is heavy, breath is difficult.

In the poem, the conflict between the world and man is revealed through philosophical generalizations. Generally, the work belongs to the contemplative lyric type, in which the author strives not for an emotional assessment of the world, but for its philosophical perception. Repetitions in the form "Dunyo/Sensiz" define the main ideological center of lyricism and serve as a semantic core in the poem. Stylistically, the poem is built on symbolic-metaphorical thinking. Images such as "half-dead child," "a piece of heart," "old elm," "rust swallows" are not concrete objects, but symbols expressing the spiritual and moral state of the inner spiritual being of the lyrical hero. Syntactic parallelism and lexical repetition are actively used in the poem. In particular, the lines "Breath is heavy/Breath is difficult" express in a strong poetic tone the complexity and difficulty of the life process based on semantic parallelism. Repetitive structures, while ensuring internal rhythm and musicality in the work, strengthen the motif of suffering.

CONCLUSION

In conclusion, Feride Afroz's poetry occupies an important place in the development of modern Uzbek poetry in terms of genre and style. The genre specificity of Farida Afroz's work is determined by her reliance on the lyrical-philosophical direction, the development of the genres of triplets and free verse, and the expansion of genre boundaries. The poetess interprets the genre not as a goal, but as a means of expressing poetic thought. In his work, references to short genres, a minimalist style, poetic silence, and a system of symbolic images are manifested as leading aesthetic principles. These features allow us to evaluate the poet's poetry as an example of new poetic thinking.

REFERENCES

1. Yuldoshev Q. Poetic Thought and Meaning. - Tashkent: Fan, 2016.
2. Karimov N. The Problem of Style in Literature. - Тошкент, 2012.
3. Tursunov U. Theory of Literary Genres. - Тошкент, 2015.
4. Safarov O. Artistic image and symbol. - Тошкент, 2013.
5. Saidov B. Lyrical image and philosophical thinking. - Тошкент, 2018.
6. Rahmonova D. Poetic Thinking in Uzbek Women's Poetry. - Tashkent, 2019.
7. Butaeva F.A. Wait for Me...Selected Works, Volume 1, - Tashkent: Sharq, 2023.
8. 1. Genre features of Farida Afroz's lyrics
9. Rahmatova D. Genre of triad in modern Uzbek poetry (on the example of the work of Farida Afroz). // Uzbek Language and Literature, 2018.

10. Khalikova M. The Poetics of Minimalism in the Poetry of Farida Afruz. // Philological Issues, 2019.
11. Abdullayeva N. Genre research in modern women's lyrics. // Sharq yulduzi, 2020.
12. 2. Issues of style and poetics
13. Karimov A. Poetic Silence and Dense Meaning in Farida Afruz's Poetry. // World Literature, 2017.
14. Nurmatova S. Symbolic expression of the lyrical image. // Tafakkur, 2021.
15. Ismoilova Z. Interpretation of the female psyche in philosophical lyrics. // Science and Education, 2022.
- 16.

PEDAGOGNING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH VA RAQAMLI TA'LIM MUHITI TAMOYILLARI

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
doktoranti Yuldasheva Munisa Rashidovna

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi pedagogning kasbiy kompetentligini shakllantirishga oid nazariy va amaliy jihatlar tahlil qilingan. Kompetentlik tushunchasining psixologik-pedagogik mazmuni, pedagog faoliyatida zarur bo'lgan malaka va ko'nikmalar tarkibi hamda ularni rivojlantirish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonini raqamlashtirish sharoitida raqamli ta'lim muhiti tamoyillarining ahamiyati, ularning pedagogik faoliyatga ta'siri va ta'lim samaradorligini oshirishdagi roli ko'rsatib berilgan. Tadqiqot O'zbekistonda raqamli ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, zamonaviy pedagogning kasbiy kompetentligini takomillashtirish bo'yicha muhim xulosalar beradi.

Kalit so'zlar: kompetentlik, pedagog, raqamli ta'lim, tamoyillar, kasbiy rivojlanish

Hozirgi zamon ta'lim-tarbiya sohasini maxsus tayyorlangan, kasbiy kompetentlikga ega, ta'lim-tarbiya jarayonida psixologik bilim, malaka, ko'nikmalarni natijadorlik tamoyillari asosida qo'llaniladigan Pedagogsiz tasavvur etib bo'lmaydi. "Kompetentlik" tushunchasining mohiyati. Bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida ustuvor o'rin egallagan kuchli raqobatga bardoshli bo'lish har bir mutaxassisdan kasbiy kompetentlikka ega bo'lish, uni izchil ravishda oshirib borishni taqozo etmoqda.[3] Xo'sh, kompetentlik nima? Kasbiy kompetentlik negizida qanday sifatlar aks etadi? Pedagog o'zida qanday kompetentlik sifatlarini yoritish zarur. Ayni o'rinda shu va shunga yondosh g'oyalar yuzasidan so'z yuritiladi. Inglizcha "competence" tushunchasi lug'aviy jihatdan bevosita "qobiliyat" ma'nosini ifodalaydi, mazmunan esa "faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish"ni yoritishga xizmat qiladi. "Kompetentlik" tushunchasi ta'lim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi. Qobiliyat tushunchasi nafaqat pedagogik,

balki birinchi navbatda psixologik tushuncha hisoblanadi va psixologiya fani orqali o'rganiladi, o'qitiladi. Kasbiy kompetentlik - mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olinishi.

Bir qator tadqiqotlarda bevosita pedagogga xos kasbiy kompetentlik va uning o'ziga xos jihatlari o'rganilgan. Bunday tadqiqotlar sirasiga A.K.Markova, [2] va B.Nazarovalar tomonidan olib borilgan izlanishlarni kiritish mumkin. O'z tadqiqotlarida A.K.Markova pedagogning kasbiy kompetentligi quyidagi tarkibiy asoslardan iborat ekanligi aytiladi. O'zbekistonda pedagogning kasbiy kompetentligi, uning o'ziga xos jihatlari o'rganilgan bo'lib, ular orasida B.Nazarova va S.Musinov tomonidan olib borilgan tadqiqot o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchining fikriga ko'ra pedagogga xos kasbiy kompetentlik negizida quyidagi tarkibiy asoslar tashkil etadi. Kasbiy pedagogik kompetentlikka ega bo'lishda o'z ustida ishlash, o'z-o'zini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O'z -o'zini rivojlantirish vazifalari o'zini o'zi tahlil qilish, boshqarish va o'zini o'zi baholash orqali aniqlanadi.

Har qanday jarayonda bo'lgani kabi ta'lim tizimini raqamlashtirish ham nazariy-metodologik jihatdan puxta asoslanishni taqozo qiladi. Raqamli ta'lim muhitini [1] yaratishning metodologik asoslari sirasida tamoyillar ham ustuvorlik kasb etadi. Binobarin, tamoyillar faoliyatni tashkiliy-metodik jihatdan to'g'ri tashkil qilish, yo'nalishlarni oqilona belgilash, maqsad va natija o'rtasidagi aloqadorlikni belgilab beradi. OTMda raqamli ta'lim muhitini yaratish muayyan tamoyillar asosida amalga oshiriladi. Ayni o'rinda "tamoyil" tushunchasining mohiyatini anglab olish maqsadga muvofiqdir. Zero, aniq maqsadga asoslangan tashkiliy pedagogik faoliyatning yo'nalishlari to'g'ri tanlanadi. Lotin tilida "boshlang'ich", "asos" ma'nolarini anglatadigan "tamoyil" ("principium") tushunchasi mazmuniga ko'ra, 1) nazariy jihatdan isbot talab qilmaydigan boshlang'ich holati (aksioma yoki postulat); 2) egallangan pozitsiya yoki xulq-atvorni o'zgartiruvchi ichki ishonch, maslak (o'zgarimas yoki qat'iy qoida). Pedagogika sohasida tashkil qilinadigan faoliyatning negizi, boshlang'ich asosi sifatida talqin etiluvchi tamoyil "muayyan pedagogik shart-sharoitlarning qonuniyatlarga mos kelishi hamda ularning mavjudligini inobatga olgan holda harakat samaradorligini belgilaydi, buning uchun qonuniyat pedagogik hodisani aks ettiradi, shuningdek, pedagogik tizimlarning o'zaro aloqadorligi va munosabatlarini belgilay olishi zarur". Shundagina "tamoyil tegishli tizimda vazifalarni samarali hal qilinishini ta'minlaydi". OTMda raqamli ta'lim muhitida, asosan, didaktik faoliyat ko'zga tashlanadi. Raqamli ta'lim jarayoning ustuvor tamoyillaridan xabardor bo'lish OTMda faoliyat yuritayotgan pedagoglar jamoasi uchun muhim sanaladi. Binobarin, ustuvor tamoyillar raqamli ta'lim muhitini

metodologik, tashkiliy, texnik, texnologik jihatdan to‘g‘ri shakllantirish uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitni yaratishga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish, barcha tarmoqlar va sohalarda, eng avvalo, davlat boshqaruvi, ta‘lim, sog‘liqni saqlash va qishloq xo‘jaligida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, elektron hukumat tizimini takomillashtirish, dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalarining mahalliy bozorini yanada rivojlantirish, respublikaning barcha hududlarida IT-parklarni tashkil etish, shuningdek, sohani malakali kadrlar bilan ta‘minlashni ko‘zda tutuvchi 220 dan ortiq ustuvor loyihalarni amalga oshirish boshlangan. Bundan tashqari, 40 dan ortiq axborot tizimlari bilan integratsiyalashgan geoportalni ishga tushirish, jamoat transporti va kommunal infratuzilmani boshqarishning axborot tizimini yaratish, ijtimoiy sohani raqamlashtirish va keyinchalik ushbu tajribani boshqa hududlarda joriy qilishni nazarda tutuvchi “Raqamli Toshkent” kompleks dasturi amalga oshirilmoqda. Elektron manbalardan birida esa raqamli ta‘lim jarayonida ustuvorlik kasb etadigan tamoyillar sifatida quyidagilar keltiriladi: ustunlik, shaxsiylashtirish, maqsadga muvofiqlik, egiluvchanlik va moslashuvchanlik, muvaffaqiyatlilik, hamkorlik va o‘zaro hamjihatlilikka asoslangan o‘qitish, amaliyotga yo‘naltirilganlik, murakkablikning ortib borishi, ta‘lim muhitining to‘yinganligi, polimodallik (bilish va kommunikatsiya jarayonida borliqni anglash hamda muloqotning bir nechta uslublaridan foydalanish; multimediyalilik), shuningdek, baholashni yo‘lga qo‘yish tamoyillari. Ayni o‘rinda tadqiqot muammosining obyektidan kelib chiqqan holda OTMda raqamli ta‘lim muhitini yaratishda ustuvorlik kasb etuvchi tamoyillarni ham aniqlab olishga e‘tibor qaratildi. Mavzuga oid manbalar bilan tanishish orqali OTMda raqamli ta‘lim muhitini yaratishda o‘ziga xos ustuvorlik kasb etuvchi muhim tamoyillar quyidagilar ekanligi aniqlandi. Barcha davrlarda ham har qanday faoliyat, ishharakatning sifati uni bajargan shaxs (mutaxassis)ning tegishli kompetensiyalarga egaligi bilan belgilangan. Zero, kompetensiya ana shu faoliyat, ishharakatni bajara olish layoqati, malakasiga egalik demakdir. Zamonaviy sharoitda mutaxassislar zarur layoqat, malakani bevosita kasbiy oliy ta‘lim jarayonida o‘zlashtiradi.

Shunday qilib, pedagogning kasbiy kompetentligi, o‘z-o‘zini rivojlantirishning ahamiyati, raqamli ta‘lim muhitining pedagogik faoliyatga ta‘siri haqida keltirilgan xulosalar ta‘lim tizimining yuqori sifatiga erishishda, pedagoglarni raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llashga tayyorlashda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Bunday kompetent pedagoglar nafaqat jamiyatda raqobatbardosh bo‘lgan, balki o‘z kasbining yuksak malakali mutaxassislari sifatida faoliyat yuritadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Bates, T.** (2015). *Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning*. Vancouver: Tony Bates Associates Ltd.
2. **Markova, A.K.** (2000). *Pedagogik psixologiya*. Moskva: Pedagogika.
3. **Schwabenland, C., & Oswick, C.** (2015). *Understanding Competence and Competency Frameworks*. Oxford: Oxford University Press.

“BOBURNOMADAGI HARBIY ATAMALARNING ISHLATILISHI”

**Turon universiteti Andijon filiyali Lingvistika
(O‘zbek tili) yo‘nalishi 2- kurs magestranti
DJakvarova Gulnoza Badriddinovna**

KIRISH

“Boburnoma” — jahon adabiyoti va tarixshunosligi uchun beqiyos manba bo‘lib, unda XVI asrning siyosiy jarayonlari, harbiy yurishlari, davlat boshqaruvi va ijtimoiy hayoti keng yoritilgan. Asarda qo‘llanilgan til, leksika, ayniqsa harbiy terminlar o‘sha davrning harbiy madaniyatini, qo‘shin tuzilmasini, jang strategiyasini va qurol-aslahalar tizimini chuqur o‘rganishga imkon beradi.

Harbiy atamalarni tahlil qilish nafaqat tarixiy manbashunoslik uchun, balki lingvistika, terminologiya, semasiologiya va leksikografiya uchun ham dolzarb masaladir. Zero, “Boburnoma” turkiy harbiy terminlarning boy qatlamini saqlab qolgan ilk manbalardan biridir. Undagi harbiy atamalar bugungi kunda ham mazmunan muhim bo‘lib, ba’zilar hozirgi zamon harbiy terminologiyasida faol ishlatiladi, boshqalari esa tarixiy leksika sifatida qadrlanadi.

Mazkur tadqiqot “Boburnoma”dagi harbiy terminlarning tarkibi, qo‘llanish doirasi, semantik xususiyatlari va zamonaviy kontekstdagi aksini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqotning maqsadi

“Boburnoma” asarida uchraydigan harbiy atamalarning ma’nosi, vazifasi, kelib chiqishi va matn ichidagi funksional yukini o‘rganish.

Tadqiqot vazifalari

1. Asarda uchraydigan harbiy terminlarni tematik guruhlariga ajratish.
2. Terminning kelib chiqishi (turkiy, arabcha, forscha)ni aniqlash.
3. Atamalarning jang tasvirida, qo‘shin boshqaruvida yoki qurol ta’rifida tutgan o‘rnini tahlil qilish.
4. Harbiy terminlarning hozirgi o‘zbek tilidagi qo‘llanilish holatini aniqlash.
5. Harbiy terminlarning semantik o‘zgarishlarini tahlil qilish.

Asosiy qism

1. “Boburnoma”dagi harbiy boshqaruv tizimi va unvonlar

“Boburnoma”da o‘sha davr harbiy ierarxiyasi juda batafsil tasvirlangan. Unvon va lavozimlar qo‘shin boshqaruvi haqida aniq ma’lumot beradi. Ularning aksariyati turkiy leksikaga mansub bo‘lib, harbiy tizimning ko‘p bosqichli tuzilishini ko‘rsatadi.

Harbiy martaba va lavozim ifodalovchi atamalar:

- **Bahodir** — jasur, qo‘rqmas sarkarda yoki lashkarboshi.

- **Sarbador** — o‘limni tanlagan, oxirigacha jang qiluvchi qo‘shin.
- **Tumanboshi** — 10 ming askarga qo‘mondon.
- **Hazorboshi** — 1 ming askarni boshqaruvchi.
- **Navkar** — oddiy jangchi.
- **Beg, mirzo** — yuqori tabaqali lashkarboshilar.

Bu terminlar harbiy qo‘shin tarkibining qatlamlarga bo‘linganini ko‘rsatadi. Masalan, Bobur bir jang tasvirida: *“O‘ng qanotga falon begni, so‘l qanotga falon mirzoni qo‘ydim”* deya qo‘shin boshqaruvini izohlaydi.

2. Qo‘shin tarkibi va bo‘linmalarga oid atamalar

“Boburnoma”da qo‘shin bo‘linmalari turlicha nomlar bilan ifodalanadi. Ular jang strategiyasining muhim elementidir.

Asarda uchraydigan asosiy bo‘linmalar:

- **O‘ng qanot, so‘l qanot, markaz** — qo‘shin joylashuvi.
- **Chopovul** — oldingi hujumchi bo‘linma.
- **Yasovul** — tartibni saqlovchi harbiy qo‘riqchi.
- **Piyoda kishilar** — piyoda askarlar.
- **Merganlar** — nishonga aniq otuvchilar.

Ularning funksiyasi

Bobur jang strategiyasida qanotlarni to‘g‘ri joylashtirishga katta ahamiyat bergan. Masalan:

“O‘ng qanotni tog‘ tomonga yaqinlashtirdim, so‘l qanot esa dushmani aylanib o‘tmoq uchun yo‘naldi.”

Bu terminlar o‘sha davr taktik harakatlarining asosiy ko‘rinishini beradi.

3. Qurol-aslah va harbiy texnika terminlari

“Boburnoma” qurol-aslahalar terminlari bo‘yicha juda boy manba hisoblanadi. Bobur har bir qurolning vazifasini, jangdagi ahamiyatini va hatto uning dushmanga ko‘rsatadigan ta‘sirini ham yozadi.

O‘tkir qurollar:

- **Qilich, shamshir, xanjar, nayza, nayzabarg.**
- **Zirh, sovut, qalqon** — himoya vositalari.

O‘q otar qurollar:

- **O‘q-yoy, kamon** — an‘anaviy turkiy qurollar.
- **Tufak, zambarak, to‘p** — Bobur zamonida kirib kelgan o‘qotar texnika.

Bobur o‘qotar qurollarning jang natijasiga katta ta‘sir ko‘rsatganini bir necha bor ta‘kidlaydi. Bu esa harbiy texnikaning rivojlanish bosqichini ko‘rsatadi.

4. Jang taktikasi va harbiy strategiya atamalari

Harbiy harakat jarayonini ifodalovchi terminlar asarning eng dolzarb qatlamini tashkil qiladi.

Asarda uchraydigan strategik atamalar:

- **Qamal** — dushman shahri yoki qal’ani qurshab olish.
- **Mudofaa** — himoyaga tayyor turish.
- **Bostirib kirish, tor-mor etish, jangga kirish** — hujumga oid fe’llar.
- **Orqa yo’ldan kelmoq, yov ustiga bostirish** — taktika usullari.
- **Sajog’a turmoq** — jangga tayyor saf tortish.

Ularning tahlili

Bobur jangda odatda quyidagi tartibga amal qiladi:

1. Qanotlarni joylashtirish
2. Markazni mustahkamlash
3. Chopovullarni oldinga chiqarish
4. Tufakchilarni taktik joyga qo’yish
5. Yakuniy hujum

Bu terminlar o’sha davrning harbiy bilim darajasi yuqori bo’lganini ko’rsatadi.

5. Harbiy atamalarning semantik tahlili

Atamalarni ma’no tahlili ularning tarixiy o’zgarishlarini kuzatish imkonini beradi.

Misollar

- **Bahodir** — tarixda “jasur jangchi”, hozir esa “jasur kishi” umumiy ma’noda.
- **Tuman** — harbiy birlik bo’lgan, hozir esa “10 minglik son birligi”.
- **Zambarak** — o’tmishda harbiy to’p, hozir “katta qurol” ma’nosida tarixiy termin.

Ko’plab harbiy atamalar semantik kengayish yoki torayishga uchragan.

6. Boburnoma terminlarining bugungi o’zbek tiliga ta’siri

Bugungi o’zbek harbiy leksikasida Bobur davri terminlarining ta’siri seziladi.

- “Qamal”, “mudofaa”, “bosqin” — harbiy terminologiyada faol.
- “Navkar”, “beg”, “tumanboshi” — tarixiy adabiyotda saqlanib qolgan.
- “Bahodir”, “nayza”, “qalqon” — ramziy ma’noda ham qo’llanadi.

Bu Bobur asarining lug’aviy boylik sifatidagi ahamiyatini ko’rsatadi.

Xulosa

“Boburnoma” o’zbek harbiy terminologiyasi tarixini o’rganishda eng boy va ishonchli manbalardan biridir. Asarda qo’llanilgan harbiy atamalar:

- o’sha davr harbiy tizimini, qo’shin tuzilishini, jang strategiyasini aniq aks ettiradi;
- turkiy harbiy leksikaning shakllanish bosqichlarini ko’rsatadi;
- zamonaviy o’zbek tilida ham iz qoldirgan;

- terminologiya va tarixiy lingvistika uchun muhim ilmiy material hisoblanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Bobur asarida qo'llangan harbiy terminlar faqat tarixiy ma'lumot emas, balki tilshunoslik uchun ham qimmat boylikdir. Ularning tahlili orqali biz XVI asr harbiy hayoti, qurol-aslaha tizimi, sarkardalik an'analari va harbiy boshqaruvning mukammal tuzilishini anglaymiz.

TABLE OF CONTENTS

1	MODERN REQUIREMENTS FOR PRIMARY EDUCATION AND THEIR MAIN TASKS Sanginova Sevinch, Xudoyqulova Nilufar	3–5
2	TARIXIY JARAYONLAR VA IXTIROLARNING HOZIRGI NUTQ TERAPIYASIGA KO‘RSATGAN TA’SIRI Norqobilova Dilnoza	6–10
3	“FARHOD VA SHIRIN” DOSTONI NASRIY BAYONLARINING XALQCHILLIK XUSUSIYATLARI (MAHZUN QISSASI MISOLIDA) Isaqova Ellora Madamin qizi	11–15
4	ФОРМЫ «ОБУЧЕНИЯ В СОТРУДНИЧЕСТВЕ» В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ Маликова Мадина	16–18
5	Анализ фразеологизмов, связанных с женщиной, матерью и девушкой в русском и узбекском языках Д.Г. Толипова, Икромжонова Ёкутой Эркин қизи	19–22
6	“FAOLIYAT, EMOTSIYA VA MOTIVATSIYA” Abdusattorova Shahruza	23–26
7	INTEGRATING DIGITAL TOOLS TO ENHANCE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN HIGHER EDUCATION Khasanova Iroda	27–30
8	O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA ARGO VA JARGONLAR TARJIMASINING SOTSIOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI Saidova Nilufar	31–34
9	SO‘Z O‘YININI TARJIMA QILISHDAGI PRAGMATIK MUAMMOLAR VA YECHIM YO‘LLARI (O‘ZBEK–INGLIZ MISOLIDA) Saidova Iroda	35–37
10	O‘ZBEKISTONDA KORREKSION YORDAMNING O‘RNI. Norqo'ziyeva Sevinch	38–39
11	TINCHLIK VA XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH: XALQARO HAMKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI Boboyeva Sitara, Davlatova Dildora	40–42
12	ERONDA TARJIMASHUNOSLIK MAKTABLARINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH TARIXI Asqarova D. S	43–45
13	ARXETIPIK OBRAZLARNING BADIY VA PSIXOLOGIK TALQINI VA SYUJETLAR TIZIMINING ESTETIK TRANSFORMATSIYASI Axmedova Shaxnoza	46–50
14	BENEFITS OF COMMUNICATIVE TEACHING SKILLS DURING THE LESSON Raximqulova Malika, Abduraxmanova Zilol	51–55

15	ERKIN SAMANDARNING “QUYUN IZLARI YOXUD OGAHIY” ROMANIDA XALQ OG‘ZAKI IJODINING QAHRAMON XARAKTERINI OCHISHDAGI ROLI Tosheva Nilufar	56–59
16	TALABALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH Omonova Muxlisa	60–62
17	MODERN AND TRADITIONAL LANGUAGE TEACHING METHODS Raximqulova Malika, Abduraxmanova Zilola	63–67
18	ВЕЛИКИЙ ГЭТСБИ: ПРОЯВЛЕНИЕ КОНЦЕПЦИЙ СТРАСТИ И ЖЕЛАНИИ ГЕРОЕВ Бегимкулова Шахноза, Хасанова Гулрух	68–70
19	THE EVOLUTION OF UZBEK NOVEL WRITING AND ITS HISTORICAL GENRE G‘aybulloyeva Parvina	71–74
20	A CLASSIFICATION OF TABOO: FOCUSING ON SOCIOCULTURAL AND RELIGIOUS CATEGORIES Tukhtamuradova Madina	75–77
21	BADIIY TARJIMADA GENDER ASPEKTINING NAZARIY ASOSLARI Saxobidinova Gulasal	78–81
22	“TINCHLIK VA XAVFSIZLIKNI TA‘MINLASH, XALQARO HAMKORLIKNI RIVOJLANTIRISH” Farmonova Sevara, Boboyeva Sitara	82–86
23	GLOBAL MUAMMOLARNING MILLIY VA MINTAQAVIY DARAJADAGI YECHIMLARINI TOPISH Rahmonova Madina, Boboyeva Sitara	87–90
24	RAQAMLI IQTISODIYOTNING GLOBAL IQTISODIY TIZIMDAGI O‘RNI VA RIVOJLANISH QONUNIYATLARI Xoshimov Mirjalol, Rasulov Rustambek	91–96
25	PEDAGOGIK KOMPETENTLIKNI SHAKILLANTIRISHDA ELEKTRON DARSLIKLAR YARATISH TEXNALOGIYASI Qurbonnazarova Feruza	97–98
26	MAQSUD SHAYXZODA HAYOTI VA IJODINING O‘ZBEK MILLIY ADABIYOTIDAGI TUTGAN O‘RNI Xudoyberdiyeva Shahzoda	99–104
27	ENHANCING STUDENTS’ COMMUNICATIVE COMPETENCE Hamzayeva Farzona	105–109
28	PROFESSIONAL COMPETENCE IN CONTEMPORARY WORK ENVIRONMENTS Qilichova Zarifa	110–113
29	KONSTITUTSIYA: DAVLATNING ASOSIY QONUNI VA JAMIYAT HAYOTIDAGI ROLI Maxmudjonova Mubina, Rasulov Rustambek	114–121

30	INGLIZ TILIDA MAJBURIYAT VA ZARURIYATNI IFODALOVCHI MODAL FE'LLAR: SEMANTIK TAHLIL VA PRAGMATIK QO'LLANISH Nishonov Ismoiljon, Abduxalimov Abdulaziz	122–125
31	NUTQNING TO'G'RILIGI Xolmo'minov Bobir	126–129
32	BOLALARDA ELEMENTAR MATEMATIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISH NAZARIYASI Omonova Gulandam	130–135
33	MAIN STRATEGIES OF IMPLEMENTING ALTERNATIVE ASSESSMENT IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING Gulira'no Subxonova, Yusupova Muxabbat	136–140
34	DEVELOPMENT OF CHILDREN'S CREATIVE ABILITIES IN PRESCHOOL EDUCATION THROUGH INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES Kamilova Gulmira, Raxmatova Gulnoz	141–146
35	POETICS OF FARIDA AFRUZ'S POETRY Atabayeva Gulzhakhon	147–151
36	PEDAGOGNING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH VA RAQAMLI TA'LIM MUHITI TAMOYILLARI Yuldasheva Munisa	152–155
37	“BOBURNOMADAGI HARBIY ATAMALARNING ISHLATILISHI” DJakvarova Gulnoza	156–159
	OUTLINE	160-161